॥अथश्रंङ्खिलाह्वोत्रपूर्वषट्कस्यप्रारंभः॥श्री॥ शू॥

श्रं०हो० ॥१॥

॥श्रीगणेशाम्नरस्वतीगुरुभ्योनमः॥ ओम्॥ समस्तप्राणिजातस्यहृत्यग्निरुक्थस्थितो वेदार्थविदुषोज्ञेयंयज्ञात्मानंनमाम्यहं॥१॥आश्व
लायनसूत्रस्यदेवस्वाम्यादिव्याख्यानुसारेणप्रयोगदृष्टिःक्रियते। दर्शपूर्णमासप्रभृतीनामुक्तानांकर्मणांयः पदार्थःकर्त्रंशतयात्वो
दितःअनादेर्नोहोत्रादिकर्मव्यदक्षिणनपाणिनायज्ञोपवीतिप्रुचिर्भवतिऋचंपादग्रहणेकमग्निंध्रुतीयात्पादमित्यविच्छितेनै
श्रुतीकमात्रमवसूक्तंसूक्तादोहीनपादेऽधिकेतत्वंसर्वत्रजपानुमंत्रणप्रायनोपस्थानान्तुपांशु॥ ॥अथकर्मक्रमः॥आसन्ने
षुहविष्षुअध्वर्युणाहोतरेहीत्यृक्षेहोताप्रागुदग्गार्हपत्नीयादवस्थायप्राङ्मुखोभूत्वायद्यमाणदेवतास्मरणंकृत्वाचस्रुतीर्ध
नधाज्यस्रवोगच्छतिऋभिर्हतंतरणंवेद्रिश्रोएषान्नरायापाल्लंसिमानिधायघृतेनबर्हिराज्यसंस्कृतोपाणीधारयन्नाकाद्या
वस्त्यंगुलीर्हृदयसंमितावंकसंमितोवाद्यावाद्यौथिव्योःसंधिमीक्षमाणस्तिष्ठेत्तूष्णीमध्वर्युरेषाद्यद्यमाणदेवतास्मरणंकृ
त्वेतिऋग्नयेसमिध्यमानायानुब्रूहीत्यध्वर्युणाऽऽहेतोनमःस्रुवऋजुरितिप्रतिपद्यतेऽनुपांशुघपद्यहमेवमांयज्ञनूर्माणमि
तिस्रुवनामग्रहणंभूतेभविष्यतिजातेजनिष्यमाणेइत्यादिवोऽक्षणोतिवहेतिऽंगुल्यग्रेणवहत्यज्ञातवेदोरमयापशून्मयीति
प्रतिसंधायातूर्ष्णमेद्यावाद्यौथिवीवर्मग्निर्वर्मइत्यादिऊर्ध्वमितिसमाप्यहिमितिहिंकृत्यभूर्भुवःस्वरोमितिजुह्वासामिधेनी
रनुब्रूयात्यूपवोवाजाइतिस्रिरनवानंसघृणवंशघमांसंततमनूच्यद्वितीयस्याऽर्चेनावसानेतृतीयपादंसघृणवंसंततमनूच्य श्री७
तृतीयमनवानंसंततंघृणवंएवंपरिधानीयायांऽइतराऽर्चेवसायावसायसंततंघृणवंअध्वर्युकारस्याऽरणघकारउच्यते॥ १॥

प्रवोवाजाअभिद्यवोहविष्मंतोघृताच्यादेवांजिगातिसुम्नयोंप्रवोवाजाअभिद्यवोहविष्मंतोघृताच्यादेवांजिगातिसुम्नयोंप्रवोवा०
च्यादेवांयोंमग्न्आयाहिवीतयेगृणानोहव्यदातयेऽत्यवसायनिहोतासत्सीत्यादिवृणंकेनःसंततंसर्वत्रंतंत्वासमिद्भिःसनः पृ०
ईडेन्यः०वृषाअग्निः०वृषणंत्वा०अग्निंदूतं०समिधमा०समिद्धोअग्नआङ्गिरसघृणवंसंततमनुक्त्वाआजुहोताहुवस्यनाग्निं
प्रयत्यध्वरेवृणीध्वंहव्यवाहनोऽमाजु०रे०वृणी०नोऽमाजु०रे०नोमग्नेमहां०भारतेत्यवसाय।यजमानस्यार्षेयान्प्रवृणीते॥
आंगिरसबार्हस्पत्यभारद्वाजेतिवरेतदेवेऽऽइत्यादिवृणीहव्यवाडित्यवसाय।आस्याऽमित्यादिआवहदेवान्यजमानायतान्क
ऋतिसंततमनुब्रूयात्ऽइतिवचनात्सामिधेनीनांऐकऋच्यग्नेमहांऽअसीत्यादिनिगदत्वादेकऋत्यमावाहनस्यापिअथदेवतावाह
नेआवहदेवान्यजमानायेत्युक्त्वाअग्निमग्नआऽवहसोममाऽवह।अग्निमाऽवह।प्रजापतिमित्युक्त्वाश्रुक्त्वाआवहेत्युक्त्वेः अग्नीषोमा
वाऽवहाऽइंद्रंवेमध्यमाऽवह।देवांआज्यपोऽआऽवह।अग्निंहोत्रायावहत्वमहिमानमावह।आवहजातवेदःसुयजायजाऽइतिपौर्णमा
स्यांसोमयाजिनःअग्निमग्नआऽवहसोममाऽवह।अग्निमाऽवहाऽइंद्रमावहेतोऽयाजिनःमहेंद्रमावहेतिमहेंद्रयाजिनःइंद्राग्नीआवहे
त्येंद्राग्नयाजिनःअग्निंहोत्रायावहत्वमहिमानमावहेत्यमावास्यायांपौर्णमास्यामग्नीषोमीयवर्जमसोमयाजिनःआवहजातवेदःसुय
जायजेत्युक्त्वोपविश्यऋत्वजावुद्यंतावहिर्पोत्थायदेवांवहोरोतिअग्निर्मातेत्यादितेहन्मीत्यंतंआश्राव्यऽध्वर्यवेमनुमंत्रयेत।आश्रावय
यजेऽब्रह्मकर्मसायघृतेनं।देवसवितरेतःऽमानुषः मानुषस्यध्वर्दोः।क्रत्वाददाचुषेत्वाऽहुतंदेवेभ्यःस्वाहेत्युत्थायघृतेश्चाध्वर्योनवनिश्चय

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

॥अ० हो० ॥२॥

इतिऊपतिष्ठतस्यपंथामनेमिहोतेत्यभिकस्या॰अध्वर्योर्हविषांसमन्वारभतेपात्रस्थेनपाणिनाग्नीध्मंकंदशेनसव्येनबाहुंसमन्वारभामहे
त्यनेनदिवमितिमंत्रेणः संमार्गतृणैः संमार्गोसिअनेनमंत्रेणत्रिरभ्यात्मंसुरुवंसमार्ष्टिसकृन्मंत्रेणद्विस्तूष्णीमस्यस्रुचंदक्षिणतोहृदयदेशमभिमंत्रयतेहृद
धिषवोदनइत्यनेनकंचित्कालंहोत्रुपदनस्यपश्चात्स्थित्वातस्याभिमंत्रणमितिपाकयज्ञिकाभ्यांतूष्णीं होतृपदनादूर्ध्वं
त्वाघत्यग्दक्षिणस्यांहविर्धानेनिधानिरसः परावसुरित्यनेनअपउपस्पृश्योपविशतिसदसमित्यनेनदेवबर्हिरित्यपविश्यजपतिऋभिर्हुषइत्य
नेनजानुभ्यांरसाबर्हिरुपस्पृश्यजपतिभूपतयेछंदांसिप्रपद्येभूर्योनोनमोमहद्विद्वेदेवाः॰अग्नाधेहोता॰नद्यवाचःजुषध्वमितिजपेनेध्मं
सन्नह्यस्रुगादापनेअग्निर्होतावेत्वित्याहिहोतारमवृथाइत्यपांशुप्लुतवतीमित्यद्भेः यज्ञामयज्ञियानित्यंतंश्रयजेश्रंतिये३यजामहेसमिधः
समिधोग्न॰आज्यस्यव्यंतु३वौषट्स्वाहा॰प्रथमश्रयाजः मेयजामहइत्याग्नः सर्वत्रानानूनपादमूआज्यस्यवेत्वो॰वसिष्ठादित्यनिरुक्तानांव
सिष्ठानांतुनराशंसोग्न॰एषाहितीयः उभयेषांइळोअग्न॰व्यं॰इतिगतीयः बर्हिरग्न॰वेत्तिचतुर्थः आगूर्यस्वाहाग्निंस्वाहासोमंस्वाहाग्निंस्वाहे
ड३इडीड्याजिनःस्वाहामहेड३मितिमहेड३याजिनःस्वाहेड्ाग्नीस्वाहादेवाआज्यपाड३त्वेंड्ाग्नयाजिनःपौर्णमास्यामग्नीषोमीयवर्जमसोमया
जिनःसर्वत्रवषट्कारानंतरंवाग्राजःसहओजोमयीनिऊपत्विषट्कारानुमंत्रणमेतेनेनाज्यभागौयजतिअग्निर्हव्यानि॰ऊर्तोश्रेत्यस्वरस्थाने
ओंकारः आगूर्यअग्निंजुषाणोग्निर्वेतूत्यग्नेःत्वंसोमासिइतिसोमस्यऽरोनुवाक्यात्सर्ववरोंकारः आगूर्यसोमंजुषाणसोमआहुविषेवे॰ अ॰७
इतिपौर्णमास्यांअमावास्यायांतुअग्निंऋत्वेतिअग्नेःपुरोनुवाक्यायेड३ग्निंजुषा॰सोमगीर्निरितिसोमस्ययेड३सोमे॰आग्नेयस्यपुरोनुवाक्याअ २॥

अथ

तवेमेलोकाःप्रदिशोदिशश्चयज्ञापतेविश्वसृजोवधन्यदन्नाद्यंवाप्रतिदर्शयहव्यंप्रजापतिंप्रथमंयजियानोयोषट्॥ऽग्नि
मिन्धेदूतंनोड३ग्नेहव्यंवोड३ग्निंवोयज्ञस्यनियाज्याः अयमग्निःसहस्रिणड३निवाजमयमग्निरित्याधानेनियनेनिकेचिन्नृपांशुयाजस्यप्रजापतिंप्रथमं
प्रजापतेनत्वेत्यादिनृपांशूक्त्वासोमिऽत्यृचेड३ड्ैरागूर्यतेमेलोकाःइत्यृचमुपांशूक्त्वाघोषंनियुच्यैःआगूःघणवषट्कारान्तरेःसर्वत्रेनिरुक्तना
मत्र्यग्नीषोमासवेदसेत्यग्नीषोमीयस्यपुरो॰नुवाक्यामेतानिनियाज्याः। विनइंड्मधोजहीतीद्विवेमधाग्नयेपुरो॰नुवाक्यानिमेड३नियाज्याः। एवंपौर्णमास्यां
नृपांशुयाजस्याग्नीषोमीयदेवतायक्षेअग्नीषोमायोजद्यावाऽन्येदिवृतिवैश्वदेवयक्षेइंड्विष्णुविचक्रमेइत्यमावास्यायांअग्निर्मूर्द्धाभुवोय
ज्ञस्यइत्यग्नेःइंड्यक्षेइंड्मानसिंप्रसमाज्ञिषेइंतीड्स्यमहेड्यक्षेमहांड्योयऊर्जसाभुवस्त्वमिंड्तेमहेड्स्यविचर्षणाड्वोड३ड्ाग्नीआव
सागतंगीर्भिर्विप्रःघमनिमिळमानइत्येंड्ाग्नस्यविसर्जनीः योनत्यसरोपधोरिष्यतड३निक्वनानूअनोनव्येभिरुतेड३ळे। वोः वैश्वदेवमग्नावा
स्यायामिनिआश्वलायनमतिः अथस्विष्टकृतः पिवीहिड३वानित्यनुवाक्या। मेड३यजामहेग्निंस्विष्टकृतमयाळग्नेरग्नेःप्रियाधामान्ययाळ्छ
ग्नेःप्रियाधामान्ययाड३पांशुयजापतेःप्रियाधामान्ययाळग्नीषोमयोःप्रियाधामान्ययाळिंड्स्यवेमधस्यप्रियाधामान्ययाड३वानामाज्यपानामि
न्याद्यिग्नयदद्योत्यनवानंयजतिनृपांशुदेवतापक्षेप्रियाधामानिन्याड३ड्ाःआवहस्वाहायाळिनिक्वनान्सर्वत्रपुरोनुवाक्योसुएकृतिमंनत
मितिमामिधेन्यतिरेनूनानयाज्योतेसर्वत्रपुनिःएवंपौर्णमास्यांअमावास्यायांतुआगूर्यायाळग्नेरग्नेःप्रियाधामान्ययाड्ाग्नेस्यप्रियाधामान्य
याऽग्नेप्रियाधामान्ययाळिंड्स्यप्रियाधामान्ययाळिंड्यायाजिनःमहेड्स्यप्रियाधामान्ययाळिनिमहेड्यायाजिनःइंड्ायाःप्रियाधामान्य
ययाळिन्येंड्ायायाजिनःदेवानामाज्यपानामित्यादिसमानंपदंनिन्याःपूर्वलीउन्नेअंजयित्वावाचस्पतिनामनसस्पतिनाधाश्रामीतिमंत्रो

नाऽउन्नरमुन्नरेऽधरमधरेसृक्कृ२कमंजलिनेऽवेक्षतिगृह्यमन्वेषणाविडापात्रंस्रुत्वापश्चात्स्याड्डुायाऽउदगंगुलिंपाणिमुपधायावांनरेऽक्षमवदा
पद्यानाऽअध्वर्युणामंतरणांगुष्ठमुंक्षन्नंगुलीश्चस्वयंहोतायेगृह्णातिस्वयंनेनेवमार्गेणाघ्रत्यात्ऽअभिऽअंगुष्ठनाभिसंगृह्यांगुलीःघ्रत्याड्डस्य
मुष्टिंस्रुत्वानेनेवावांनरेऽक्षवदानड्डस्तेनदक्षिनड्डऽअवेक्षतिगृह्णातिनासास्यसंमितानासिकासंमितोवास्रुवोपड्डयतेड्डऽवेक्षतेत्यादिदृष्टिड्ड
यतामित्यपांशुस्रावमुच्चैःड्डऽवेक्षतेऽवेक्षतेत्यादितस्मिन्नुपड्डनड्डत्यंनेऽवांतरेऽवेक्षानूनीयात्ड्डऽवेक्षामित्यनेनमंत्रेणसर्वतस्क
:पुरुषाड्डनिवामंत्रांनेःअथाऽअग्नेऽवेक्षानूनीयात्पुनराचम्यमार्जनंकरोतिऽआहरनीयपरिस्तरणंरंजलिमंनर्क्षियाप्राशासचयनेनन्मार्ज
नंअंजलिनिरस्यवनयतिनिनिद्दाःस्तत्यंतेमार्जनंकरुदंकस्माऽआहृत्यन्वाहार्यप्रतिग्रहःअथातुयजिश्चरंतियेयजमहेऽनिवर्द्धदेवंबर्हि
:वेस्तृणोदेवोनरांवेदेवोअग्निःस्विष्टकृत्नमोवाकेवीहवोऽअमत्तेत्यवसायअनवानेवास्रुवाकायसंप्रेषितःड्डदंह्यावापृथि
वीस्यतदितिनयोरावृणीत्यंतमुस्रुवंक्षयमयाविभक्त्यादेवतामादित्यंयड्डदंविरजुषतांवीवृधंतमहेज्यायोस्तेत्यपसं
नुदतेएवंवचनंचुस्रुवासुदेवतासुःजुषेतामवीवृधेतांमहेज्यायोकातांमितिद्वेदेवतासुविप्रेषःअजुषतांवीवृधंतमहेज्यायोस्तेत्यपसं
तिवेड्डवचनसंयुक्तासुएवंप्रयोगःतयोरावृणीत्यग्निरिःस्तात्सोमड्डःड्डऽअग्निरिःस्तात्पशुपतिःरुतनुपांशुसोमयाऽजिनाग्नीषो
मावितिद्वेकातांड्डदंद्रवेमृधड्डःस्तदेवाऽआज्यपाःस्वधंतेऽकातांऽअग्नेहोत्रेत्यादिपौर्णमास्योऽअमावास्यायांतुअग्निरिःसोमड्डःअग्निरिःश्रीश
ड्डदंद्रवड्डःस्तनेतीदंयाजिनःमहेंद्रवदंहरिरितिमहेंद्रयाजिनःड्डदंद्राग्नीइदंजुषेःस्वधेःकातांड्डत्यैंद्राग्नयाजिनःउपांशुयाजस्यरेवतावि ३॥

कल्पड्डसोमोषोमायसोमोषोमायवनविसःड्डइत्यादिःअस्यामधेड्डोत्रायामित्यादिःअयंयजमानःऋत्विकःकार्त्तिकोवाएहिणःमार्गशीर्षः॥
आर्द्रकःपुनर्वसुःपुष्यःआश्लेषःमघाःपूर्वाफाल्गुनःउत्तराफाल्गुनःहस्तःचित्रःस्वातिःविशाखाःअनूराधाःज्येष्ठःमूलःआषाढाःश्रावण
:श्रवणःधनिष्ठाःशतभिषक्पूर्वप्रोष्ठपदाःरेवतीःअश्वयुक्स्त्रीवयुजःअपभरणाःआपभरणाःएवंनामग्रहणेरोरेममुज्येचिषुड्ड
ड्डिरारोस्वात्यंचोत्यश्वत्रुवाड्डवयुक्ताःओषधुनाम्नोकपारःस्वरोत्यःस्याद्दीर्घःसविसर्गड्डहृःड्डतिःआयुष्मान्स्तुड्डत्यादिनामदेवेभ्यड्डदं
नेसृक्वाकृत्यसूत्रयेनिगदत्वानूनामग्रहणेउषधुनक्षत्रनामग्रहणेउषधुनामग्रहणेउकृंद्राह्मणस्यद्विनामत्वेनस्माद्विनामाब्राह्मणेषु
कड्डनिश्चतेः॥अथनोयुवाकायषधितःतंछंदोरावृणीमहेड्डत्यादिचतुष्पदड्डत्यंतेअस्याध्येकस्वर्मअथाध्वर्युवेदमस्मैप्रयड्डच्छतिवेदोसिवेदो
ग्निरेयेत्यादायउदायुषेत्यपोहामपश्चाद्गार्हपत्यस्यतूष्णींप्रविश्यपत्नीसंयाजैश्चरंतिसोमंत्वष्टारंदेवानांपत्नीरग्निंगृहपतिमिनिष्टना
देवनायजंतिअथवासोमंत्वष्टारंकोरासिनीवालीकुहूरित्येतादेवताःअपरेवानांपत्नीरग्निंगृहपतिमिनिवा॥आप्यायस्वसमेतुसंतेपयां
सीतिसोमस्यड्डहत्वाएरंतंनस्तारीषमितित्वष्टुराकामहंयास्तेराकेतिराकायाःसिनीवालिद्दधुष्टुकेयासुवाधूःस्वपतिरितिसिनीवाल्याःकु
हूमहेकुहूरेवानामितिकुह्वाःदेवानांपत्नीरुतनाथेतुदेवपत्नीरितिदेवानांपत्नीनाऽअग्नेहोत्रंगृहपतेहव्यवाड्मिरजरड्डतिअग्नेगृह्
पतेःअथपूर्ववदिड्डमुपड्डमनेहोनुहूस्तचतुराल्यस्वित्यादिपूर्ववद्वाचस्पतिनाऽअथाज्यंपरिणीतेऽदाप्रयीतपूर्ववदिड्डमुपड्डयस
र्वाभ्यांप्रीयात्होनाचरोसुवाकसंप्रेषेसंभवपूर्वरड्डयात्ऽअथानेनरहोतापत्नीवेदंदायवाचयतिवेदोसीतिकायत्तेत्वंतंऽअथपत्न्या

॥ॐ॥ यो ॐ विमुच्य प्रत्यामुत्तामीत्यृचानेचयो ॐ पश्चाद्धार्हपत्यस्य दक्षिणं प्रास्यान्नौ निधायवेदेविसृज्योपरिष्टाज्जोदग्ग्राणिवेदस्तृणानिकरोतिवेदस्त॥
॥४॥ णेष्टसंविलूपंयोत्तरणीपात्रेनिधायतस्मिन्नुदकमानीयतमभिमृशन्निहोमाभिमृशपृत्नीवाचयतिपूर्णमसीत्यादिदेष्टाः प्राच्यांस्त्रीन्त्रीन्त्यादिमे
त्रानंत्यमंत्रेपरिकल्पःमार्ष्टयतोमार्ष्टयंतामितिवाअथास्याउत्तानमंजलिंअधस्ताद्धो ॐस्यनिधायआत्मनश्चसंपातिमुत्तानेनिधायपू
र्णपात्रेनिनयन्वाचयतिमाहंप्रजां॰अपीपेतिमंत्रांतःपत्नीशिरस्यपआनयतिनिष्टाचारंसंप्रथवेदस्तृणान्यत्रेगृहीत्वास्त्रिएनहस्तेन
सव्येनस्तृणानितृणन्नंतंनुतन्वन्नित्यनेनमंत्रेणगार्हपत्यादाहवनीयंगच्छतिनिष्टानितृणान्यंतर्वेदिनिदधातिदेव्यंजनमितिमंत्रांतः अथानं
तरंघृत्यगुरगाहवनीयादवस्थायस्थाल्याःस्रुवेणादायाज्येनसर्वप्रायश्चित्तानिजुहुयात्॰प्रयाश्चेत्यादिमिर्मंत्रैः॰प्रयाश्चागू॰अतोदे॥
॥ इदंविष्णुः भूःस्वाहा॥ भुवः स्वाहास्वः स्वाहाभूर्भुवः स्वः स्वाहाषथमस्याग्नेर्देवताद्वितीयस्यादेवादेवताःतृतीयस्यविष्णुः समुब्जयेनविष्णुरेव।
व्याहृतीनांअस्तानांअग्निर्वायुःसूर्यःसमस्तस्यपशोःपतिः॰अथसंस्राऽवेनोपतिष्ठतेओंनमइत्यनेननीर्येनिष्क्रामति॰अथैतस्मिन्नव
ग्रहसमाम्नायमस्तमेतिगृह्यते॰अस्तमेष्यत्प्रेषूनिः श्रोषट्॰ऋमंतेषूनिरेवा॰यद्वोएवैनिरेवोचेवसाहुत्यार्थंविधीयते॥ ॥इतिनालदर्शनविधा
निरूतायोहोचत्रयोगःदर्शपूर्णमासप्रयोगः॥ ॥अथाधर्वस्यत्रयोगोवरुप्यते।तस्यप्रथमायामिष्टोअग्निरग्निःपवमानश्चदेवतेषो
र्णमासतंत्रेविनियोच्यते॰अग्निमग्न्याउवहसोममा॰अग्निमा॰अग्निंपवमानमा॰रेवांआज्यपामित्यादिवाक्यंघावाज्यभागौपधानस्य॥ श्री७
॰अग्निर्मूर्द्धाभुवोयद्वस्यायमग्निरेवकेचिदाधानेसर्वदाअग्न्याधेयेषवसअग्नेपवस्वस्वपाइत्यग्नेःपवमानस्यसहस्यावाऽमर्त्यःयेउयजा ॥५॥

मइत्यग्निस्विष्टकृतमयाऽग्निरग्नेःप्रियाधामान्यया॰ट्वोमस्यप्रियाइ॰अग्नेःप्रियाधामान्ययाइ॰अग्नेःपवमानस्यप्रियाधामान्ययाइवानामाज्यपा
नांप्रियाधामानिइत्यादिजुषतांहविरग्निर्होतापुरोहितमितियाज्या॰सवेदयज्ञमानुषोगवोउइतिस्विष्टकृद्याज्यानुवाक्ये योःसंयाज्यइ
त्यवद्यारःसर्वत्रसंयाज्येइत्येतनस्विष्टकृतएव॰अग्निरि॰सोम॰अग्निरि॰अग्निःपवमानइ॰सर्वेषांमहोज्यायोहृतादेवाआज्यपाइत्यादि
संस्थाऽपांतंद्वितीयस्यामिष्टोविनियोगः॰अग्निःपावकोअग्निःशुचिरित्येतेदेवतेअमावास्यंतंअग्निमग्न्याउवहसोममा॰अग्निपावकंओ॰
अग्निंशुचिंआ॰इत्यादिदृष्टन्वंतावाज्यभागौअग्निःकृत्तेनेत्यादिप्रधानस्यसनः पावकदीदिवः॰अग्नेपावकरोचिषेमरुत्वःअग्नेःपावकस्य॰अग्निःशु
चिव्रतनमःउरुप्रथस्वबर्हिरित्यग्नेःशुचेःसाह्वान्विवाअग्निंयुजइतिस्विष्टकृतःपुरोनुवाक्याये३॰देवंत्वष्टस्विष्टकृत॰सोम॰अग्नेःपावकस्यपि
याधामा॰अग्नेःशुचेषिदेवानामित्यादिजुषतांहविरग्निर्होतापुरोहितमितियाज्या॰अग्निरि॰सोम॰अग्निःपावकः३॰अग्निःशुचिः३॰सर्वेषांम
तादेवाआज्यपाइत्यादिसंस्थाऽपांतंतृतीयस्यामिष्टोविनियोगःसप्तदशसामिधेन्यःआयुर्यज्ञमायाःपृथुपाजाइतिद्वाभ्यांपरिधानं।
एवंप्रयोगःत्रयोविंशस्तोमोमहोपृथुपाजाअमर्त्यः॰हव्यवोंतमवाधोःशुभयोःसमिद्धोअग्नआहुत॥तेत्यादिप्रधानदेवतासुविकल्प
॰अग्नीषोमाविंद्राग्नीविष्णुरितिवैकल्पिकानिष्टेषामन्यतमामितिशेष॰अग्निमग्न्याउसोममा३॰अग्नीषोमाविंद्राग्नीइतिवाइंद्राग्नीइतिवा वि
ष्णुरितिवाअग्नेमाउदेवांआज्यपामित्यादिस्वाहाग्निंस्वाहासोमंस्वाहाग्नीषोमाविंद्राग्नीइतिस्वाहेंद्राग्नीइतिस्वाहाविष्णुमितिवास्वाहा
इतिस्वाहादेवाआज्यपाइत्यादिआज्यभागयोर्विनियोगः॰अग्निनारयिमश्नवत्॰अग्निंदूतंवृणीमहेइत्यग्नेःगायत्रस्यानेकेमंत्राःसामंशु
ष्टोमसोमस्यस्तुतयेःपुष्टिमंतावितिसंज्ञाप्रधानस्य॰अग्नीषोमीयस्यो॰अग्नीषोमासवेदसायुवमेतानिइंद्राग्नीअवसागतंगो॥

मिर्विप्रइतीद्राग्नीऽइदंविष्णुर्विचक्रमेत्रिरेधोरुगायोविष्णवेत्वोरुगायायत्वाजुष्टंमिनामीत्यथादित्याऽउतत्वामदितेमहिमहीमूषुमातरंसुव्रतानोऽअपस्फुरन्नःपेरुहोऽग्नेऽअयाळग्निरग्नेऽइंद्राग्नीऽअदित्याःप्रियाधामान्देवानामित्यादिजुषतांहविरिमाऽआज्याऽग्निरिंदंसोमऽअग्नीषोमाविदंवेतांऽऋतूंद्राग्नीइदंविष्णुरिदंदेवाऽआज्यपाइत्यादिसंस्थाजपोतंतऽआग्नेवलायनऽऋक्षिरेषानत्रैवंविकल्पःआद्योऽत्रमेवैवस्यातांऽआद्याघामिष्टेहूतीयस्याइष्टेर्देवताहूयस्यपत्नेपःपावकशुचेःएवंप्रयोगःअग्निमग्नऽआ३सोममा३ऽअग्निमा३ऽअग्निंपवमानमा३ऽअग्निंपावकमा३ऽअग्निंशुचिमा३ऽइंद्राग्नीऽआ३ऽअदितिमा३ऽदेवांऽआज्यपानित्यादियेऽहेस्वाहाग्निंस्वाहासोमंस्वाहाग्निंस्वाहाग्निंपवमानेस्वाहाग्निंपावकंस्वाहाग्निंशुचिंस्वाहाऽइंद्राग्नीस्वाहाऽदितिंस्वाहाऽदेवाऽआज्यपाइत्यादिऽअधानस्याग्निमूर्द्धेयमग्निरित्यग्नेःगायत्रीणांसाहचर्यान्निसर्वेऽइतिकेचिदग्नआयूंषिपवसेऽग्नेपवस्वपाऽइत्यग्नेःपवमानस्यासनःपावकऽईदितिवाग्नेपावकोरोचिषाऽइत्यग्नेःपावकस्याग्निःशुचिव्रतेनमऽउरुग्नेशुचयस्तवेत्यग्नेःशुचेःबार्हस्पत्यावाज्यभागौनवधन्वनोद्वथमाद्याऽइष्टेःआधान्यात्तिस्विष्टकृतःसहस्यवाऽमर्त्यःये३ग्निस्त्रि०रग्नेःप्रियाधामान्यर्याङ्कोमस्यप्रि०ग्नेःप्रि०अग्नेःपवमानस्यप्रि०अग्नेःपावकस्यप्रि०अग्नेःशुचेःप्रि०देवानामित्यादि०हविरग्निर्हतांशुरोहितऽइतिसंयाज्येऽग्निरि०सोमऽ२अग्निरि०अग्निःपवमानःऽ२०अग्निःपावकःऽ२०अग्निःशुचिःऽ२०देवाऽआज्यपाऽइत्यादिसंस्थाजपोतांऽअग्नीषोमाविंद्राग्नीविष्णुरितिवाऽअदितिःधायेऽअग्निमग्नऽआ३सोमऽइंद्राग्नीऽआ३ऽअदितिमा३ऽदेवांऽआज्यपांऽइत्यादियेऽस्वाहाग्निंस्वाहासोमंस्वाहाग्निंस्वाहाग्निंपवमानेस्वाहाग्निंपावकंस्वाहाग्निंशुचिंस्वाहेंद्राग्नीस्वाहादितिंस्वाहादेवाऽइत्यादिवार्बृहस्पत्यावाज्यभागौ॥ श्री०

महीमूषुमातरंऽअदित्याःऽइहोऽअग्नेःयेऽ२ग्नेःप्रि०सोमस्यऽइंद्राग्नोःप्रियाऽअदित्याःदेवानामित्यादिहविरिमोऽसंयाज्याऽअग्निरि०सोमऽइंद्राग्नीऽइदंऽअदितिरि०देवाऽइत्यादिसंस्थाजपांतं॥आद्यावाऽआद्यायामिष्टेतुहूतीयत्तीयेष्टेःपत्नेपःतस्यांहेधायेविराजौनपृष्टिमंतोवार्बृहावेवऽअग्निमग्नऽआ३सोमऽअग्निमा३ऽअग्निंपवमानमा३ऽअग्निंपावकंमा३ऽअग्निंशुचिमा३ऽइंद्राग्नीऽआ३ऽअदितिमा३ऽदेवाऽआज्यपानित्यादिऽअग्नीषोमाविंद्राग्नीविष्णूनेषांविकल्पःयेऽ३स्वाहाग्निंस्वाहासोमंस्वाहाग्निंस्वाहाग्निंपवमानेस्वाहाग्निंपावकंस्वाहाग्निंशुचिंस्वाहेंद्राग्नीस्वाहादितिंस्वाहादेवाऽइत्यादिवार्बृहावाज्यभागौ॥अग्निमूर्धेयमग्निःऽअग्नऽआयूंष्यग्नेपवस्वपाःसनःपावकाग्नेपावकरोचिषाऽअग्निःशुचिरग्नेऽइंद्राग्नीऽअगन्नितिर्विप्रःउतत्वाऽमहीमूषुऽग्नेव्रतेऽ२ऽअग्नेःयेऽ३ग्निस्त्रि०रग्नेःप्रि०सोमस्यऽअग्नेःऽअग्नेःपवमानस्यऽअग्नेःपावकस्यऽअग्नेःशुचेःऽइंद्राग्नोःऽअदितेःऽदेवानामित्यादि०हविरिमोऽयाज्या॥अग्निरि०सोमऽअग्निःऽअग्निःपवमानःऽअग्निःपावकःऽअग्निःशुचिःऽइंद्राग्नीऽअदितिःऽदेवाऽइत्यादिसंस्थाजपांतं॥आद्यावलायनऽऋक्षिरऽऋषिः॥आपस्तंबोऽक्षेऽइष्टिर्यं॥आद्योनेमेवैवस्यातांऽइतीष्टिर्हूयमविकारेणहूतीयस्यामिंद्राग्नीएवऽअभवतांयेष्टिःपस्तंबोक्षातऽआग्नाविष्णूऽअग्नीषोमोविष्णुरितिनिविष्टःइतिदेवताःतस्याःप्रयोगक्रमःअग्निमग्नऽआ३सोममा३ऽआग्नाविष्णूऽआ३ऽअग्नीषोमाभ्यांवा३विष्णुंत्रिःपिविष्टमा३देवाऽइत्यादिवार्बृहावाज्यभागौप्रधानस्याग्नाविष्णूसऽआग्नाविष्णूमहिऽअग्नीषोमासऽयुवमेतावषट्ऽघृतनेऽइतिविष्णोःत्रिःपिविष्टस्याहुतेरवसंयाज्येसंस्थाजपोतंयद्द्विर्हूयमापस्तंबोऽक्षेस्यात्अग्निमऽसोमऽअग्निऽदेवाऽइत्यादिवार्बृहावाऽप्रधाऽअग्निमूर्धेयमग्निःऽभुवोयज्ञ

मित्यर्थः ॥ ७ ॥ अथ स्रुक्स्रुवं प्रतितप्तौ प्रक्षाल्य मित्यनेनमंत्रेणाथ्यानं गृहीत्वा स्रुचमादायति ओमुव्रयानीत्येतेनाभिसर्जनिं युजमानः प्रणयनादूर्ध्वमाचम्यापरेणवेदिं दक्षिणेनाग्नेस्तत्रस्तोगत्वाहवनीयसमीपेउदङ्मुखोविनुक्तिओमुव्रयेत्यभिसृजतिप्रातर्हमनुओमुव्रयेत्यभिसृजेनंउभयत्रेमाउदणवः ओमुव्रयेत्यभिसृष्टोभूरित्यादित्यैनेश्रुतिभिर्मंत्रैश्चतुरोमुव्रयतिस्रुवपूरंप्रणीस्रुवेणेत्यर्थः भूरित्याभुवइळा२स्वरित्याइळा३हृदइळा४स्वधेरामश्रेत्यतिसर्जनंवाक्यमपिस्वयमेवअथस्रुचौमिमृज्यस्रुक्पुष्करस्योपरिष्टात्समिधंनिदधातिअथसमिधंस्रुक्पुष्करंगृहीत्वागार्हपत्यस्योपरिष्टात्समीपंहरतिप्राणसंमितांकृत्वाहवनीयस्यपश्चात्कुरुषुसादयति ॥ अथज्ञात्वाचसमिधमादधाध्यात्मंआहवनीयेजनंतंत्वेनमंत्रेणहरणीत्वेतिघृतेनः अथस्वयंहोमपक्षेहोमानंतरंएतासमिधमनुमंत्रयेतुआधानमंत्रेणस्वाहाकारवर्द्धितेननेनऋषिणानेनब्रह्मणेत्यनेनचअथोदकंस्पृशतिविद्युरसीत्यनेनमंत्रेणअथघृतीसंसमिधंयंगुलमात्रेमिजकुर्यादभूर्भुवःस्वरोमग्निरेवानिरित्यनेनमंत्रेणसांयंभूर्भुवःस्वरोसूर्योज्योतिरितिघृतेनः कृत्वाकुरुषुस्रुचंनिदधाति ॥ गार्हपत्यमवेक्षेतेनपशून्रक्षेत्यनेनमंत्रेणयदिरात्र्यन्यजुहोतिसमिदाहुत्यादूयमानोजोरनुमंत्रेणअथानंतरमेवोत्तरांजुहोतिजुहोतिप्रजापतेयेत्वाहतिमनसाघृतस्यस्वाहेत्यादुत्तरतोवाअसंस्पृष्टेउत्तरांजुहोतिस्वाहाअथयजमानउत्थायएनामनुमंत्रयतेकदास्यलक्ष्माणःभूर्भुवःस्वःसुप्रजाइत्यनेनसुपोषः पोषरितिमंत्रांतेः आग्नेयीभिश्चतिसृभिरहन्यहनिअथराभूर्भुवःस्वरित्यनेनयजुषाहन्यहनिसुपस्था

श्री० ७ ॥

स्वयंहोमपक्षेतुसादयित्वागार्हपत्यमवेक्षणंअनंतरमाहुतिमनुमंत्रयतेताऽस्यस्रुरदहमित्यनेनमंत्रेण ॥ ३ ॥

यमंवत्सरेसंवत्सरेपर्यागतेभूर्भुवःस्वरितियजुषोपस्थायअग्नआयूंषिपवसेयेनाभिश्चतसृभिरात्रेयीभिश्चोपस्थानेकर्तव्याग्नेय्यःअग्निर्मूर्द्धेत्येतादयःउत्तरस्याआहुत्याबहुनारस्रुत्यवस्थापयतिअथविरनुकंपाग्नीहोत्रहवणीनिदधातिकुरुषुअथस्रुचमवमार्ष्टिपुष्करेणपंक्तुमूर्द्धेषुपशुभ्यस्त्वेत्यनेनाचमार्ष्टिसायंप्रातरूर्ध्वमेवनिमार्ष्टिपुष्करेकुरुषुचपाणिमेवमार्ष्टिस्वयंहोमेत्वेतन्निधायस्रुचेप्रागनुकंपनात उत्थायानुमंत्रयतेनत्रस्थानेवअथकुरुमूर्द्धानादक्षिणतउत्तानांगुलीःकरोतिप्राचीनावीतीभूत्वाअपोनिनयतिनूर्ध्वीस्वधापितृभ्यइतिमंत्रेणअथयज्ञोपवीतीभूत्वादक्षिरमीत्यनेनोदकंस्पृशतिअथयागार्हपत्येनसमिधमाधायाग्नयेयमगृहपतयेस्वाहेतिस्रुवेणाज्यहोमंजुहोतिप्रजापतयेस्वाहेतिद्वितीयंअथदक्षिणाग्नावुत्तरेणसमिधमाधायाग्नयेसंवेशपतयेस्वाहेतिपूर्ववदाज्यहोमंजुहोतिअग्नयेआदायाग्नयेपतयेस्वाहेतिवाप्रजापतयेस्वाहेतिद्वितीयंअथप्राच्युत्वाआदित्यंउपतिष्ठतेप्राणानामीतिप्रथममभिमृशतिचक्षुरादायेत्यंतरंअथाभ्यंतंस्रुक्वाविरेकंनिनयतिसर्पदेवजनेभ्यःस्वाहेतिअनेनस्रुवेणेतेः प्रक्षाल्यतिअपराजितायांदिशिचतस्रउदकधाराःस्रुचोनिनयतिऋतुभ्यःस्वाहेत्येतदादिचतस्रआज्याहुतीर्जुहोतिपृथिव्यामसदमित्यनेनमंत्रेणषष्ठीपश्चाद्गार्हपत्यस्यनिनयतप्राणममृतंदत्यनेनमंत्रेणस्रुचंप्रतापगार्हपत्येअंतर्वेदिंस्थापयेत्परिचारकायवादद्यात्अथसमिधोगृहीत्वाग्नेयंगत्वातस्यदक्षिणेनउदगग्रंसुखंसिध्मंसमिधआदधातिदीक्षितस्याहेतिप्रथमांहुतीयत्तदीग्नेयंगार्हपत्यंदीदायस्वाहेतिप्रथमांहुतीं दक्षिणेग्निमपरेणगत्वादक्षिणेनस्तस्यादक्षुखंसिध्मंसमिधमादधातिदीदिहिस्वाहेतिप्रथमांहुतीयत्तदीग्नेयंगार्हपत्यंदीदायस्वाहेतिप्रथमांहुतीं ॥ ४ ॥ स्वग्निहोत्रहोमःसमाप्तः ॥ ॥ अथाहिताग्नेर्मरणप्रका

हा॰ग्रं॰ ॥८॥

सोन्मुखावास्तदग्नीन्प्रणीयाचमनेकर्मोपकल्पात्तिस्रआहवनीयेनस्वयंप्रोक्षित्वानमेनोपतिष्ठतेनृन्त्स्वयंभूस्रुचमादाय
नमेनोपतिष्ठतेनर्षयइतिमित्यनेनर्दक्षिणेग्निमतिक्रम्यतमेनोपतिष्ठतेअथर्वणिंमुंदृत्यनेनअथतत्रस्थएवगार्हपत्याहवनीयावीक्षेतेदूर्मम
इत्यनेनयथेतंप्रेत्ययस्मिन्नेनूनागार्हपत्यमुपतिष्ठतेअथदक्षिणेपरीयेत्याहवनीयमुपतिष्ठतेममनामप्रथममित्यनेनप्रदक्षिणंचनेत
मुपस्थायाहवनीयंअथप्राङ्गरंगच्छतीतिअन्येनुपुनराहवनीयस्यैवदक्षिणमिडंनित्यवायेसत्यपिअथाग्नेरक्षमालेभिनिष्क्रामति
प्राङ्गामेतिसूत्रंनपुनरथार्द्रनेनाग्नेरवाचंविसृजेतेपूर्वमेववाग्यमनंसरासुगदृत्येतामसाधारणंपंथानमाक्रम्यप्रतिकार्यपरिसमाप्ता
वृषिपंथामनान्महीत्येतयाप्रत्यागच्छतिअथप्रहसमीक्षमितियाणिभूत्वावाग्यतअग्नीनुज्वलतःश्रुत्वाउक्तेरणादक्षिणाहवनीयमीक्षे
तेविसृजदग्नीमित्यनेनमंत्रेणअथानंतरंविभज्यसमिधःतस्यतस्याग्नेःसमीपेनिदधातिअनेनैवमाहवनीयमुपतिष्ठतेममनामतत्रचेत्यने
नततःसमिधमादधातिआहवनीयेअग्नऽइत्येनगार्हपत्येअयमग्निरित्यनेनदक्षिणाग्नावयमग्नेइत्यनेनअथतत्रस्थएवगार्हपत्याहच ४ पृष्ठ्य ६
नीयवीक्षेतेमान्मेमित्रावरुणेगृहानजुगुपतंयुवमित्येवमाद्यमंत्रास्तेरुपतिष्ठतेअनुपस्थितेग्नौशेषंहूत्वासमाप्यप्रेतेहवंसंस्रवंस्रुवा
५ मंत्रान्तरम्नि ४ स्रवंत्युपस्थानंप्रत्यागमनादिपूर्ववत्तोष्यभूयोदक्षाणाद्यासुवासंस्रवंत्यरात्रात्तिस्रोमनोज्योतिरितिनिवर्तुहीतमाज्यंजुहोतिशेषंपूर्ववत्एवमग्नेहोत्र
विछेदमनोज्योतिरितिजुहोतिसर्वत्रत्वेष्टमंत्रसंयोपस्थानंश्रुतिनिर्देशात्तूष्णीमित्याहुःतूष्णींवैप्रेयमदृतिरग्निहोत्राहोमेचेत्यत्रंयतस्तर्वत्रश्रुति
विषयमितिकेचित्स्मार्त्तांतरविरोधात्तन्नकर्त्तव्यमितिकेचित्अस्यसूत्रकारस्यस्मार्त्तांतरापेक्षणंनास्तीतिमतंयथानैतत्कुर्यादिति ॥८॥

स्वस्मात्स्मार्त्तांतरविरोधेनेष्टःतस्मात्सर्वत्रविषयं॥॥इतिप्रवासोपस्थानं॥इदानींपिंडपितृयज्ञउच्यते॥अमावास्यायामपराह्णेकर्त्तव्यः द
क्षिणाग्नेरंकोल्मुकंसंहारदक्षिणेदक्षिणेयेतेयज्ञपतिंमुंचमानाइत्यनेनमंत्रेणप्रणुदात्वस्मादित्यंतंसर्वकर्मणिप्राग्दक्षिणमिमुखः
ऊर्ध्वंतत्रोपसमाधानमुभयतोग्नेःउभोपरिस्तीर्यदक्षिणाग्निंचातिपवीतंसहपरिस्तीर्यदक्षिणाग्नेःप्रागुदक्पवयगुदग्वाकुशानास्तीर्य
तेधर्मेकेकुशःपात्राणिसादयतिचरुस्थालींभूर्यस्थोलूखलमुसलंस्रुचंश्रुवंकृष्णाजिनंसक्तूंश्चेध्मंसक्षणंकमंडलूनेकुशाःसहदा
यत्न ५ छिन्नाउच्चतेएकपवित्रेकुशाःअथचरुस्थालींभूर्यंचदक्षिणतोग्निंनीकृत्यचरुस्थालीभूर्यंनिधायस्रुचौहविःपूरयेत्पूर्णांनिस्र
जेत्तूष्णींनवंविलयदेवानश्चर्वेयथापतंतिपरिपतितान्परिसमाप्यकृष्णाजिनेउलूखलंसंस्थाप्यस्थालिंगतान्स्रीहीन्
अवहन्त्यात्पत्नीअविवेकंविविच्यावहन्यसक्तंस्रक्षात्यदक्षिणाग्नेरपयेत्अथदक्षिणाग्नेरारभ्यप्रागग्निंपरीत्यतेनैवरेखामुल्लिखे
त्तूष्णींहतायेनेनैवरेखामुल्लिख्यामुष्यसक्तरात्रिंनैवस्त्रीर्योभिघार्यचरुमासादयेत्स्थालीपाकंआज्यंसमिधोनुतूष्णींनवनीतेनोत्तृ
ण्णवायामाज्यंनवनीतेनासक्तादक्षिणतोदक्षिणाग्नेःओंजनादीनिदृष्ट्वाणिसादयेत्तूपबर्हणीतानिप्राचीर्नवीतीध्मंसपरिधयोनुपरिधानिदृध्मसं
स्थापंचदर्भानंक्षणंसुवंस्रीर्यमंक्षणेनक्षिरवदानंस्रुवेणप्रत्यभिघार्यसोमायपितृमतेस्वधानमइतिदक्षिणाग्नौजुहोतिपूर्ववदवदायाग्नि
येकव्यवाहनायस्वधानमइतिनात्रस्वाहाकारःस्वधानमःपितृभ्योयदानार्थत्वात्स्वाहाकारेणबाधेहोतिनदर्शमंत्रयेदुर्ध्वत्याभिःयत्तो
पवीतिस्वाअथमेक्षमनुप्रहृत्यप्राचीनावीतीरेखांत्रिरुदकेनोपनयेत्सुधांतोपनिरस्यतिभिर्मंत्रैःत्रिरुच्छ्रयेत्रिरुद्गूहेद्वा

MEMORIAL

त्यादिसंस्काऽपेनं॥॥ अथाग्नयेऽविकल्पः। अपिवाक्रियायवेष्टिर्नित्यैतदाप्रत्नेवेनहोत्रंजाश्वलायनस्यनास्त्याग्नेयः अग्नीद्राविंद्रा
ग्नीत्रिंगाविष्णवेरेवाःसोमस्यस्तनीयःयद्रिवूयामाकेष्टिस्तद्रासोमानंतरंवाद्यावापृथिवीवासाम्नवजितानित्याज्यानुवाक्याउक्ताःवर्ष
सुवूयामाकेष्टिःवूयद्रिद्रीहिभिःवसंतेयवेःग्रीष्मेप्रयणमेवनित्यंदर्तरेऽग्नित्येवाग्रयणकाऽनागतेनवभोक्तुकामस्याग्रिहोत्रंहुत्वा
नवेःनवोरनेवान्नयकाऽनवेर्यऽतेनतत्रयाःयश्चित्रंवूयामाकेर्ष्यामित्रंनयाक्रियमाणंयानधाय्येविराजोवार्त्रघ्नोमर्वत्रसोम्यवरोसो
मयास्तमयोभुवोयातेधामानीतिऋन्यस्मिन्नृषिस्त्वंसमष्टविकिनोमनीषायातेधामानीतिद्रीहियवानोधाय्येविराजोवार्त्रघ्नोदृषन्वं
तोवादृषन्वंतावेवेतिकेचित्। तत्रश्लोकौ। अश्लेषाग्रयणस्यापिनरक्षानूनमस्यरेत्। अग्निहोत्रंनवेर्दुत्वानवान्नस्यभोऽनं। काऽपेयाग्र
यणेष्टिःस्यात्सायश्चित्रंनतस्तुत्वंभाष्यहृताचोक्तौमाघिलायनविन्नमेः॥ आग्रयणमुत्रस्यवृत्तिरेषाऽरीपिका। हुनाऽपेविधिवृद्धं
नतात्रदृतनिचासिना॥॥ अथकाम्येष्टयोवर्ण्यंते। तत्रायुष्कामेष्टिः प्रथमा। तस्यांद्देवत्येऽग्निरायुष्मानिंद्रस्त्रानाऽजीवातुमंतावाज्य
भागौ। अनोअग्नेमुवेतुनात्वंसोमहेभगमित्याज्यभागयोःपुरोनुवाक्येनित्ययाज्येअथप्रधानयोःआयुष्टेविश्वतोदधदयमग्निर्व
रेण्यःपुनस्तेआयुर्दाअग्नेइत्यग्रेरायुष्मतःत्रातारमिंद्रंमानेअस्यांस्तनींइंद्रानुःपाहिनोअमेषाअग्नेत्वंपारयाइतिसंयाज्येस
स्यांयन्योरक्षितवंतावाज्यभागौस्वस्तिगमनार्थमिष्टिः। अग्निःस्वस्तिमान्देवता। अग्नेरक्षाणेअंहसःत्वन्नःसोमविवूतनःइत्याज्य श्रीः
भागयोःपुरोनुवाक्येनित्ययाज्येस्वस्तिनोदिवोअग्नेपृथिव्याःआरेअस्मदमतिमारेअंहःइत्यग्नेःस्वस्तिमतोथाज्यानुवाक्ये। पाहि ॥२१॥

नाऽग्नेऽअग्नेत्वंपारयाइतिसंयाज्ये॥ ॥अथपुत्रकामेष्टिः। तस्याग्निःपुत्रीदेवता। यस्मैत्वंसुकृतेजानएवेतिवरस्त्वाहृदाकीरिणामन्यमा
नुःइतियाज्यानुवाक्ये। अग्निस्त्विष्टकृत्समंऽग्निर्देवेभिरित्यतिंइतिस्विष्टकृतःसंयाज्ये। उत्तरेहिरग्निरग्निःकामस्यापनरावृ
त्तेवैराजनेत्राःपृथुपाजसःनंसबाधइतिधाम्येवेहोअग्रइमाअग्रइतिसंयाज्येचत्वारामुपथमस्याग्निमूर्द्धाभुवोयत्तस्यतिपूर्वस्याग्ने
ःनुभ्यंताअंगिरस्तमऽअयाममंत्रकामममेइत्यत्तरस्याग्नेःउत्तरेहीवेमेप्रोचिनईंमधोजहित्यगन्नमीमदंतिपूर्वस्यासघ्नोतिमिंद्रस्य
सुतिंप्रयस्यन्निवसक्थ्योचिनईंमधोजहित्युत्तरस्यावेमेध्याःपुरोडाशकामस्योत्तरेहिःईंद्राग्नीयद्राजेपुनर्दत्तेवादेवताविकल्पः। यानि
नोधनानिःपुनर्नईंद्रोमघवाददातुइतियाज्यानुवाक्ये। आनूनामाग्नापत्येभ्योवा। आनूनामानूनापत्येभ्यश्चनुभ्योग्निमन्येभ्यः।
विद्मवस्यासामधुनासंसृजामीत्युक्तेयाज्यानुवाक्येउत्तरश्लोकेष्टिःपृथिव्यंतरिक्षंद्यौरितिस्विष्टकृतः। पृथिवीमातरंमहीं
विभूवेविभर्तिपृथिव्याःविभूवेविभर्तिपृथिवींधर्ममेपृथिवीमहीत्यंतरिक्षस्य। धर्ममेपृथिवीमहीपृथिवीमातरंमहींइत्यक्ष्मायाइ
ष्टेःयाज्यानुवाक्येअरान्मित्रेंद्रमहावेराजीतिसंज्ञाअग्निःसोमोवरुणोमित्रइंद्रोबृहस्पतिःसवितासरस्वतीत्वष्टेत्येकप्र
दानाः। याज्यानुवाक्ययोर्देवताप्रतिपादनेसमर्थत्वात्। अग्निःसोमोवरुणोमित्रइंद्रोबृहस्पतिरितिपुरोनुवाक्यायाःपेऽहेत्वष्टारंस
रस्वतींपूषणेसवितारंबृहस्पतिमिंद्रंमित्रंवरुणेसोममग्निमितिनिष्प्रतिलोममाप्नुयुरितियाज्यानामेवप्रतिलोम्येनत्वाहनेनो
त्तमयाऽपेनस्विष्टकृतिनसऊर्वाकेच। आलंभनपर्यंतेनाअस्याइष्टेस्तेनिरूपकारेणवानोऽऊर्ध्वोगः। वेरेयाज्यानुवाक्येऽग्ने

कानीयानोमित्रइंद्रायाज्यानुवाक्येयथाअग्निःसोमोवरुणोमित्रइंद्रोबृहस्पतिःसवितायःसरस्वती। पूषानोयोऽग्निरसासरस्वतीत्वष्टाहूतोसिसमनमूर्द्धइः ४१
अथयाज्या। त्वष्टारूपाणिदधतीसरस्वतीपूषाभगंसवितामेरदातु। बृहस्पतिर्इंद्रोवलंमित्रःसत्यंवरुणःसोमोअग्निःनोगस्वंतनोब्रह्मन्निसिष्टहत्वा दा

लोकेष्टिरादीनोच्चतरस्थानेवक्ष्यतिनाभाष्यकारेणोक्तंअनादेशेप्रकृतिवत्कुर्यादितिन्यायेनपुरोळाशाएवभवंतिन्यायातउक्तंशेषः॥
उशनारेवतइत्याद्यारैराजनंत्रः।वैराजनंत्रमुक्तंसुधान्वशमुरीययाभिचरंस्त्र्यजेतइंद्रंदृष्ट्वसूरोदेवताकेवलइंद्रोवाइंद्रःसूरोअतरद्रुजांसि
इंद्रंसूरःपथमोविन्दत्तकर्मइतियाज्यानुवाक्ये।जुष्टोदमूनाअग्नेदुर्मंहनइतिविष्टकृतः।विमतानांसंमत्सर्थेपरस्परविरोधेस
तिसंग्रामेष्टिःकर्तव्या।अग्निर्नेतुमानुषोमोरुद्वानइंद्रोमरुत्वानूवरुणआदित्यधानइंद्रयेकप्रहासाश्चतस्रोदेवताः।अग्निःपथ
मोवसुभिनोअव्यादितिपुरोनुवाक्यासमग्निर्वसुभिनोग्निव्यादितियाज्या।प्रकृतिवदन्यानि।मेरुकामाःविरोधकामाःऐंद्रामारुत्या
यजेतइंद्रोमरुतश्चदेवता।एंद्रमानसिरंधिंप्रमसाहिषेपुरुहूतनानूनितेंद्रस्यामरुतोयस्यहिक्षयेप्रयद्वोयमारुतंनयस्वमानवइति
मारुतं।तत्रैवविशेषः।इंद्रस्येंद्रमानसिरंधिमितिपुरोनुवाक्यामनूत्यप्रयद्वोयमारुतायस्वमानवइतियज्यामरुतोमरुतोयस्यहिक्ष
योइतिपुरोनुवाक्यामनूत्यप्रमसाहिषेपुरुहूतनानूनितेंद्राग्नयेजेतइंद्रंपूर्वेनिगमेषुउत्तमंशवसेवृत्राणांजिघ्नंततानवंस्वर्षामप्तुर्षाणंसुवज्रमनसंहिषेगिरः
मरुतःप्रथमं॥प्रक्रत्यासंपत्निकामाःराजन्यवैश्ययोःसंपत्निकृतइंद्राग्नयेजेतमरुतोमारुत्यैवऋक्याज्यानुवाक्ये
ऐंद्रमारुत्यामपिराजन्यवैश्ययोर्भेदेसंपत्निकामप्रयोगेप्रयोगेषुसंज्ञानैकुर्यात्पूर्वोक्ताःसर्वेभिर्भूयमानःप्रधध्यमाणःऐं
द्रबार्हस्पत्यायजेतइंद्राबृहस्पतेदेवताआनइंद्राबृहस्पतीइतियाज्यानुवाक्ये केवलेंद्रोक्तएवऋग्विशेषः॥
ष्टिःसर्वपापक्षयायवैवानरीआनतपतिपवित्रेष्टिंतथैवच।ऋतावतोव्रतंजानःपुनातिवृत्रापोरुषंइतियद्गायत्रादृग्पूर्वान् १२॥

रत्नपरानात्मानमितिवैकविंशतिपंक्तिंपुनातिरतिभागवतोधायनेनोक्तंतस्याःप्रयोगःनोविष्णवेशिपिविष्टवतीमहोरणाएंत्यपदंनम
स्तेहरसेनूनंइतिधाय्या।अग्निःपवमानःसरस्वतीधियाउपोषुअग्निःपावकःसवितासत्यप्रसवः३०अग्निःशुचिर्व्रतपतिर्युवायुनिर्युत्वान३०अ
ग्निर्व्रतपतिरधिक्रावा३०अग्निर्वैश्वानरोविष्णुर्विष्णुरुरुगायविष्टः३०अग्निमग्न्आ३सोममा३अग्निंपवमानमा३सरस्वतीधियां३अग्निंपा
वकमा३सवितारंसत्यप्रसवं३अग्निंशुचिमा३युवानंयुवानंमा३अग्निंव्रतपतिमा३रधिक्रावाणं३अग्निंवैश्वानरमा३विष्णुर्वि
पिविष्टमा३रवांइत्यादिये३स्वाहाग्निंस्वाहासोमंस्वाग्निंपवमानंस्वाहासरस्वतींधियंस्वाहाग्निंपावकंस्वाहासवितारंसत्यप्रसवं
स्वाहाग्निंशुचिंस्वाहावायुंनियुत्वंतंस्वाहाग्निंव्रतपतिंस्वाहारधिक्रावाणंस्वाहाग्निंवैश्वानरंस्वाहाविष्णुंविपिविष्टंस्वाहादेवानि
त्यादिपावकवंतावाज्यभागौ।अथारण्यांसिसेधतिदृत्याग्नेयस्यपुरोनुवाक्या।यज्ञेषविप्रमर्षिणीतियाज्या।योधारयापावकयेति
सोमस्यपुरोनुवाक्या।आपश्चन्नूषेधावतीतियाज्याइत्याज्यभागयोःप्रधानयोः।अग्नआयूंषिपवसेऽग्नेपवस्वस्वपाइत्यग्नेःप
वमानस्यउतनःप्रियाइंद्रमाजुह्वानाइतिसरस्वत्याःप्रियायाःस्तनःपावकइहोग्नेपावकरोचिषाइत्यग्नेःपावकस्ययद्मविश्वा
जातानिआदेवायानुसवितस्तुरत्नइतिसवितुःसत्यप्रसवस्यआविश्वदेवैर्नुविमीयेइतिविश्वेषांदेवानांशुचिव्रतंतमउरुगायंभुव
यस्तंवित्यग्नेःशुचेःवायोयतेसहस्त्रिणोनियुत्वान्वायवागहिइतिवायोर्नियुत्वतःत्वमग्नेव्रतपाअसियद्वोवयंप्रमिनामध्व
नामित्यग्नेव्रतपतेःरधिक्रावेणाकाकुभंऋषिंआरधिक्राःप्रावसापंचेतिरधिक्रावणाःवैश्वानरोअजीजनत्पृष्टोदिवीत्यग्ने

वैश्वानरस्य।वष ट्ते विश्ववार आ।इळेमि।प्रतत्ते।अद्य।शिपिविष्टनामेनिविष्टो।यत्।शिपिविष्टस्य।जुहोः।मूना।स्विष्टकृतः।पुरोनुवाक्या।
ये३।स्विष्टकृतमयाळग्निरग्नेः।प्रियाधामान्यया।इन्दोमस्य।अग्नेः।पवमानस्य।सरस्वत्याः।प्रियायाः।अग्नेः।पावकस्य।सवितुः।स
त्यप्रसवस्य।अग्नेः।भुवेः।वायोर्नियुत्वतः।अग्नेर्व्रतपतेः।ऋधिक्रावाणः।अग्नेर्वैश्वानरस्य।विष्णोः।शिपिविष्टस्य।देवानां।मि
त्यादिनुषतांहविरग्नेरार्द्रमहनेसोमगाये।निसेयाज्ये।अग्निरिदं।सोमइ।अग्निः।पवमानइ।सरस्वती।प्रियाइ।अग्निः।पावकः
इ।अश्विनासत्यप्रसवः।अग्निः।शुचिरिदं।वायुर्नियुत्वानिदं।अग्निर्व्रतपतिरिदं।ऋधिक्रावाइ।अग्निर्वैश्वानरइ।विष्णुः।शिपि
विष्टइ।संस्रुजएणंतसमाने।।।इतिपविवेष्टिः।आनूवलायनेनभगवतानोक्तेनिकेचित्तस्यचलिंगोव्याख्याकारेणोक्तेन
स्मार्तस्त्रांतरविहितमिति।।वर्षकामेष्टिः।कारीरी।।वर्षकामस्यवर्षमाणेष्टिः।अग्निर्धामसमंकृतामरुतः।सूर्यइतिदेवताः।ए
षामेकेष्टिः।तिस्रःपिंड्याउत्तरःपिंड्याःकरीस।स्कारिभिः।कृत्वातार्यजुर्वेदिकेप्रपंचिताः।मरुद्देवत्यास्थूलात्मकातिद
विहोमात्मकाःतस्यांप्रतिस्थेचारुमधूदुंदुभेअग्निंस्तनवस।नमोमिरितिधाज्ये।अप्सुमंनावाज्यभागौ।अप्स्वग्नेसधिष्टवाप्सु
मेमोनअन्नवीरितिपुरोनुवाक्येसिंधूनांमाध्येहिरण्यकेतूरजसोविसारेत्वंत्वाविदच्युताःधामंनेविश्वंभुवनमधिश्रि
तमितिधामछदिरःकेवलाग्निपरिस्तरणंचयदस्यछदिरुन्नोवाग्नेविधर्मन्।इतिकेचिदाग्नेयःपर्वतश्चिन्नहिःमरुतांसृजंतिर ॥श्रीः॥
त्रिषमोजसाःवहिष्ठेमिरितिसूर्यस्ययज्यानुवाक्ये।।अथपिंडानांउत्तरंयथामरुतःसमुद्रतःप्रवोमरुतस्तविषाउदन्यवः ९३

आयन्नरःसुदानवोददाशुषेविद्युन्महसोनरोअश्वमरिष्टुरः।ऋलेनियानंहरयःसुपर्णीःनिषुंवंतोग्रामजितोयथानरइतिपृ
मारुत्यृ।अग्नेबाधस्वविमृधःयंत्वादेवापिरितिसंयाज्येमरुज्जनेपेत्नेपितुनाअद्धावदमितिनिचतरुभिःवत्संचसूक्तेनवापतिहि
रण्यमुपनिधत्ते।।ममाग्नाकारीरी।।।।अनेऊर्ध्वमित्यनानिसांवत्सरिकाणिनेषोफाल्गुन्यांचैत्र्यांवाउपक्रमः।तुरायणेक्षिरहरहः।स
वत्सरेकार्यमेवत्सरेसमाप्तिः।अग्निरिंद्रोविश्वेदेवादेवताःप्रथमिहोनुसवनेप्रातःसवनेआग्नेयमाध्यंदिनेइंद्राग्नेपरःकेचैवूषद
वंएकेषिर्वात्रिहविष्काःप्रातःसवनस्यअग्निर्मूर्धाभुवोयज्ञस्येत्याग्नेयस्यएंद्रसानसिंवसमाहिषइत्येंद्रस्यविश्वेदेवासआगतयके
चनेमिवेनूदेवस्य।अस्यमासपेदोसाचएतेमूःदेवोर्णमास्योदेवअमावास्येअग्निरग्नीषोमयोःपूर्वस्यांपोर्णमास्यांअग्निर्मू
र्द्धाभुवोयज्ञस्येत्याग्नेःअग्नीषोमासवेरसायुवमेतानिइत्यग्नीषोमीयस्यउत्तरस्यांपोर्णमास्यांप्रातःसवनेआग्नेयपुरोडाशाःऐंद्रं
धिअग्निर्मूर्द्धाभुवोयज्ञस्येत्याग्नेःऐंद्राग्नीरोचनाहिःअयद्वेजीर्गिर्विप्रइतिकेचित्ऐंद्राग्नीरोचनाहिरितिपुरोनुवाक्यायाउत्तरस्यामावास्यायांअग्निर्मित्रा
वरुणोचअग्निर्मूर्द्धाभुवोयज्ञस्येत्याग्नेःअथपयसाःआनोमित्रावरुणाःयद्वंहिष्ठाःआतिथेयसुदानूइतिमैत्रावरुणयोः।।।।समा
म्नाद्दासायणयज्ञः।।।।आत्याप्यइत्यादयःपत्नापतिर्देवनाइत्यादयोयज्ञःपत्नापतेनेतदेतान्यन्यःनवेमेलोकाःइतिपत्नाप
तेःद्यावाक्षित्योरयनमुत्तरंषोर्णमासेनामावास्यायांयागःफाल्गुन्यामुपक्रम्यअमावास्येनप्रापोर्णमासात्अमावास्येनरु

विषा नापो र्णमास्याद्या गण्वंत्यस्य संवत्सरं इतिद्यावापृथिव्योरयनं अस्मिन्नग्नस्त्रेअसमाम्नाताइष्टयः पौर्णमास्यांधनिपृष्ट्याग्नेयउपरो
डाशः ऐंद्रंधिअग्निर्मूर्द्धाभुवः इंद्रमानसिंघसमाहिषेइंद्रस्य। तत्रविकारद्रव्यदेवतासामान्यान्निश्चयः। अथवा अध्वर्युर्वयिंधास्मरेत्अ
ध्वर्युणास्मरणेनवानंत्रविकारः अग्निमंथनसंयुक्तायामिष्टौवैराजंतंत्रावैराजोभवतिविराजोसंयाज्येइत्यर्थः अथवाग्निमंथनसंयुक्तेष्टौ
धाय्यवाधाय्येष्वनवैराजंतंत्रंदेवतलक्षणयाज्यानुवाक्याउपरिष्टाल्लक्षणयाज्यावाक्यंतुदेवतेतयैवलक्षणामाम्नायतेअथाध्वर्युप्रत्य
यात्अथयद्यृद्व्यदेवतेआग्नेयीभ्योयजतेत्याहतिभिर्वादेवतामादित्यांधणुयात्याहतिभिर्यजेतअग्निर्भूर्भुवःस्वरोंअनुवाक्या
येऽहेग्निर्भूर्भुवःस्वर्द्यौर्वोऽनाभ्यांवानग्नेपठितेनृगस्त्रांतरेवपठितयाज्यानुवाक्येयाइष्टयस्तासांनिवेहिऋक्नृगस्त्रांतरेपठिताया
इष्टयआम्नवलायनेननपठितायाइष्टयस्तासुच्यंतेअग्निस्तंतुमानूस्वयंहव्यवाहमभिमातिषाहंक्षिष्टमग्नइतिक्षि
ष्टकृतःत्रेधातवीयायांइंद्राविष्णूदेवताप्रसोअग्नेनवोतिभिःप्रहोत्रेपूर्व्यंवचःइतिधाय्येअग्नेवीतेवाजिनात्रीषधस्थाइतिपरिधा
नीयासंवोऊर्मिणंसमिषाहिनोमिउभाजिग्यथुर्नपराजयेथेतियाज्यानुवाक्येउत्तरेसंयाज्येत्रीएवायूंषितवजानवेदःअग्निस्त्रीलि
त्रिधातूनिइतिसंयाज्य॥ ॥अथसगारेष्टिः॥अग्नेर्मन्वइतियथालिंगंयाज्यानुवाक्यायथाहतंतत्रवयंक्षिष्टकृतः। यत्रस्यविश्रेषेष्टिः
तस्यांअग्निःसोमइंद्रश्चदेवताः तासांयाज्यानुवाक्याः अग्निर्मूर्द्धाभुवोयद्रुस्यसोमयास्तेयातेधामानिइतिसोमस्यइंद्रसानसिं श्रीक
वसमाहिषेइतींद्रस्यक्षिष्टंयोर्णमासवत्॥ ॥अथसोमपवमानेष्टिः॥ ॥सोमंइंद्रश्चदूरेएसख्यायेसेयः अपांतमनुस्तपः १४॥

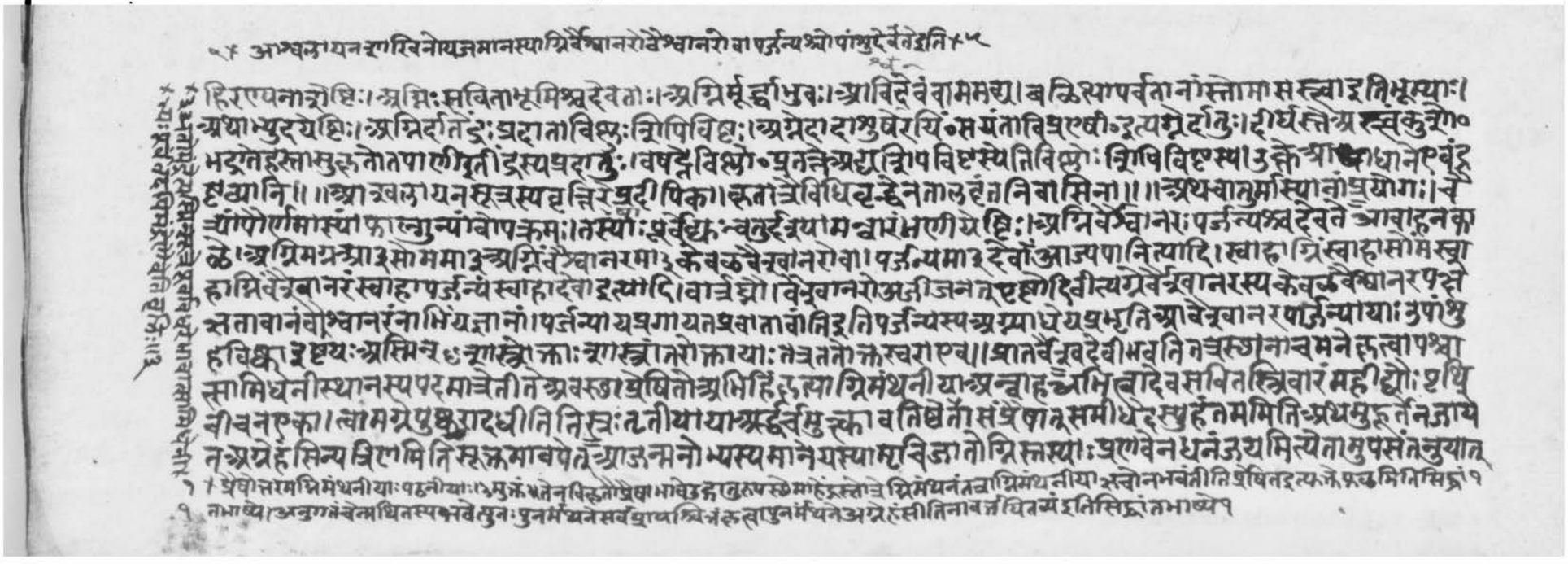

+ प्रधानहविष्केष्वेकेऽस्मिन्पक्षेयद्यपिपर्वदेवतानांसर्वासांऽधानंतथापिविशेषेणैवैश्वदेवेविश्वेदेवाः ऋतवऽग्रहासेऽऋतवः साकमेधासुमरुद्भिः शुना ×४
+ शीरियायांशुनासीरेऽनेषामेवोपांशुत्वंइतिसिद्धांतभाष्येसविनुर्इतिवाजिरूप्येवं॥×४ ६-२

ग्रं० हो० ॥१५ तस्यैवपूषणवेनोऽतद्ब्रुवंतुदृत्यपसंतनुयात्।आर्यंहस्तनरादिनमित्यर्धर्चमुक्त्वाचतिष्ठेत्।षड्भीयमाणेतिसंप्रेषितोविनष्टमग्निं स्वध्वरमित्येतेनपूषणवेनऽदेवंदेववीतयइतिऋचमुपसंतनुयात्।अग्निनाग्निमित्यर्धर्चस्वयमेऽअग्निनाऽइत्यर्धर्चातमर्जयंतमित्यर्धर्चयऽइनयज्ञमयजंतरेवाऽइत्येतयापरिदध्यात्।त्रिःप्रथमांऽमेऽअन्वाहाऽसक्षुऽअनंतरंसामिधेनीस्वानेऽवस्तायप्रेषितः सप्तदशसामिधेनीरन्वाहाऽइत्युपाऽऋक्तंसबाधःआवाहनकालेऽग्निमग्नऽआ३सोममा३ऽग्निमा३सोममा३ऽसवितारमा३ऽउपंशुसरस्वतीमा३ऽपूषणमा३ऽमरुतःस्वतवसऽआ३ऽमरुतऽआ३ऽइतिवाविश्वान्देवानाऽआ३ऽद्यावापृथिवीऽआ३ऽदेवाऽइत्यारिप्रयाजकालेनवप्रयाजाःषडनिवचनात्वारोबर्हिःपर्यंताःऽअनंतरंदुरोऽअग्रऽआऽउषस्यंतूऽउषासानक्तेऽग्नऽवीतोऽदेवाहोतारग्रऽवीतोऽतिस्रोरेवीरऽअंतूऽउत्तमेप्रयाजेऽयेऽहेस्वाहाग्निंस्वाहासोमंस्वाहाग्निंस्वाहासोमंस्वाहासवितारंउपांशुसरस्वतींस्वाहापूषणंमरुतःस्वतवसःमरुतऽइतिवाविश्वान्देवान्स्वाहाद्यावापृथिवीऽउपांशुस्वाहादेवाऽइत्यादिवार्चौ।अग्निर्मूर्धेतिध्रुवऽइत्याग्नेयस्यसोमयास्तेयातेधामनिरुतिसोमस्यऽआविश्वेदेवंवाममद्येतिसवितुःपावकानःसरस्वतीपावीरवीकन्येतिसरस्वत्याःपूषंतवव्रतेवयंभुक्तेनेअन्यन्नऽइतिपूष्णःऽइहेहवःस्वतवसःपवित्रमर्कमितिमरुतःस्वतवसःएवंआश्वलायनपक्षेऽआपत्स्वस्यनुमरुतस्वदेवेतातदाकरुणघ्रासिकेभवतः। मरुतोयस्यहिष्येराऽइवेदवसरमाऽइत्येवेतिमरुतोविश्वेदेवासऽआगतयेकेचनमाऽइतिवेश्वदेवस्यमहीद्योःपृथिवीचनःप्रपूर्वजेपि नरानव्यसीभिःइतिद्यावापृथिव्योःघेदग्नेऽअयाळग्निरग्नेःवि०सोमस्यवि०अग्नेऽवि०सोमस्यवि०मनोर्वि०सरस्वत्याःवि० श्री० १५॥
२ + येऽहेमरुतोराऽइवेदवसरमाऽइत्येवेतिपदेरिफितंभवतिकुकथंमिमिक्षुरितिपदंरिफितंभवतिऽकुऽइत्यस्यसंहिताकालेमि २
२ + मिक्षुर्यमद्यऽइतिरिफितपाठात्तस्माद्वमिमिक्षुर्वैषट्कृतिभवति×२

× यथमेनत्वीयाग्निष्टकृतइत्यत्रसिद्धांतभाष्येऽग्नाकारलोपोदृश्यः।आग्निष्टकृतश्चेतिमध्यमेनभवति।आमध्यमेनस्विष्टकृतश्चेतिविप्रतौनुवैकस्मस्त्रेणैव ×४
× निर्दुग्धविग्रहणंवाजिनपौर्णमासीवर्हिनांमध्यमस्वरप्राप्त्यर्थंतन्निमित्तेवाजसानेवैनतानरस्ययज्ञतीत्यनेनार्थेनेतिप्रधानहविषामन्यत्रनिवेशोमिमध्यमस्वरइतिनिः

पृष्ठः वि०एमरुतोस्वतवसोवि०विकल्पेनमरुतोवि०द्विर्देषांदेवानांवि०इद्यावापृथिव्योःवि०ऽदेवानामा०हविरिमोऽग्रे०नवानुयाजाःदेवं बर्हिःषड्धींप्रयाजदेवीर्ऊर्णावव०यंतू०देवीरुषासानक्तावव०वीतांवोऽदेवीर्जोष्ट्रीवव०वीतांऽदेवऊर्जाहुतीवव०वीतांदेवादेव्याहोतारावव० वीतांदेवीस्तिस्रोवव०यंतू०देवोनराशंसोवव०वेतू०देवोअग्निःस्विऽअग्निरिदंसोमइ०अग्निरिदंसोमइ०सविताऽइउपांसरस्वतीदं० पूषेदंऽइ०स्तिस्रःमरुतःस्वतवसऽइदंषळग्नीवीर्यंवृध०ऋतमरुतऽइदंषंधंऋतेनिवाविश्वेदेवाऽइ०षंधंऋतेद्यावापृथिवीऽइदंषेताऽइ धेतांऽक्रांतोदेवाऽइत्यादि।रेयुवाकेऽऋतेवाजिनयोगेःऽन्नोभवंतुवाजिऽइतिपुरोनुवाक्या।वाजेवाजेवतवाजिनोनोऽइतिवाजिनस्यया ज्याऽऊर्ध्वस्तुरनवानेयजतिप्रकृत्योपरिष्टादुपविन्यावषट्कारोतिऽअग्नेवीर्हीत्यनुवषट्कारःवाजिनस्याग्नेवीर्हीतिवाद्विर्वाग्जपेत्।अथ वाजिनन्नोघमिळामिवघनिगृह्यउपहवमिष्टाऽअध्वर्यादिभ्योयजमानपर्यंतेभ्यःपूर्वन्नोवसंस्कारार्थंप्राणभसंभरस्यतियन्मेरेतऽइत्यनेन॥ ॥समाप्तंवैश्वदेवपर्व।विश्वेदेवानंतरंपौर्णमासेनेष्ट्वाचातुर्मास्यव्रतान्युपेयान्नयथाहिवै ऽअथपंचम्यांपौर्णमास्यांवरुणघ्रासा भवंतिनीर्यंनवपद्यपश्चाद्वान्नपौर्णसिकायावदेरुपविन्ययनिरसनोपवेनानेऽऋत्वाघेषितोग्निंवरुणयनीयाऽन्वाह।अभिहिंऽइत्यवदेवेरे व्याधियेतिसूत्रःप्रथमायोनुंसवरुणवानुपांचन्वाहासीनएवतूष्णीयेवचनेवरुणवेनावसायानुछंस्योस्थायहिनीयाग्नीऽन्वाहऽउत्तरम ग्निमनुव्रजन्नाराजन्यस्यवदेवदेववीतयेत्येतस्यस्तोत्रेइमंमहेविष्णोरेयंभूषमित्येषाभवतिऽअयमुष्यधर्मयुनःऽअयमिहयथमोधारयेधा तमिरितिवेनूयस्यऽअर्धर्चेनोपमुक्त्वाऽअयमग्निरित्वायास्त्वापदेवयमिनिन्नवरुप्रेविन्वेभिःस्वनीकदेवैरित्यर्धर्चाऽग्रेणोत्तरवेदेःपञ्चा

५ × वाप्यनसर्वेषुपर्वस्वाग्नेयमयोर्वामध्यमयोःपर्वणोर्यद्यपिकेनचिन्नवपनेनक्रियतेतथापिपूर्वश्चवपनेकर्तव्यमेवेतिसिद्धांतभाष्येनवापनमपीतिसूत्रादिस्वरभ×

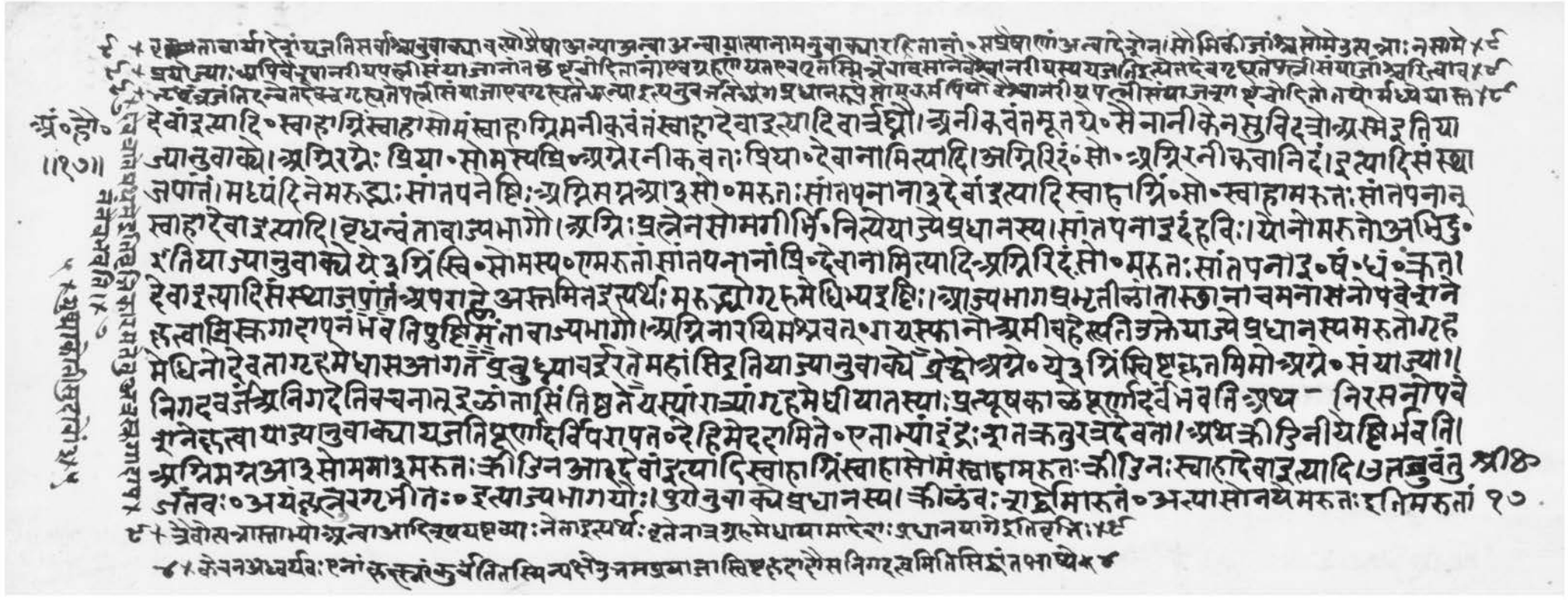

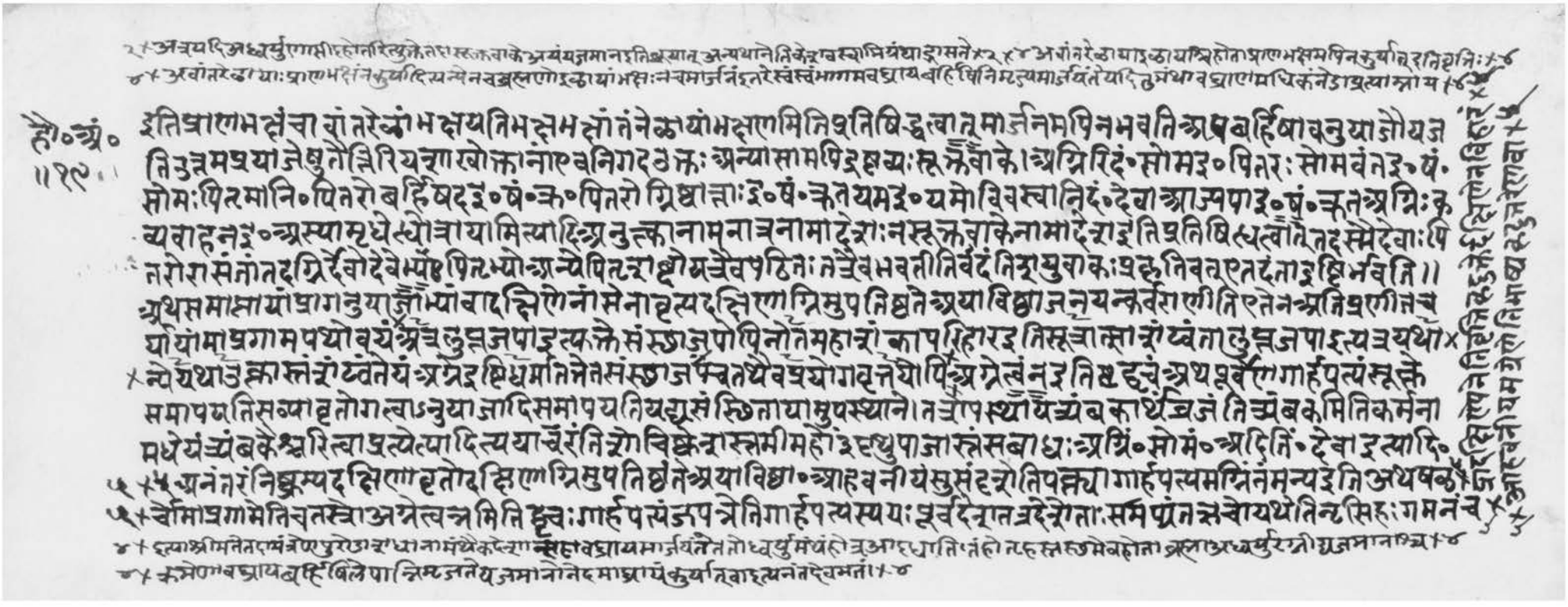

अं.हो. २०

कश्चासमाप्यचातुर्मास्यानिसोमेनयजेतेत्यत्रौकपशुनाचातुर्मास्यानिवापुनःपुनःप्रयोगपक्षेनवैश्वानरपार्जन्यान्यप्रथमप्रयोगोक्त
न्तत्वात्तत्रचातुर्मास्येषुपशुकरणंचौकसवनेष्टिर्बोधायनेनविहितातत्राग्निरिंद्रोविश्वेदेवादेवताःअग्निमूर्द्धाभुवःइंद्रस्यान
मिंद्रसमाहिषेविश्वेदेवासआगतयेकेचत्रयोतत्रश्लोकाःवैश्वदेवेमरुत्सोमरुतोयस्यहिक्षयेअग्नइंद्रेवरुणप्र
घासोऊचेतथाद्रुनासीयऐंद्राग्नोइनथइंद्रंनुमत्तयाइतथासवनीयेष्टिर्यदिस्यात्तदाद्रुतायणाऊदेवताःअग्निप्रणय
नकाऊराजन्यस्यत्विंमहेअथमिहेतिवैश्वदेवस्यप्रदेवंदेवंवोमयोःतत्रश्लोकाःआनवलायनेति॥ ॥इतिचातुर्मास्यानिप्र ॥१॥
मपशुचातुर्मास्यपसेद्यामुकस्यंतत्रस्यबलवत्त्वात्तत्चातुर्मास्यदेवताअन्वयाख्यवद्द्रष्टव्याः॥इतिचातुर्मास्यप्रयोगः॥ ॥अथपशु
बंधप्रयोगउच्यतेतस्यप्रकृतयोऽनंगभूतास्येंद्राग्नस्यपशोःपुरस्ताच्चोपरिष्टात्पश्चाद्दृष्टिर्भवतिउभयत्राग्निर्भवतिअथवाउभय
त्राग्नाविष्णूदेवतेभवतःअथवाचोदनाद्वयेकएवाग्निःऋमोबलीयानितिनियमार्थमनंतरंचापुरस्तादित्युच्यतेअथपुरस्तादेव
नोपरिष्टात्अथोपरिष्टादेवनोपरिष्टात्सावेष्टिरग्रेयीभवतिआग्नावैष्णवीवा।आग्नेयस्यनित्येयाज्यानुवाक्येअग्निमूर्धा
भुवःआग्नावैष्णवपत्नेअग्नाविष्णूआ३देवंत्वष्टारमित्यादिवार्चौ।अग्नाविष्णूसजोऽग्नाविष्णूमहिद्वयोरपिपौर्णमासंतंत्रम्।
अथाग्निप्रणयनंभवतिधर्मवत्।अथयदापशुबंधिकोविहारःकल्पितस्तदापूर्ववच्चात्वालोत्करावंतरेणगत्वापश्चात्पशुबं श्री॰
धिकायाःवेदेर्निरसनोपवेशनेकृत्वासंधपत्नीतनार्थमग्निहिंकृत्योंदेत्वामधरेदेवयंतइतिचिरन्याहूतमंत्रेणवचनेन २०॥

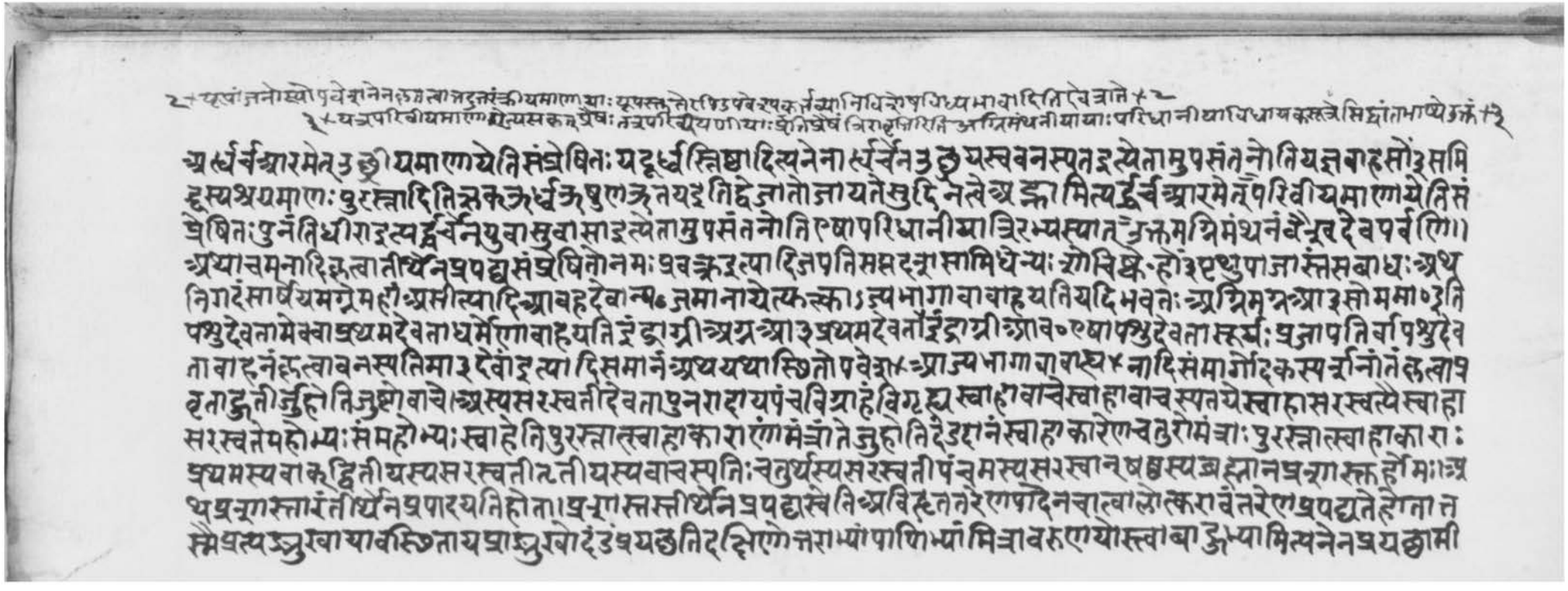

होत्रं॰ ॥ २२ ॥

मवेक्ष्नेग्रहस्थंसोमंग्रहविकारमित्यर्थः समुपहूय। यत्र स्निमित्यनेनभक्षयति। पयोग्रहान्त्स्त्यङ्भक्षयंतिइतरान्ब्राह्मणभक्षंअथोगयागः॥ अश्विनस्थाश्वानोरथेभिरुपयामगृहीतोसीत्यनुवाक्या होतायक्षदश्विनोश्छागस्येतिप्रैषः हिरण्यत्वमधवर्णत्वंतियज्या॥ अथसारस्वनस्यासरस्वत्यभिनोनेषिवस्वइत्यनुवाक्या। हो॰तारस्तूतोमेष्याहविषआ ग्रेतिप्रैषः यस्तेस्तूनइतियाज्या॥ इंद्रस्यावृंद्रोराऊत्यनुवाक्या। हो॰दिंद्रमेषस्य हविष॰स्वस्तयेवाजिमिश्वेतियाज्या विकल्पेनबृहस्पतेः॥ बृहस्पतेअतियदर्योअर्हादद्युमद्विभातिक्रतुमज्जनेषु॰हो॰बृहस्पतिश्छागस्यहविषेतिप्रैषः एवमिंद्रतियज्या॥ सर्वेषामधर्वसामं। एषांपुरोळाशानांकार्योदुक्तः एषांपुरोळाशानांयाज्यानुवाक्यांद्रप्सश्चस्कंदेतिसंसमाहिषइतीद्रस्य॥ आविवासंतिकवयउग्रायावनेहेऽवउद्यत्तमंमित्रावरुणयोरवेचित्पुरोळाशानांएवपुरोळाशानांपशूनां॥ अस्मिन्यज्ञेवरंनोइंद्रस्यायइंद्रशुष्मः होतायक्षदिंद्रंपुरोडाशैः प्रसमाहिषेतियाज्या॥ सवितुःसवानोदेवःसविताहो॰त्सवितारंधु॰भगंधियमितियाज्या॥ अथवरुणस्यअर्यमन्बृहद्वरुणस्यधावःहो॰द्रप्सोंपुरो॰डाशंदधिक्रामितियाज्या ग्रहाएवपशुपुरोळाशानां॥ इत्यस्मिन्यज्ञेवरंवर्तोक्तमार्गेणयाज्येतिकेचित्॥ अथवनस्पतिः देवेभ्योवनस्पतेहोतायक्षद्वनस्पतिमित्यादियज्ञायेराज्यस्यहविषःप्रियाधामानियज्ञसोमस्याज्यस्यहविषःप्रियाधामानियज्ञाश्विनोश्छागस्यहविषःप्रियाधामानियज्ञसरस्वत्यामेष्याहविषःप्रियाधामानियज्ञेंद्रस्यवृषभस्यहविषःप्रियाधामानियज्ञबृहस्पतेश्छागस्यहविषःप्रियाधामानियज्ञवनस्पतेरित्यादिग्रहदेवतानामप्युपलक्षणेनिछेतिआवाहनऋमेण॥ वनस्पतेरग्नयेयानियमू येतियाज्यास्विष्टकृतः॥ पित्रीहिदेवान्॥ होतायक्षदग्निंस्विष्टकृतमयाळग्निरग्नेराज्यस्यहविषःप्रियाधामान्ययाट्सोमस्याज्यस्यहवि

षःप्रियाधामान्ययाट्अश्विनोश्छागस्यहविषःप्रियाधामान्ययाट्सरस्वत्यामेष्याहविषःप्रियाधामान्ययाळिंद्रस्यवृषभस्यहविषःप्रियाधामान्ययाट्बृहस्पतेश्छागस्यहविषःप्रियाधामान्ययाट्वनस्पतेःप्रियाधामान्ययाट्देवानामित्यादिअग्नेयदद्येतियाज्या॥ सूक्तवाकप्रैषेविशेषः॥ अग्निमद्यहोतारमवृणीतायंयजमानःपत्नीःपत्नुरोळाशानांगृह्णन्नग्नयआज्यंगृह्णन्सोमायाज्यंबध्नन्नश्विभ्यांछागंबध्नन्सरस्वत्यैमेषंबध्नन्निंद्रायवृषभंबध्नन्बृहस्पतेश्छागंवागृह्णन्नश्विभ्यांसरस्वत्याइंद्रायसुत्रामणेग्रहान्गृह्णन्नग्नयआज्येनसोमायाज्येनाश्विभ्यांछागेनसरस्वत्यैमेषेणेंद्रायवृषभेणबृहस्पतयेछागेनवृष्णिनावाश्विभ्यांसरस्वत्यैइंद्रायसुत्रामणेग्रहैरंस्तान्मेदस्तः प्रतिपचतावाश्विनासरस्वतीइंद्रःसुत्रामणेबृहन्सोमासुरासुतेसूषे स्वाममधर्ष्याऋषीणांनपादृषीतायंयजमानोबभ्रुभ्यइतिसूक्तवाकेन॥ अग्निरिदं॰सोमइदं॰अश्विनाचिन्वेतां॰कानां॥ सरस्वतीदं॰इंद्रइदं॰बृहस्पतिरिदं॰इतिवा॥ वनस्पतिरित्यैंद्रिदं॰देवाआज्यपादित्यादिनांयुवाकांतेवाग्निनचर्यावेदवदेववत्सूक्तवा केकेचित्ग्रहाणांवाहनेषेवत्अनुऋमणंचनेछंतिवरुणप्रघासवदथमथेरंडहरणमेत्रावरुणस्यसमिधोनांतं संस्थाजुषः॥ अथामिक्षाकर्मतस्यमित्रावरुणोदेवतामित्रावरुणावावहादेवामित्यादि॥ आनोमित्रावरुणयद्वह्निष्ठान्निविधेसुदा नूरितिमित्रावरुणयोः पित्रीहिदेवान्मित्रावरुणयोःप्रियाधामान्ययाट्देवानामित्यादिमित्रावरुणविद॰षेता॰कानां॥ देवाआज्यपादित्यादिनांयुवाकांतेवाग्निनचर्यावेदवदेववत्सूक्तवा ओमंतु॰वाजेवा॰अग्नेवीहीसुवषट्कृतंवाग्निनस्याग्नेवीहीतिवा॥ समाज्ञाश्रौत्रा

अथ हविर्यज्ञायश्चित्तान्युच्यंते। विध्यपराधेऽप्रायश्चित्तिरित्यादिनोक्तानि। विहितपदार्थानामन्यथाकरणेऽप्रायश्चित्तं। निष्ठाभावेऽप्रतिनिधिस्तदङ्गापचारेऽप्रतिनिधिनाकर्तव्यमुत्तरत्रानाप्तिनिष्ठेनाज्याभावेपशुभवेद्दधिपयसाधानेऽदोषः। अकारश्चार्थे। एवंसिद्धेतिनोमतिः। अन्वाहिताग्नेर्द्वयाएषपशोरुक्तस्मिन्देशेअवस्थानान्नेष्टथकृतेषुभांडेषुसमारोप्यनानापुरुषाःप्रत्यक्षमेवनेहुः अथवायजमानःतुम्यंताअंगिरस्वतेत्यग्न्याहवनीयेचतुर्हीतमाजुह्वत्प्रत्यगुदगग्निंकृत्वाष्टथगरणीषुअरण्योर्वाष्टथग्वा समारुहाध्रियतेयोनिरित्येतयर्चाग्नीन्समारोपयते। समारोपणंनाममंत्रमुक्त्वाअरणीनिष्पनंष्टथक्ष्टथगरणीपक्षेअस्मिन्देशेमंत्रेणसमारोपणंगार्हपत्यदक्षिणयोस्तुल्यमितिवदंतिसर्वत्रमंत्रमिच्छंतीतिकेचित्अरण्योर्वासमारोपक्षेसएवमंत्रः। तत्रगार्हपत्यमंत्रेणैवदक्षिणयोःसमारोपणंभवतिनास्ति। अपरेअन्वाहितपक्षेअजस्रंपक्षेचष्टथक्ष्टथर्थंसमारोपणंअरण्योरग्नीसमारोपस्यमंत्रउक्तः। अथवायातेअग्नेयदिक्षियातनूरितिसूत्रपठितेनगार्हपत्यस्योपरिपाणीघ्नितेपत्नीअन्वाहिताग्नेर्द्वयाएसुक्। इन्वाहिताग्नेर्द्वयाएसंभवेआहुनिवर्तेपूर्ववत्समारोपणंकृत्वागच्छेत्तूनतुघत्यस्तनयनंअनंतरंक्षेमदेवोषाप्यघस्यसनीताग्नेदायतनेषुविहरेयुः अरणीसमारोपितावित्तसमारोपणक्रमेणघत्यवरोहज्ञानवेदःइत्यनेनमंत्रेणपृथक्पृथक्रमथित्वासमारोपणक्रमेणग्नीन्विहृत्यघक्रांतंकर्मसमारभेत्। अरण्योःसमारोपणपक्षेपृथक्पृथक्समारोपणक्रमवत्मथित्वाग्नीन्विहरेत्। अस्मिन्पक्षेयावदग्नेर्जन्मतावदरण्योःसंस्पर्शनंकर्तव्यमेव। आहवनीयमवरीप्यमानमित्यादिनानैमित्तिकानंतरंविधीयते। श्री० २५

विहृतस्याग्नेरंगारायतनोनिष्क्रांताश्चतस्रुरिक्तूम्यापरासारर्वाग्यदिनिर्गछेयुस्तदातानंगारानिरंतरंकृत्वेत्यनयाआहवनीयायतनेनिक्षिप्तान्इरंतुपरिधिपरिधानात्याकृधयाजाऊर्ध्वंचभवतिअंतरायेतूक्तब्रह्मघकरणेनाकृघयाजेत्योंगारानित्याहिताग्नापरासारात्समनीत्यग्रिगछेत्। अनंतरमेनेवाग्निषुअन्नयेपथिकृदिहिभवतिघक्रांतयेष्यासमानतंत्रंकुर्यात्। अनंतरमतामेवेष्टिमन्यघपिनिमित्तेषुविद्धानिधायमावास्यामितिउपक्रम्यपरिवाध्वेषमीयेतेत्यंतेनाष्टसुनिमित्तेषुअन्नयेपथिकृदेष्टिंकुर्यात्। अत्रदर्शपूर्णमासयोर्विहितकालातिक्रांतिःएतस्मिन्निमित्तेविहितकालातिक्रांतिरुक्ताद्वयोर्यजमानयोःपरस्परमन्योन्यस्याग्निषुयागकरणंएतस्मिन्निमित्तमग्नीनामंतराळेऽन्यत्रगमनंएतस्मिन्निमित्तेअग्निहोत्रार्थंहविष्यासत्रेअन्यस्यकर्मणोहविर्निर्वापकर्तुरग्नीनामंतराळेअनोरथोवाउद्वाहोमनुष्यरथोवाएष्यिणोवासर्पादयोवानिर्गछेयुःएतदपिनिमित्तंआहिताग्नेःश्रोत्रियस्यमरणमपिनिमित्तंएतेषुअन्नयेपथिकृदिष्टिंकुर्यात्। तत्रयष्टव्यैस्थाहिवेधेइतिप्रतीकयाज्यानुवाक्येअन्यस्मिन्मासनंत्रदृष्टिएतदानमुक्त्वैतानिनिमित्तानिदृष्टिमध्येयद्यूनस्यैरन्तराघक्रांतेदृष्ट्यासमानतंत्रमवेत्दर्विहोममध्येचेत्घक्रांतेसमाप्यानंतरमेवतत्कार्यंचकीकसापुरुषावेतित्यवायउक्तः। नचाग्निव्रवायव्यतिरिक्तयवायेषुविद्वोवद्यतेनैमित्तिकायाहिताग्नेरग्नीनामंतराळेनिक्रामयेत्गवांनिष्क्रमणंनेतरंत्रवगमनेविद्वोवद्यतेभस्मनाभ्रुनःपदांतरंवेत्युपलक्षणानिताःनिरंदविहुरित्येतयर्चाघळादयेत्। अनिपरमेत्रावृष्टिः। अनंतरंभस्मधारयाउदकधारयावागार्हपत्यादारभ्यतंतुतन्वन्नित्येतयर्चासंततंसंतनुयात्॥

आहवनीयात्प्रणेतरंदर्वीपूरणीतमाहवनीयमनुगमय्याहवनीयमुपतिष्ठेतप्रणेतरंपाणिरुत्कर्त्तव्याआहिताग्निर्यदिग्रामांतरेम्रियेतअथानेतरंपाणिरुत्कर्तीरुत्वाअग्निमान्यवत्सायाःगोःपयसासायंघृतरग्निहोत्रमधुर्युर्जुहुयात्आन्वारीयाणामग्निभिःसमवायायद्याहिताग्नेरपरपक्षेमरणंस्याद्दाघट्टस्यापरपक्षाहानिपरिसंख्यायपक्षहोमवत्साय्येष्वानरग्निहोत्रंजुहुयात्आगामिन्याअमावास्यामितियदाहुस्तेनैचित्रक्षिणायनेमरणंस्यात्कापिवरुणायनारैतत्कुर्वंतिचारुस्तानरेवचनेपत्न्यनःदर्शपौर्णमासाभिहविर्यज्ञेषुदेवतावाहनघृतिस्विष्टकृतःप्राग्यदिहविर्दुष्टंस्यात्तदादुष्टंहविर्वक्ष्यमाणेनघृतिपर्युक्षणस्यकर्मणाहविर्दुष्टंतत्कर्मज्येनासंस्राहविर्निर्वपेत्सहसमाप्यहविर्व्यापन्नकर्मान्याधानादिहिंसमापयेत्पूरनरालिहवींषिआवपेन्नैतीतिव्यानीतिकेचित्यथाप्रसंस्कृतंकर्मकर्तव्यंव्यापन्नेनिमित्तान्येतानिकेवानरखरोष्ट्रपशुगोरियरिकेवानरखानिवारीरासतिनाभिपुरीषसंसृष्टानिकृष्टानिपतंगाःअमेध्यसंसृष्टाःअन्यान्यपिबीभत्सद्रव्याणिएतैर्द्रव्यैःसंसृष्टानिहविषिभिन्नानिसिक्तानिवध्रजापनेनत्वेतान्यन्यद्रव्यंतयर्चाअभ्युक्षेत्तान्याद्रव्यंदुष्टंचेद्गृह्यौकस्यविलेचामृत्वामध्यमेनोत्तमेनवापलाशापर्णेनजुहुयात्सान्नाय्यकुंभादिद्रव्यंसंसर्गाभावायश्रित्तमुक्तंयप्यमाणंसान्नाय्यकुंभीमृतीत्याभिघार्याघृतेवीक्षायदभिघारयतेतेनतत्सान्नाय्यद्रव्यंमहीद्यौःपृथिवीचनइत्यनयर्चाआहवनीयायतनेअंतःपरिधीन्निनयतसायदाहदुष्टद्रव्यमुक्तनविधिनाप्रतिपाद्यप्रानरग्निहोत्रंद्विधाहृत्वान्यत्साधारणस्थानीयअस्मिन्ध्यास्त्रिभ्यांयथोक्तकर्मकुर्यात्प्रातरग्नि

हुदुष्टेषुगोजानानवातदानत्यनप्रकृतकर्मपरिसमाप्यतूभयत्रापिसान्नाय्यदुष्टपंचानांपुरुषाणांभोजनपरिमाणद्रव्येणपक्वेनेनद्रव्याग्न्याधेयप्रकृतयागकालेइष्ट्वाग्नीष्टथायजेतयकइष्टमेवयजेतइतिवैदिकनिष्ठायोर्ज्यानुवाक्यंशास्त्रं। केचित्तुसान्नाय्यनिमित्तंदुष्टेनेतुप्रकारेणहिंसित्वातदानीमेवदुष्टंकृतेष्टिरित्यगुणकल्पंनव्याहुस्तत्रैवचनमानंतिसान्नाय्यार्थेदुष्टंयस्मिन्काळेवत्सापाकरणवत्साअपाकृतात्तत्क्षीरंयदिपिबेयुःतदावायुरवत्यायवाग्वामदुष्टकृतामिष्टिंपरिसमाप्यपुनरत्यगुणायजेतान्याग्नेद्रव्यार्थद्रव्येःअप्यमाणस्यात्यागेअतश्चयदिस्रवतितदातस्ययोगार्भस्रवेत्तमितिमंत्रेणाभिमंत्र्यविष्टरद्रव्यंहोमायाळेचेन्नजुहुयान्नाळेचेत्सुनर्दुग्धातनाग्निहोत्रंजुहुयात्। दोहनकाळेविमत्सनकाळादारभ्यादोहसमाप्तेर्यदिरुपविशेत्तदायस्माद्दीक्षानिषीदसीत्यनेनमंत्रेणाग्निमुद्वास्यानंतरंउरस्याद्वीत्यनेनमंत्रेणतामुत्थापयेद्दक्षादिनान्यतरस्मिंश्चित्पात्रेउरस्मानीयतस्याऊधःपवित्रामुखेचनदुरुक्तपात्रेणसंनिधायदोहयित्वातत्पयोब्रह्मणेपाययेत्तोब्राह्मणायदद्यात्अथनोब्राह्मणायदद्यादितिब्राह्मणंकृत्वातदानंवापयनंवाविकल्पःतत्प्रारभ्यब्राह्मणस्यसत्त्वेनयावज्जीवंसंवत्सरंवानार्त्विक्यंकारयेत्तावद्दोहनकाळेगोर्यदिब्राह्मणंनलभेतनभ्यःस्रावयेद्दक्षिणेनाहवनीयंपरीत्यदक्षिणेनगार्हपत्यंदक्षिणेनोपधायित्वापुनर्दुग्ध्वातत्पयसाग्निहोत्रंजुहुयात्अग्निहोत्रमस्तमयेपूर्णकाळेस्थाल्यांनित्वाभूमौपतितंद्रव्यंभिन्नंउच्चात्स्थाल्यांउपरिशुद्धंद्रव्यंसिक्तंभित्वाक्षत्तेनदुभयंद्रव्यमुद्वृत्यइतिमंत्रेणाग्निमभ्यवद्यपूर्णाग्नि

ञ्जन्नुद्धरेत्स्रुचोषद्व्यस्य होमाद्यापर्यग्नेः पुनर्ईक्षणान्तरमुपादायसंस्कृत्यजुहुयात्दोहनकालेदुग्धंपयोव्यहरिश्मोस्पर्शनतदपयोव्यद्
धुग्धमित्यभिमंत्र्याभिमृशन्नभिमंत्रयेतअनेनरस्कृत्यामवदिष्टेनपयसाजुहुयात्सर्वस्रुवेऊर्ध्वसिक्तेपयोदोहयित्वातेनऊ
र्ध्वंजुहुयात्ऊर्ध्वस्यभावेअन्येनपयसाजुहुयात्प्रायश्चित्तेदोहनादारभ्याहवनीयेप्रत्याहरणात्साकृतेभवतिआहरणप्रभृतिहोमहव्या
त्याग्नेयीस्थकरेतदाप्रज्ञापनेविनियुक्तभूतीत्यादिनामत्रेणाभिमंत्रयेतअभिमंत्र्यस्रुकंकृत्वाद्व्यंहोमपर्याप्तंचेत्तेनपयसाजुहुयात्
स्रुकस्थाभावेनत्रेवोपरिनूयस्थाल्यादिष्टपयसआनयनंकृत्वातेनपयसाजुहुयात्स्थाल्याभावेआज्यंस्कृत्वायोकाविद्वारू
णीजपित्वातेनाज्येनैकयावरुण्याजुहुयात्पूर्वेणऋचायश्चित्तेपयोविषयमेवदृढंनुद्यायश्चित्तद्व्यांतराणामपिकर्तव्यमेवआज्यहो
मपक्षेऽस्तिविशेषःयजमानःआहोमांतरकालेदारुनानिवृत्तिंकुर्यात्एतेषुविषुपक्षेषुपुनर्होमपिंगाक्षिःआचार्योमैनेत्य
स्माद्विकल्पःअग्निहोत्रेद्रव्येभ्रष्यमाणेऽग्निसंयोगनिमित्तेनयदिनाद्रुवःसद्यतेतरासमोषामुपयन्नरन्नर्मणंहतियजमानःहेहु
र्नमनिर्दिशेत्अग्निहोत्रेद्रव्यस्यदोहनाद्याहोमाद्विष्वदनेउपसत्रेयद्वोपतितेमरीधीरित्येतयर्चाआहवनीयस्यभस्मांतेनिनयेत्
केनाद्यमेध्यसमर्गेघ्रापतेनत्वदेतनित्येतयर्चाअसुराबल्मिकस्यविलेवामध्यमेनपलाशपर्णेनजुहुयात्अग्निहोत्रार्थमग्निदूर
णप्रभृतिअपरिषेकायद्विर्वर्तेमित्रजेन्यानयतीत्येतयर्चाहवनीयसमिधमाधायाग्निहोत्रंजुहुयात्अधिकेयंसमिदितिकेचित्॥ श्रा॰
प्राप्तस्यसमिधानिवर्तनमित्यपरेयद्यन्नगृहीतोऽग्नानस्करेन्नरायश्चेत्थवनस्पतइत्येतयर्चासमिधमाधायक्रियेनद्व्येणजुहुयात् २७

क्रियाभावेपूर्वोक्तंकुर्यात्सर्वप्रायश्चित्तानंतरंअस्मिन्नेवाग्नौवापुनर्विहृत्यवातस्यकर्मणःपुनरावृत्तिंकेचिदिच्छंतितस्मिन्नर्थेऽस्यांतरेवचन
मामनंतिप्रायश्चित्तप्रकरणेनैमित्तिकान्यपिविधायानंतरंतत्कृत्वान्यंदुग्ध्वापुनर्होतव्यंसर्वंतत्रप्रायश्चित्तिरितिबहुवृचाःस्तेतस्मात्सर्व
आवृत्तिरितिअपरेयत्रयत्रबहुक्वचनमस्तितत्रतत्रकुर्यात्नान्यत्रेतिवदंतिहविर्व्यापत्तावित्यादिसर्वत्रहविर्विषयंप्रायश्चित्तमुक्तं
अथानंतरमग्निहोत्रस्यकालानिरूप्यप्रायश्चित्तंवक्तुंतस्यकालोच्यतेप्रदोषांतोहोमकालइत्यादिप्रदोषस्त्रयोदशराज्याःपूर्वचतुर्थभागः
उच्यतेइतिकेचित्अपरराज्याःषष्ठेभागेइतिकेचिदेतावंतंकालंबहूनामग्निहोत्रंभवतिअग्निहोत्रार्थमाहवनीयमुधृत्यहोमे
ऽस्तेऽगार्हपत्येआज्यंसंस्कृत्यपूर्ववच्चतुर्गृहीतंतत्त्वाजुहुयात्यत्पुरोगाहवनीयारक्षस्तायसायंदोषास्तन्नमस्त्वाहेतिआहव
नीयेजुहुयात्अनंतरमग्निहोत्रमारभ्यहविरासादनेकृत्वाभूर्भुवःस्वरितिऊपित्वायस्मैकस्मैब्राह्मणायगांदत्वासमिधानाद्याग्निहो
त्रंसमापयेत्गोदानेयत्नमानहोमानंतरंतेषवाग्निषुपुनर्विहृत्यवाराज्यमेववारुणीमिष्टिंकुर्यात्ततस्यादृष्टैर्वरुणोदेवताऽमेमेवरुण
नत्वायामीतियाज्यानुवाक्येएवंसायंकालातिक्रमेप्रायश्चित्तमुक्तंअथातःकालस्योच्यतेसंगवांतःप्रातरितिअङ्गश्चतुर्थोभागः
संगवःतस्मिन्कालेऽग्निहोत्रार्थमाहवनीयमुधृत्यहोमेऽग्नौतस्तेपूर्ववत्सायंप्रायश्चित्तंकुर्यात्अत्रविशेषःप्रातर्वस्तन्नमस्त्वाहेतिमंत्रःअ
नंतरमग्निहोत्रमारभ्यहविरासादनादभूर्भुवःस्वरितिऊपित्वासमिधानाद्याप्रातर्होमंकृत्वानंतरंयजमानाब्राह्मणायगां
दद्यात्अनंतरमाहवनीयमुधृत्यहोमेसम्यगधिश्रित्यादिनीहवनीयमुधृत्यहरेत्अमुमित्यस्यस्थानेद्वितीययाविभक्त्यायजमान

स्यनामनिर्दिशेत्अमुष्यायणमित्यस्यस्थानेगोत्रनामनिर्दिशेत्रूहैवसेम्यएधिमाषहासीर्वीरवन्नर्मीलंभारद्वाजमित्रिसरवरुक्षिणा
ग्निरिनिकेचित्सोध्याहर्त्तव्यइत्यपरेषांमतेअनंतरंमित्रस्तूर्याभ्यामिष्टिंकुर्यात्अभियोमहिनारिवंधसमित्रमर्त्तरंतियाज्यानुवाक्ये।तर
णिर्विश्वरर्शनश्चित्रेवानामितिसूर्यस्यदृष्ट्वनंतरंपत्नीसहितोयजमानोवाग्यतोभूत्वातानग्नीनन्ववलंबयित्वातद्दरद्दरन्नंवर्जयि
त्वोपित्वास्तमितेसूर्येद्वयोःपयसाघ्रदोषकालेएवंद्वाभ्यांपयाभ्यांअग्निहोत्रंजुहुयात्।हविःशेषणकाले।न्यस्यांस्रुवात्यांआनी
याधिश्रित्यतस्योपरिद्वितीयंपयआनीयसहश्रपयेतएवंनेमित्तिकमग्निहोत्रंजुहुत्वानंतरमग्नीनुत्सृज्यघानरग्निहोत्रंहुत्वा
नरानीमेवाग्नयेवतपतयेदृष्टिंकुर्यात्त्वमग्नेवृतभृच्छुचिरित्यादिसूक्तंपठितेयाज्यानुवाक्ये।अनंतरंकर्मविषयेघायश्चित्रमुच्य
तेएषेवार्त्याश्रपानेइत्यादिआहितेग्नेरूपरसंख्येहनिअन्वाधानेकृतेदुःखनिमित्तेनयद्यश्रविमोकःस्यात्तदानीमेवाग्नेन
यनयेइत्याघस्यसमाननंत्रयायजेतअनंतरंसायमग्निहोत्रस्यास्तमयात्त्वागाहपत्यस्यादूरेएतेघायश्चित्रमुच्यते
यद्वाहवनीयमघ्वर्णीतमस्तमियादित्यादित्यास्तमयात्त्वायोगुदूरेएऽस्तमेबहुश्रुतेब्राह्मणमानीयमुपसद्यबहुचित्र
आत्मनेघाणयेतघ्राणयनेकारयेत्तेनघ्राणीयमानेअध्वर्युर्हिरण्यंदर्भेनबध्नात्रतोहरेत्अनंतरंहिरण्यमाहवनीयायतेन
तेनिधायतदानीमेवेष्ट्वाग्निंचितिष्ठापयेदनंतरंसायंदोषावस्तंनमस्वाहेतिआरभ्यवाग्यंकुर्यात्अनंतरंघानरग्निहो
त्रार्थमुच्यतेआदित्योदयात्त्वागुदूरेऽस्तमेबहुश्रुतब्राह्मणेमाग्नेरुदूरंकारयेत्तेनोधीयमाणेअध्वर्युर्हुत्वाचतुर्गृ

MEMORIAL

उषान्वेतुनाकुषंकारवारु२

हीतमन्यंदर्भैरंजनंबध्नातदस्यमाहवनीयस्यायतनेनिधायरजतमन्यंनिधायब्राह्मणंदक्षिणमादायाहवनीयंतिष्ठापयेत्अथैतदस्य
मित्युंकुर्यात्अथैनंप्रातर्वस्तोर्नमःस्वाहेतिआरभ्यकाष्ठात्यवोऽघायश्चित्रमुच्यतेनिधिरिष्टपर्यंतंहोमंआहवनीयानुगमनवर्जंसर्वंकुर्या
त्॥इदानीमग्निविछेदप्रायश्चित्तमुच्यते॥आहवनीयेम्रियमाणेदूत्यादिविद्वतेष्वग्निषुआहवनीयेविछिन्नेगार्हपत्यस्यविछेदप्र
तिष्ठापनप्रकारः अथाधर्यणोपरिष्टःस्वस्यावक्षाएषोवाअरण्योर्वामंथनमित्येकःपक्षःअरण्योर्वामंथनपक्षेगार्हपत्यस्थेनोल्ल
नभस्मनाऽरणीसंस्पृश्यरथंतोजइत्यनेनाग्निंमथित्वापूर्वमाहवनीयमुद्धरान्यमाहवनीयंप्रणीयाग्नेसमुद्भरित्यनेनमंत्रेणाग्नि
मुपनिष्पद्यतेअथकल्पांतरमुच्यते।अग्निविछिन्नमाहवनीयंगार्हपत्यंहुत्वातत्रोंचमाहवनीयमुद्धरेत्दक्षिणाग्निमपिनउत्सृज्यद
क्षिणेतोनिरध्यात्एवंहितीयः।अथतृतीयप्रकारः।आहवनीयाद्गार्हपत्यमुद्धरेदित्यपरःइतितृतीयः।अथचतुर्थः।आहवनीयंभस्म
नासहोदित्यदक्षिणतोविहरन्नीत्वागार्हपत्यायतनादस्मभ्योघपशुभ्यःशंतातेसिंदेनोपनिष्यग्निंतत्रैवनिधायाहवनीययतन
मुपनिष्यगार्हपत्यादाहवनीयमुद्धरेत्दक्षिणाग्निमपिनउन्नयेदक्षिणेनोनिरध्यात्एतेषामन्यतमेनप्रकारेणाहवनीयंप्रतिष्ठा
प्यनूनंस्यानरोऽघायश्चित्रंहुत्वातदानिमेवाग्नेरुदिंकुर्यात्तस्यादूरेग्निंतप्तस्यान्नहोपूरंकृत्वान्नेस्त्रिर्मुख
पुंक्तोग्निरेतानाआयाहितप्रसऽउनेछितिसूत्रपठितेयाज्यानुवाक्ये।अथहोमार्थमुद्धृतोग्नेःपाग्घोमोयदिनश्येत्अनंतरंनरग्नि

मेवेष्टिं कृत्वा तस्मिन्नेवाग्निहोत्रं जुहुयात् तस्या इष्टेरग्निर्ज्योतिष्मानूवरुणइति दैवतीकेऽग्नि
र्ज्योतिष्मतो यजेत्यनुवाक्येदमेवरूपेण तत्त्वा यामीति दैवतीकेवरुणस्य पूर्वेगार्हपत्यादाहवनीययोः कृष्णग्निछेदेऽग्नयश्चित्तमुक्ता इरानी
त्रयाणांयुगपद्विच्छेदेप्रायश्चित्तमुच्यते सर्वाश्चिदनुगतानित्यादिनाविहृतेष्वग्निषु उरयास्तमयात्प्राक्त्रयोग्नयोनुगतास्युः तदाग्न्याधानंपु
नराधानेवाप्रायश्चित्तं कृत्वातेष्वग्निहोत्रादिकुर्युर्न विहृतावस्थायामेवैतत्प्रायश्चित्तंभवति। अविहृतावस्थायांसर्वानुगत्यभावात्एतत्प्रा
यश्चित्तंनभवतीतिकेचित्कल्पाश्रयणात्प्राक्स्मरतितदाप्रायश्चित्तंनभवतीतिदेवजातःप्राक्कृतेऽपरेविहृतावस्थायांगार्हपत्यवेत
रयोःअग्न्योःस्थितिंमत्वासर्वावस्थायांउरयास्तमयकालेऽतिक्रान्तेआहवनीयेएकयोर्दक्षिणाग्नावतिक्रान्तेगार्हपत्यानुगम
नेआधानमेवप्रायश्चित्तंनान्यदितिवदंतिसमासरूपेष्वग्निषुअरण्योर्वासमासरूपयोःनाशेस्रुग्दारुस्पर्शनेअग्न्याधानंपुन
राधानंवाकुर्यात्अग्निविच्छेदेवाप्रायश्चित्तानंतरंअन्यान्यपिप्रायश्चित्तान्यारभंते॥अथाग्नेय्यऽष्टयऽइत्यादिऔपवसथ्यहनियजमा
नस्यास्मिन्नग्नौस्त्रग्नौस्त्रोतरेवाविहितव्रतलोपेअग्नयेव्रतपतयेऽष्टिंकुर्यात्व्रतस्यासमाप्तेर्व्रतत्वमग्नेव्रतपाअसिव्रतंमे
नामव्रतानीतियाज्यानुवाक्येकर्मार्द्धसंकल्पेआहवनीयेकर्मारण्यनाशेवाअनपकृत्तेवाकर्मण्यन्यत्कर्मार्द्धमग्निप्रणयनेनेऽस्तेऽ
ग्नयेऽग्निरनड्वष्टिंकुर्यात्कर्ममध्येचेद्दर्शपूर्णमासयोस्तद्विकृतिषुवासमाप्तेश्चेत्कुर्यात्अग्निहोत्रमध्येचेत्अग्निहोत्रंपरिस ॥७॥
माप्यपुनर्विहृत्यतदानीमेवेष्टिंकुर्यात्तस्यादृष्टेःअग्नेव्रतमस्मद्योध्यमीवाग्नेकंरदग्निरितियाज्यानुवाक्येयजमानस्यग्न ११
अग्निनाग्निःसमिध्यतेत्वंह्यग्नेअग्निनेति

हएहेऽउत्तरेऽग्नयेक्षामवतेत्वयीमेवेष्टिंकुर्यात्तस्यादृष्टेरग्नेव्रतमस्मद्योध्यमीवाग्नेकंरदग्निरितियाज्यानुवाक्येब्राह्मणेक्ष
त्रवाग्निनावैष्टिकानांसंसर्गेऽग्नयेक्षामवतेष्टिंकुर्यात्अग्निःशुचिव्रततमऽउरयेशुचयस्तवेतियाज्यान्वग्नीनांक्षयणांसंसर्गेऽग्नयेविवि
क्षयेष्टिंतस्याःविनेविष्टिव्रतजूनासोअग्नेत्वामग्नेमानुषीरीळतेविशःइतियाग्नेयगार्हपत्याहवनीययोःसंसर्गेऽग्नयेवीतयेष्टिःतस्या
अग्नआयाहिवीतयेयोऽग्निर्देववीतयइतियाग्न्यण्यग्निनाअरण्येनवावैष्टिकाग्निसंसर्गेऽग्नयेसंवर्गायऽष्टिंकुर्वित्सुनोग
विक्षयऽइतिदैवतीकेयाज्या वेद्यूतेनसंसर्गेऽग्नयेसुमनेष्टिःअस्वग्नेसधिष्टवेतिदैवतीकेयाज्या ब्राह्मणेक्षेयजमानस्यश्रा
ऋणमन्नभोजनेउपहितानांकपालानांनेऽनुहविषेऽग्न्याहितएवत्वेषेषुनिमित्तेषुअग्नयेवैश्वानरायेष्टिःवैश्वानरोऽजीजनत्
पृष्टोदिविरितियाज्या अग्नेर्वैश्वानरस्यऽतावानंवैश्वानरंनाभियंतानामितिकेचंवैश्वानरस्ययाज्यानुवाक्या यजमानेऽमृतेमतर्
निबुध्यारुंनिवेत्रदासंश्रवणंनंतरंअग्नयेसुरभिमतेऽग्नयेसुरभयेवाऽष्टिंअग्निहोत्रंन्यसीदद्यजीमन्साध्वीमकर्देववीतिमिति
याःयजमानस्यपत्नीमेवोपजाद्वयमेकस्मिन्नाभेजनयेत्रदमरुत्वतेष्टिःमरुतोयस्यहिक्षयेपन्नाद्वीचेतेयाज्यानु॰अस्मिन्त्रा
यश्चित्रवरुणेयाऽष्टयऽउक्षन्नाऽउपांशुयोऽऋचाः अमावास्यंकर्मनागतेपर्वण्यनारब्धेअनागतकालेकृतंयदागम्यतेतदाव
र्क्षीतमामावास्यंकर्मवक्ष्यमाणाभिर्देवताभिःपरिसमापयेत्प्राक्तनाश्चदेवतानिवर्त्तन्तेतेनूनोभूतेअविहृतमामावास्यंकर्मकुर्यात्
पुनःक्रियाकर्तव्येकेचित्अग्निर्दानेऽष्टःपदातावित्युःपिपिष्टइत्येतास्तिस्रस्तस्यकर्मण्येदेवताःअग्नेदाशुषेरयिमितिदेवतुः

तत्रः

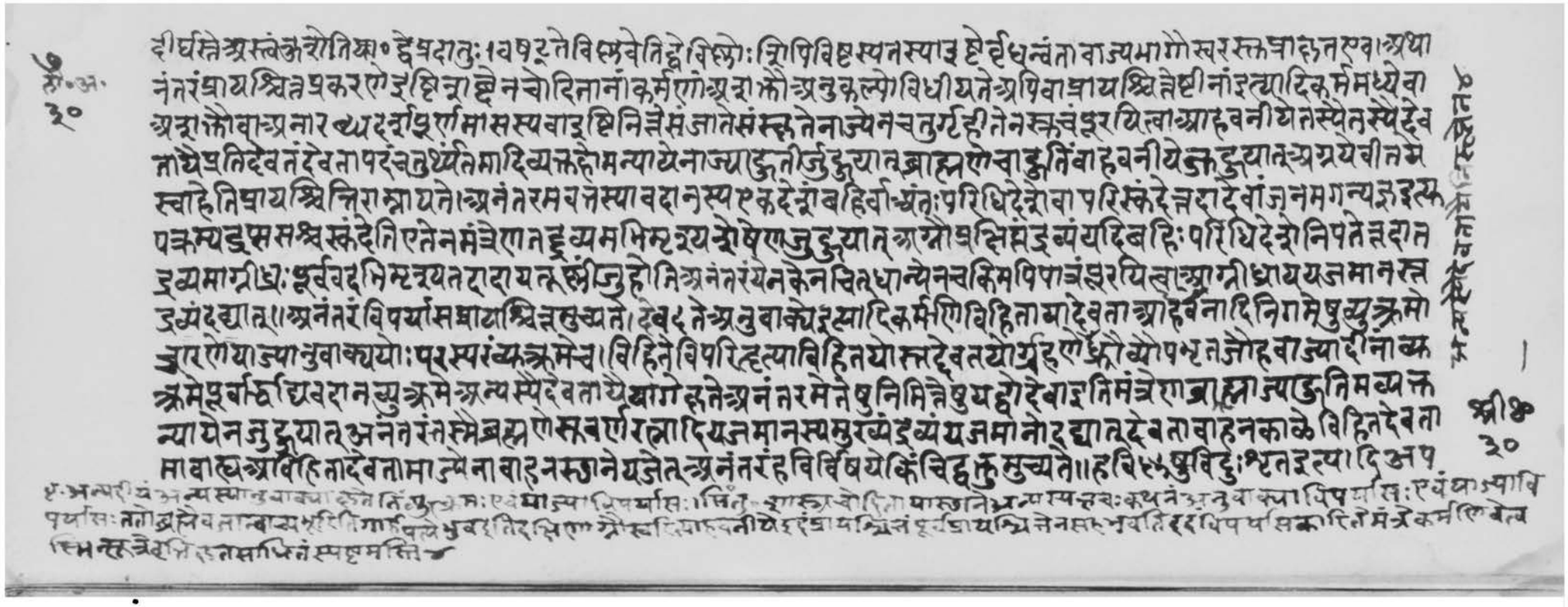

PAGE(S)MISSING

NOT AVAILBLE

FOLIO NO:

31-34

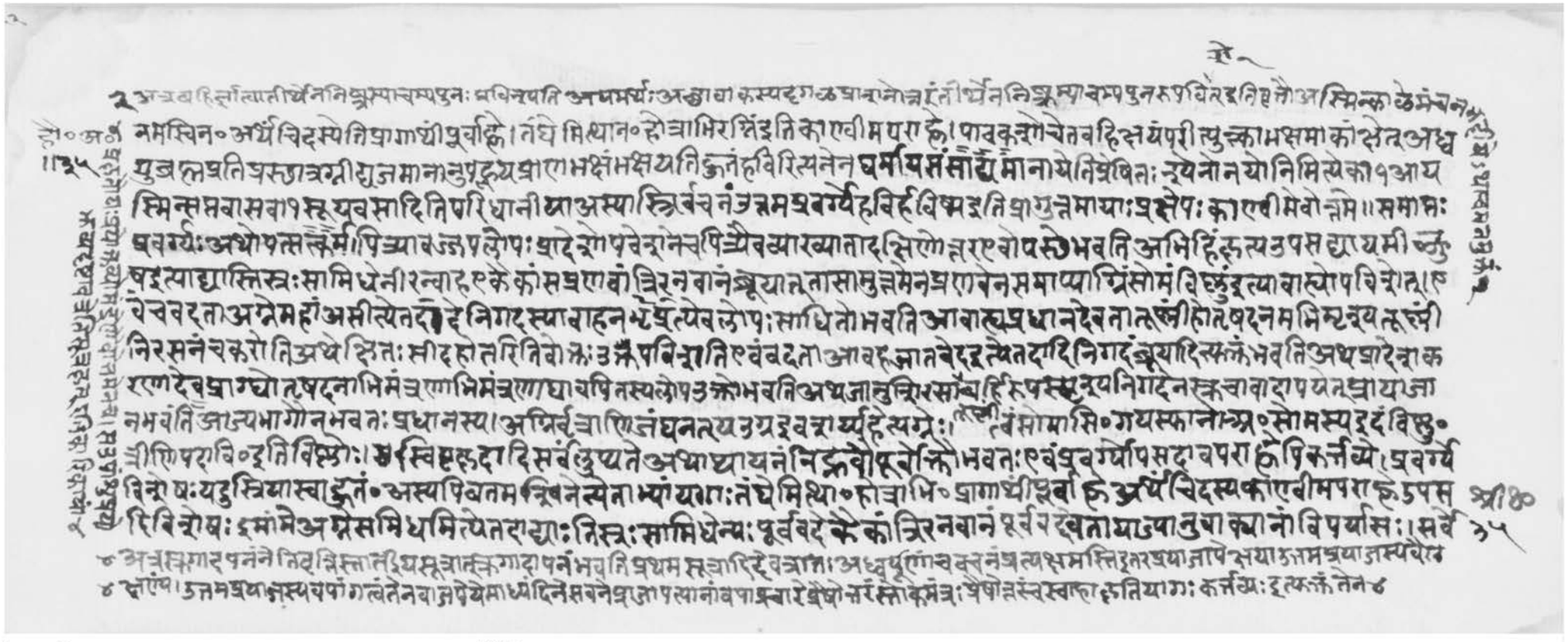

षामुपांशुत्वं त्राग्नः त्रणवषट्कारवर्जं केचित्तेषामयुपांशुत्वमेववदंति पाण्येोस्त्वनिष्टेविशेषः विपर्ग्रासमत्योज्ञानत्वंतत्र श्लोकाः पुरात
नस्तादियस्यानिहिंक्रियायोः प्राग्भाषितंनक्रियतेसमस्तं। असंततेरेवगणस्यकार्यमावाहनंनावहज्ञातवेदः। सीदेतिचोक्तेचतथा
तूष्णीत्रणत्युरसीनजानुपक्रमो। व्यपस्कगादापनमंत्रमाहजपेन्नमः सत्योज्ञानसाधनत्वंव्यपदेवतेज्यावषट्कृतेवाथनुमंत्रणंस्यात्।।
नएसमस्तंकरणीयमत्रयदाप्रवर्ग्यंदुपसत्क्रियास्यात्। पूर्वपदोयावतिधर्मकर्मतदानुकार्याणिभवंत्यमूनिस्थानत्रपद्योवमना
दिसर्वंषडुपसत्केद्वारन्नरुत्वः द्वारन्नोपसत्केत्रीन्चतुर्विन्नतिरुत्वः। सग्निचित्येप्रथमायामुपसदिसमाम्नायामाथायनिष्क्रवे
हरुत्वाचित्येग्नित्र्यः इतिसंप्रेषितः। यदिदीक्षितोहोतान्वाहयद्यदीक्षितोहोतातत्रयजमानः यत्रस्थःसंप्रेष्यतिअध्वर्युस्तस्यप
श्चात्तदाग्नेवस्थायाग्निहिंकृत्यपुरीष्यासोअग्नयइत्येकामन्वमुपांशुसवणंत्रिरन्वाह। भूर्भुवःस्वरितिवाक्सिगंतनः त्रणय
नेतिब्रूयात्। संप्रेष्यतिपुत्रजातस्तथासत्यनुब्रूहेत्रवब्रूयात्। आगत्यत्रयाणुवचनमारब्धंतत्रैववाचविसृजेत्तिष्ठन्नेव।
अपराह्णिकादिसमानंसंचिनोतीतरोरेनुगानेहोतादीक्षितःअदीक्षितश्चेत्रयजमानः पश्चादग्निष्टुच्छस्यनिरसनोपवेना
नेहृत्वाग्निहिंकृत्यानुब्रूसति। अग्निरस्मिज्जन्मनाजातवेदाइतिमध्यमस्वरेण। घर्मोसिदनेहृतेपशुबंधवदग्निष्वणयनंसा
धित्वेत्वअग्निरस्मिन्नयनुवचनस्थानेनिरसनोपवेनानेहृत्वादेवान्वानरंयजति। नमःपवस्वेत्यादिपंचत्रासामिधेन्यःआधा
हनकाले अग्निमन्नःसो•अग्निर्देवेभ्यानरमा•इत्यक्काः वहजातवेदःसंयजा•देवांआजपामित्यादेर्जपिः अग्निंहोत्राया

मंत्र

PAGE(S)MISSING

NOT AVAILBLE

37

अ० हो० ३८

प्रतिष्ठियतमंसूक्तेमांगत्वानिचनहतं। इतऊतीषकारानरे। आयुष्कामःरातेब्रूयादन्योवानाऽएवचाऽभ्यासासतिपत्रिस्त्रःउनीक
त्रयमुनरे। यथादेवंप्रतिछेदस्त्वःकार्याःऋमाहुयंघनिष्ठियतमंसूक्तेमंगलेषुयुक्तेषुतेगतस्थाःऋगादयः। आपोरेवतीः१उपप्र
यंत१४अवानोअग्नेःअन्त्रीछे१स्वमग्नेवसू१अबोध्यग्निः१अगन्महान३नोवोअ२ अग्नवाजस्य१जनेस्यगोपा१अग्निंतमन्यो१
प्रतिष्ठासूनरी३उषोभद्रेभिः१२रंस्थ१पुत्र्यूअरुर्णायती२उषस्त्रि३चमाभर१षेउषा२महनोअद्या१आभात्यग्निभ्रुता
रिष्ठा३माउवांदिविष्ट२अश्विनावर्त्तिरी१अबोध्यग्निर्ज्म१ईळेद्यावापृथिवी२५घनिष्ठियतमंरथं१अभ्यासनेकादश११२
वं१००भवति। अथमहानाम्नीस्यअपरिमितपक्षे। आपोरेवतीः२योधा३मुप्रयंतोअध्वरं०अग्नेयसिसूर्यसोमवानोअग्नऊ
तिभिः०होतागृणीतउक्थ्यो३मग्निमीऊपुरोहितं०सचस्वानस्वस्तयेमग्निंइनंवृणीमहे०इमंस्तोमंजुषस्वनो३वसिष्ठाहिमि
येध्य०उक्थैरग्निंबृहद्गानो३त्वमग्नेवसूंरिह०बर्हिरासदयावसो३मबोध्यग्निःसमिधाजनानां०दिवीवसूम्मसुरुचंचम
श्रो३मगन्ममहानमसायविष्टं०यूयंपातस्वस्तिभिःसदानो०मेनावोअग्निंनमसा०अग्निर्जनायदाभुवो३मग्नेवाजस्यगोमतः०
सनिंमेधामरइसोरहन्तो३जनस्यगोपाअजनिष्ट०त्वामाकुःसहस्यंत्रमंगिरो३मग्निंतमन्येयोवसुः०इमंस्तोमत्यआभरो३
प्रतिष्ठासूनरीजनी०उषःशुक्रेणशोचिषो३सुप्रेभद्रेभिरागहि०गोभिःकण्वदाअहभतो३मिरस्वंज्योतिषो०पृथिवीउत द्यौ
द्यौ३रत्युअरुर्यायती०उषाउछ१त्रियो३सुषस्त्रिचमाभ०अथानोविश्वसौभगान्यावस३मेनाउत्याउषसः के०अवर्तमो३ ३

महेनोअद्यबोधय०सुजातेअश्वसूनृतो३मघोउषाऽउच्यै०अविद्रियाभिरूतिभो३यदद्यस्थः परावति०अबोधामहरिव्रतो३मा
भात्यग्निरुषसा०आविश्वान्यमृतासोभगा नो३मतारिष्मनमसस्पारमस्य०यूयंपातस्वस्तिभिःसदा नो०मिमाउवांदिविष्ठ०स्थिरो३
मन्त्रिणावर्त्तिरस्मदा०उषर्बुधोवहंतुसोमपीतयो३मबोध्यग्निर्ज्मउदेतिसूर्यः०योवांहविष्मान्मनसादधाशो०मीळ्हावा०उतद्यो३
प्रतिष्ठियतमंरथं०माध्वीममश्नंतेहवो३मीळ्हायीयमावत्तेयेदातमसोयघानात्रस्योत्तमामनुब्रूयादासीनस्वपुनरुत्सर्पति
यावद्वार्येस्थूणंअंतरास्थितः अथसंपत्नेवाभूदुषाऊषा सप्तोस्रियास्वसेमनस्वरेणपरिधानिं अयुक्तास्थानस्ययमाद्यमाद्यंतरं
गछंतोयथाभ्यासेनस्यात्एवमनुब्रूयात्अव्यक्तिनोनामभक्षणिकायाममादिगुणएवमुचैः।नवरहोत्रेमाहायथाध्वर्यु
राश्रावयमुन्नरोन्नराणिवासिसंदात्रिः॥ ॥इत्याश्वलायनसूत्रस्यवृत्तिरेषाषट्पिका।कृताचेद्विद्यहेनतालहृदनिवासिना।
इतिचतुर्थोध्यायः॥ ॥नवरछएवापयिष्यहोतरित्यृक्कोऽनभिहिंकृत्यापानक्रीयाऽन्याह।उन्नमवचनस्यषष्ठेनपादेनप्रथमा
मध्यईकारमुत्तमेऽवस्यतिअथाध्यईकारमुत्तरात्सप्तकात्।ऋगावानपक्षेतुअध्यर्धमवसायहाभ्यामवस्यताःपूर्वस्मि
न्नईर्त्तेवसायलिंगावसाणंकरोतिअभिधानसन्निधानार्थंप्रदेवत्राब्रह्मणेगातुरित्तिनवर्चेएवंप्रयोगःप्रदेवत्रेत्यादि०सुब्र
ह्मो३ध्वर्यवेप्रयुक्तो।अर्द्धर्चेवसायमहीमित्र०सुब्रह्मो३म्प्रदेवत्रा ब्रह्मण०इत्यादिस्तावानं।सुब्रह्मो३मध्वर्यवोहविष्मंतोहि०
एवमाद्यमपरिमितपानरनुवाकेषुईळेद्यावीयंनावर्त्तयेत्पानरनुवाकमेवावर्द्धयेएवमेवापरिमितेपरिमितेईळेद्यावीयंनावर्त्तयेदग्निर्नमेधर्द्धयेतिरेवत्रातेहेति

अ॰हो॰ ॥३९॥

इत्यादिनुद्रांसनअकारेणावसानं।एवमुक्तानुगावानं।अध्वर्योवोऽइतासमुद्रं॰योऽग्निधा॰यामिः सोमः॰एवेद्यूने यु॰योवोवृतान्य॰ पास्मेहिनोत॰तंसिंधवोमत्सरं॰हिनोतानोऽध्वरंऽइतिदृचौ।आवर्हतनीरध॰दृत्यावृतास्वकृधनासुस्तस्मिन्काले याःन्याः पो गृह्यंतेताएकधनाःयास्त्वग्नीषोमीयवपायांकृतायांतावत्तनीवरीःप्रनियदापाऽअश्रमोयुतीरितिहोत्वमसेपांपूर्यमाणेसं त्रावरुणत्वमसमआपोनदेवीरितिसमाप्यघृणवनोपरमत्।अद्भिःसहागतमध्वर्युस्त्रिवरंपोध्वर्योऽइतिष्ठतिउतेमनंसुरितिशत्यु क्तः।ताःस्रुक्स्वध्वर्येइंद्रायसोमंऽइत्येतंब्रुवन्नध्वर्युप्रतिनिष्क्रामेत्।हविर्धानस्यान्तरतःसम्पुरोविष्णवेत्यावेतंऽइत्येतंअनवा नेऽउत्तराहकधनानांयथाग्निनिष्क्रम्यान्तरतस्तिष्ठन्तिषावंनिष्क्रमताः।अथतानिःसहदृष्टतानुगवन्नयस्येदुःपीत्वाहचाणि इत्याहवसजन्यानितारिषोमंवयोधयेत्यध्वमितिनिसृप्तःसमुद्रार्याःआगूर्याःआपोदेवीःएताब्रुवन्हविर्धानेश्विन्नितिअथए मान्यगमन्रेवतीरितिहेमंऽइत्येतेनउत्तमयापरिदध्यात्।आगमन्नापऽइत्यस्याःत्रिर्वचनंसन्नासुचसतीरापऽएकधनासुचयदा परस्याहारापऽयद्यंतेध्वर्यवःतराचद्यंतंप्रतिनिष्क्रम्यहविर्धानस्यविन्नाऽअथोऽन्नाद्यमिवहभ्यराजानमभिमुखउपवि शेतअनिरस्तएवंयावद्धिरण्यंभवतिअस्मिन्काले स्वाहाकारघ्रानत्वाद्उपांशुहूयमानेप्राणंयछस्वाहात्वासुहवसूर्यो येत्येनानुमंत्र्यानुनुप्राणंनेक्ष्यतिन्।ऊंनयामंहूयमानेअपानंयछस्वाहेत्यनुमंत्र्याभ्यपान्यात्।अथोपांशुसवनेग्रावाणं श्रीऽ व्यानायत्वेत्यभिमृश्यवाचंविसर्जेद्भूर्भुवःस्वरितिसर्पकालेपहिष्यमानार्थंनिरसनोऽब्रह्मत्वसमन्वारब्धाद्रस ३९

२तस्तोत्रयोपविशंतिऽउक्तानारभमिसुरवाःसर्वत्रमैत्रावरुणस्यनिरसनोपवेक्ष्यनेतेत्रा।सर्वैःसहनदिनत्वात्अवेतोऽक्तेनसर्वत्रप्राप्तुवन्तंसिद्धंदेवत्रातः२
२उपविशे----बह्वृचवचनंसत्रापिध्वायमितिनिःसिद्धंतभाष्येनुप्रथमिकरत्रोनिरसनोपवेक्ष्यनेमैत्रावरुणास्यभवनः२

मन्त्र

अस्तंरेनिहाभ्यनुहोतिभाहवनीयेविधुक्तोमादेवनाःइमंअस्तंरेनियस्तेऽग्नेतिरसयेनैवान्वारंभतोयदिहोत्समन्वारब्धाकृत्वासम न्वारंभपक्षेदक्षिणेनैवहोमंकृत्वादक्षिणेनैवसमन्वारंभःनीत्वाऽग्नेगत्वानिरसनादिधर्मेणउद्धारमभिमुखउपविशतिऋत्रविषयंचबह्वृ चनंएकाहेमैत्रावरुणेऽब्रह्मत्वंनाश्रहोतानुमंत्रयतेनत्वैवासीनोयोदेवानामिहंभूयासमितिएतेनाब्रह्मक्षोप्यामःवन्नास्तिसुक्षेमे त्रावरुणस्तूतदेवेनेतिऽउपित्वाऽओमित्यंतेऽउपांशुस्तूध्वमित्युक्त्वेः॥ ॥अथसवनीयेनपशुनाचरंति॥पूर्वस्याद्वाराऽउत्तरतोनिरसनोपवेक्ष्यन्नेक्ष त्वाघ्रपितःपरिव्ययणीयांत्रिरन्वाहयुवासुवासाइतिअग्निमंथनेधाय्येनोविष्णुस्तमीमहेंऽएषपशाजास्तंसबाधःआवहदेवान्सुत्व नेयजमानायःअग्निमुग्राऽस्तोममाऽअग्निमावनस्पतिमाऽइंद्रंवसुमंतमाऽइंद्रमादित्यंवैनमित्यादिविश्वेदेवाएवैनं॰ देवाऽइत्यादिसंमार्गतएणेःसंमृज्यप्रहृताऽऊतीर्जुकृनिवपतूर्नारेत्येछावाकान्नऽऋतुयाजावरुणऋमेणजुहोत्यावेन्स्वाहावेऽइत्यादिदं उपरांनवेर्जेस्वयमेवदंडमादायसदसिगछतिहोतापिकेचित्दंडप्रदानेमंत्रलोपइतिमैत्रावरुणःस्वस्यधिष्ण्यस्यपश्चात्तिष्ठेत्।होतास्वस्य धिष्ण्यस्यपश्चात्निरसनोपवेक्ष्यन्नादिसमानमग्नीषोमीयेण।अथस्रुग्गारापनं।प्रयाजाः पर्यग्निकरणं।अजैदग्निरितिदेव्याःऽग्निना र॰मेधपतयेमेधं॰दृत्यादिसमानं।स्तोकेभ्योन्वाहमैत्रा॰जुष्टंवसेतिहोतानिरसनोपवेक्ष्यन्नेक्षत्वास्रुग्गारापनंऽउत्तमप्रयाजाज्यभागौच अथवषाभागः।मे॰अग्नेनयसुप॰शिरइतिपुरोनुवाक्या।हो॰दक्षिंलाभागस्यवषाया॰नुषक्तं।ध्रुवःध्रुवेतियजेत्।अथरात्रौकाले मा जीयित्वाअछावाकवर्जंसर्वेहोत्रकाः।अध्वर्युपथेस्थित्वाऽउपनिषदंवेऽअधनामध्वपतइतिमूषादित्याहवनीयनिर्मथ्यान्।अग्नयःसग

८यद्यपिश्वेकाग्निनीक्रीयतेतत्रापूर्वपरित्यपणीयांत्रिरुक्त्वाधमपिपुनरध्वर्युप्रेषत्वाग्नएहत्याद्यभिमंत्रेणत्रिर्मूषादितिसिंहांतेवानुमंत्र्यसर्वत्रोक्तमं८
परिधानीयेतिविद्यात्सूत्रत्वारभानेऽऊं।८

अ०हो० ॥५०॥ रादस्युपनिष्ठंनेसव्याहृतःनूमित्रोवध्यमोहवात्वालोत्कारस्तावानूपनूरांत्रएणंनिरवानेदरांआस्तावोपहिष्यवमानेदेवांघसिद्वाःनिष्णः नामग्रयःसगराइत्युपनिष्ठंनेदक्षिणेकृतोगात्वाग्नीध्रीयमछावाकस्यवाहंतेदेवांलक्षणंवादक्षिणांमार्जालीयंवरमितियत्रग्रहाआसा द्यतेखरःएतानग्नयःसगराइत्येतेनेवोपनिष्ठंते।अथोत्तरेणाग्नीध्रीयंगत्वासद्वारंप्राक्शालोमिमर्शंनिउर्वंतरिक्षमित्येतेनेदेवीर्द्वारोविनिद्वा र्यैस्थूणेतऋजवएवघावंनूयानधिस्त्यानुपनिष्ठंतेअग्नयःसगराइतिअथपृष्ठमस्तानसर्वेषांभवतिउपस्थितानामादित्यघृतीनां सुपस्थितानांसरस्तानोअग्नयःसगराइत्येवअपश्यंतइतिउर्वंतत्सर्वंकर्मस्वभिहुत्वंदर्यंतिअथपूर्वयाद्वारासदःप्रविशंतिहोत्रा दत्यानेष्टपर्यंताःउक्त्वोलोकमितिजपित्वाअथोत्तरेणसर्वाधिष्ण्यानात्वाथर्मनेष्टोपविशंतिस्वस्यधिष्ण्यस्यपश्चात्निरसनोप वेशनंकृत्वातमपरेणसर्वंगउतिअथपोतोपविशंतिनिरसनादिकृतथैवतस्यापरेणगत्वाब्राह्मणंछंस्युपविशंतिपूर्ववत्तम रेणगत्वाहोतोपविशंतिधर्मेणमैत्रावरुणश्चोपविशंतियोअद्यसोम्यइतिजपित्वाग्नीध्रश्चाग्नीध्रीयायतनेअभिमर्शनादाद्यावे शंतंकरोतिउर्वंतरिक्षंमंउपस्थाभिमर्शनंदेवीर्द्वारोविनिस्थूणेअग्नयइसगराउपस्थितांश्चानुपस्थितांश्चऋजुरंनोलेकउत्तरेणगत्वापरे णोपविशंतिनिरसनादिकृत्वायोअद्यसोम्यःआक्रान्तेष्वाग्नीध्रीयमंउपेहिनेउर्वंतरिक्षंदेवीर्द्वारोविनिजुषंरूपंवैवंवृत्तंयदिसंस्तिनेसव नेषुयाज्यासर्वेणघृतंस्वस्यधिष्ण्यस्याइरेणगमनंदक्षिणमधिष्ण्यानांग्रावस्तोतृप्रभृतीनां॥ ॥अथैडःपुरोळाशोरनुसवनंचरंति। श्री० ५० ऋषिनोमैत्रावरुणाधानवंतंकरंभिणमित्यनुवाक्योहोदिडंहरिवंतंडंडमितिप्रेषःमित्रावरुणयोःपयस्यापात्रेत्यादिदेवतेनेवयजंति॥

१ निरसनोपवेशनंकृत्वोपवेशनमुक्तंभाष्येअष्ठावास्तुधिष्ण्यत्वेननभवतिदृश्यतेवोक्तंस्यग्रावस्तोतासुब्रह्मण्योवसरः प्रवेशनः२ सर

ईडमित्येतत्परमुद्धृत्ययजतिहोतायसदोएतयोस्थानेआगूर्वषट्कारोभवतःएवंसर्वत्रैषभूतेषुयाज्यमनेयिनांसरस्वत्यैदधितरा ष्ट्रेषयाज्यायोश्चोहूःषूषणवाजसरस्वत्येदधीत्यृहःअग्नेजुषस्वनोहविःहोतायक्षदृतिपुरोळाशानामितिप्रेषःहविरग्नेवीहीतियाज्या॥ ॥अ भूदिदंवेत्येभ्यरंतिःवायवेडंवायुष्मामितिप्रेषितोमे०वायवायाहिदर्शतेडंवायूरमेसुतादित्यनुवाक्येअनवानमगंतयोःपूर्णवं होःहायुमगंगो०होःदिडंवायूअहंतेतिप्रेषावनवानमेवभवतःअग्नेपित्वामधूनांग्रहणनानोअभिष्टिमितियाज्येएकादशेपृथग्रूषन्नारेअनवानमेव भवतःइरमाप्रियाताःसवनेसर्वाभ्यानुवाक्याश्चानवानेउत्तरयोर्ग्रहयोःप्रेषेचइडंवायवपात्रमधूर्युराहतिहोतात्तंतंनिगृह्णाति रेतुवसुःपुरंधिरितिअथदक्षिणेसूरूसच्यनहस्तेनोपोछाद्यतस्मिन्पात्रेसादयत्रिप्राकाग्रावत्यंगुलीयुक्तेनापिदधातिअथमित्रोवरु णस्यांप्रेषितोमे०अयंवोमित्रावरुणापुरोनुवाक्याहोतायक्षन्मित्रावरुणेतिप्रेषःवरुणोनाजमरंगमेतियाज्याअथसव्येनेडंवाय वमपिधायाहृतंमैत्रावरुणमपिगृह्णीयात्रेतुवसुरिदहसुरित्यनेनदक्षिणेनेडंवायवंहृत्वातत्स्यपश्चात्सादयित्वादक्षिणेनापिदधा तिआश्विनस्यग्रातर्युजाविबोधयतेत्यनु०होतायक्षदश्विनानासत्येप्रेषःनासत्याधामशुभस्पतीतियाज्यासव्येनोभावपिधायआ हृतमाश्विनंप्रतिगृह्णातिरेतुवसुःसंयद्वसुरितिअथेतोदक्षिणेनह*त्वोमरेणशिरःपर्यहत्यपश्चान्नयोःसादयतिपुनश्चस वोदक्षिणेनापिदधातिअथोत्रीयमाणस्यानुब्रूहीत्युक्तेमैत्रावरुणःआत्मावहंतुहरयइतिनवर्चंसूक्तमन्वाहत्रिःअथमोत्त मांआत्मावहंतुइमाधानाः२इंद्रंग्रातः३उपनःसुतमेमः४इमेसोमासः५इमेसोमासः६अयंतेस्तोमः७विश्वमित्रंसमन्नः८ममाग्ने ८

अथ प्रस्थितयाज्यायां प्रेषितो मैत्रावरुणो होता यक्षद्दिवं प्रातः प्रातः सावस्येति प्रेषितः अथ होता। इडेते सोम्यं मधु इति अनवानं अथानुवषट्कारः अथ प्रयाजान्तर्यजेति प्रेषितः मैत्रावरुणो होतर्यजेति वा तदा मैत्रावरुणउपविश्य मित्रंवयं हवामहे इति यजति सोमस्याग्नेर्वीहीत्यनुयजति सर्वत्रनवाग्रुत्तरस्मिन्निति पूर्वमेवोक्त्वानूक्तस्यन्यजेति प्रेषितोऽग्नीत्छंसीड इडेत्वा इषमूर्जमित्यजति सोमस्यापोनर्यजेत्युक्तोपोनाभरुनोयस्य हविषय इतियजति सोमस्यानेष्टर्यजेत्युक्तोनेष्टाग्नेष्टत्नी रिहावहेतियजति। सोमस्यान्नीध्रेयजेत्युक्तआग्नीध्रोयजति तेक्षाग्नेयवनाग्नायेति सोमस्यानुयाजान्देवत्यान्यश्वपा त्नीवतोग्रहानादित्यग्रहसावित्रोतान्समानुवषट्कृथाइतिआगतमध्वर्युंहोतानुयाजाग्नीरितिष्टछंतिअध्वर्युरयाड्मितिप्रत्या हृत्यभक्षमकर्योनइतिहोताजपतिअथद्विदेवत्यानांनक्षणंसव्येनपाणिनाहनूरोग्रहावपिधायदक्षिणेनरुक्मेनेडायवसु नरार्द्रंगृहीत्वाध्वर्यवेदद्यात्अनुत्सृजन्नेवएषवसुःपुरुवसुरित्येनेनतपोजाइत्येतेनोअध्वर्युपकूयस्वेत्यूक्थपात्रम नुत्सृजन्नूअवघ्रायनासिकाभ्यांवाग्देवीसोमस्यभक्षयतिअथाध्वर्युणाप्रतिभक्षितेहोत्वमसेकिंविदवनीय पुनरुपक्रानंद्वितीयभक्षणेअध्वर्युरुपकूयइतिप्रस्थातरुपकूयस्वेत्यूक्त्वाअवघ्रायवाग्देवीत्यादिअध्वर्युणाप्रतिप्रस्थाता वोपहूयाग्नेरुक्तेउपकूयइतिप्रतिवचनंब्रूयात्तताभ्यांस्वभक्षितेस्वंमसेसर्वमानीयोत्सृजेत्सोमपात्रेअथसव्येनाश्वि श्रीः ४ ४१ वृत्तिकारमतेएषवसुरित्येतेमंत्राःप्रणीतायेकस्यमंत्राःदेवव्रतेनुवूमध्वर्यवेप्रणीतायेनृतएतेउपमंत्राःइतिअवांतरेक्रियानि ४ ४ ४१ ४ संडपमुत्क्रादतिवदंति ४

नमपिधायमैत्रावरुणंदक्षिणेनहस्तेनोन्नयन्नूर्ध्वंगृहीत्वाअध्वर्युप्रतिप्रस्थात्र्यांप्रस्थात्रएषवसुर्विदेवसुरित्येनेनअध्वर्युउपकूयस्वेत्युक्त प्रतिप्रस्थातरुपकूयस्वेत्युक्तादक्षिणेनाक्ष्णापूर्वमेवेक्षतेअथपश्चात्सव्येनअथवाग्देवीसोमस्येतिभक्षयतिअथाध्वर्युणाप्रति प्रस्थात्रावभक्षितेनूएषवसुरित्येनेनआसिंचोत्सृजेत्सात्रंअथहोत्वमसंसव्येनहस्तेनगृह्णातिएतुवसूनांपतिरित्येनेनअथतस्यैवा रात्रिनातस्यारोर्वसनमपोछादयेन्नोनसादयित्वाआकाशावंगुलीयुक्तेनसव्येनहस्तेनोपिदध्यात्अनुत्सृजन्नूआश्विनेयथा दृष्टंपर्याहृत्यपुनःसादयित्वाध्वर्यवेप्रयछेत्एषवसुःसंयदूसुरित्येनेनअथाध्वर्युउपकूयस्वप्रतिप्रस्थातरुपकूयस्वेत्युक्ताः श्रोत्राभ्यांनिर्गृह्यनूश्रथमदक्षिणेनहिरण्मयेनसव्येनअथभक्षयतिवाग्देवीतिअथाध्वर्युप्रतिप्रस्थात्र्यापूर्वरद्रुपसादनंअथा ध्वर्युणाप्रतिप्रस्थात्रावभक्षितेनूएषवसुरित्येनेनआसिंचोत्सृजेत्सात्रंअथदक्षिणेनपाणिनाहोत्वमसंनिरुधातितेनआस्तेअथ स्रुष्टोरुमिश्रमुपकूयतेतस्यामुपकूयमानायमुद्गृह्णातित्वमसांश्चमसाध्वर्यवश्चमसिनइत्येकेहोत्वमसमिळायांस्रुष्टं धारयतिइळापात्रस्याधस्तात्स्थित्यर्थंइळानिरुपकूतोयंसुन्वन्यजमानोस्ययज्ञस्यागुरुतइत्वमन्नीयेतिविज्ञेयः अथावा तरेळांघासूयात्वम्पवाजिनपत्नुर्याअन्नोभवंतुअनवानंहोतारंवाजेवाजेइतियजतिअध्वर्युरुपकूतोपस्थावाजिनस्याग्ने वीहीत्यनुवषट्करोतिअध्वर्युरुन्नेतुपप्रतिप्रस्थातरुपकूयस्वयजमानोपयन्नेरतइत्येनेनभक्षणम् अथाध्वर्युरुपकूयस्वप्रतिप्रस्थातरुपक्रावमसंभक्षयतियदग्नुक्तामंथिनोरुभयोरपि ३ अस्मिन्नतेवौधायनानांगजिनयागः ४३

संप्रार्थयन्तो होत्रकमसेतरद्ध्वर्यव॰ प्रतिप्रस्थातरुन्त्सेत्रमुक्ता भक्षयति। प्रथमंमंत्रेण भक्षयेन्नानुवषट्कारेषु अथहोत्र
ब्रह्मयजमानांचमसाद्दर्हिभक्षयतिहोतानेवहविमिष्ट्वाचमसिषुपत्नीस्तर्पयति आग्नीध्राग्नेंचमसा
न्सर्वान्भक्षयतिचमसिभ्यहवमिष्ट्वाअथपत्नीरन्यो स्वस्वंचमसंहविर्भक्षयति। होत्रध्वर्युप्रहवमिष्ट्वा भक्षयेयुःतेषांति
सर्वे भक्षयत्यध्वर्युः॰ अथैवंमेसिनोमवेत्यूपहवमिष्ट्वासमारभ्यासर्वान्भक्षयंतिसर्वेषांवाएवीतिभक्षमंत्रः अपामसोमस्यतया
मुखमसिमुखेनैवैनंतन्मुखंनोभवतिहरयंघतिभक्षितेमितिकेचित्समाख्याभक्षानंतरंचमसाप्यायनंचाप्यायस्वसमेतुतेस
तेपयोसीतिचमसानाप्याययंति। अथदक्षिणस्यहविर्धानस्याधस्तात्रमसिनश्चमसान्नाद्दयंतितेनाराद्रोसाभवंतिसो
मभक्षणेविघातिपन्नाद्दिहोसोस्यस्यूर्नंनेकुर्वंतिएवंभक्षयंतीतिकेचित्आघ्रापयेदुतएवं भक्षयंतितदेवासिद्धंतिनेतस्मिन्नर्थे
यमाणंधर्मवचनंगायत्रेभुक्तवंतिनित्यहालयेत्रयुर्यकेनदुष्यत्रस्यतत्पर्यंतंयत्रेषुचमसोयथेति। अपिचुभारद्वाजवचनम्।
सर्वेषांसोमपात्राणंभक्षितानासुशिष्टानांमार्जालीयेप्रक्षालनमितिरुतस्मिन्काले॰ अपद्यात्रावाकः उत्तरेणाग्नीध्रीयंगत्वा
पूर्वेणसदआत्मनोधिष्ण्यमन्वीक्षमाणउपविशेत्तूष्णीनिरसनादि। अथपुरोळाशंदृगळमध्वर्युः प्रयछतितत्प्रतिगृह्यकानिचिधारयन्न्अ
छावाकवरत्वेत्युक्तोऽनभिहिंकृत्यअछावोअग्निमवसेतित्वमन्वाहप्रथमांद्विरन्वाहसहिमत्यःसनोधीति३अस्याश्चाऽ
स्तुतीयेवचनेवरेण्यीयजमानहोतरध्वर्योग्नीत्येवंनिगदमुपसंतनुयात्सर्वेचनिगदंभूयुः आग्नेयकृष्णध्वमित्यंतम्॥ ४२

४ अछावाकस्योपस्थानेअछावाकवारस्थानेस्थितेवभवति ५
५ इतिदेवव्रातःमंत्रेणभक्षयेत्मंत्रः॰ अछावाकोपहविर्मिष्ट्वाछतेनहोत्रकमपक्षयस्वित्यध्वर्युहोतारंब्रूयात्। होतापत्नीस्तन्वन्यजमानइत्या
दिनाउपहूतइत्यंतेअथोश्रीयमानायांत्रिषुचमसेषुहोतावाकः प्रत्यस्माद्दसुन्नीयमानइतिसूक्तंचतुर्थंमन्वाह त्रिः प्रथमां। एमेनंसृजंतु
सुनेभिः३ अस्माद्दनिधिःपरिधानीया४ प्रत्याश्राविनेछावाकः प्रातर्यावभिरागतमितियजतिअननुवषट्कारेश्रन्अथपुरोळाशाद्दग
ळंस्थापयित्वास्पष्टारंचमसंभक्षयेत्अध्वर्युरुपहविर्मिष्ट्वाभक्षयतिआप्यायनेमाद्दनंचअथपुरोळाशाद्दगळंगृह्णीत्वैं३दित्य
धिश्रयतिअनुपनिष्टंतेअध्वनामध्वपतइत्यादिपूर्ववत्प्रकारेणाध्वर्युपथउपष्टंतितेदित्यादिसरःसर्पंतियोऽस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मः
क्षंरेवीद्वारोऽग्नयःसगराउपस्थितोश्रानुपस्थितांश्चाग्नयःसगराउरुलोकंअथस्रुचिधिश्रयस्यपश्चात्रिरसनोपवेक्षा
उत्तरार्धेनेतिहृत्तिः देवस्यत्वासवितुःप्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यांअग्नयेजुष्टंनिर्वपामीदंतमग्नयेजुष्टंनिर्वपामीदंतमग्नयेजुष्टं
निर्वपामीदंतमग्नयेजुष्टंनिर्वपामीदंतमग्नयेजुष्टंनिर्वपामीदंतमग्नयेजुष्टंनिर्वपामीदंतमग्नयेजुष्टंनिर्वपामीदंतमग्नयेजुष्टंनिर्वपामीदं
त

नीध्रः। होतायक्षदिंद्रोब्रह्माब्राह्मणादितिब्राह्मणछंसिनंप्रेष्यति। हो०मित्रावरुणावित्यात्मानंप्रेष्यति-अथोपविभूययजतिस्वयंवप्र
ेऽआऽइरावतेवात्मानंप्रेष्यति। तिरिरुद्वंतस्माद्ब्राह्मणःप्रेषमाहुरब्राह्मणास्तायजतितत्रकिमुक्तंभवत्राह्मणएवह्यिऋत्याप्रेषमयुक्तःतस्मा
त्स्वयमेवप्रेष्यतिस्वयमेवयजतिद्विनिविरोधोमाभूरितिहोतायक्षद्दैवंदुविणोरांहोऽआदृनुभिरितिहोतारं।हो०पोत्रादृनुभिरितिपोता
रं।हो०नेष्टादृनुभिरितिनेष्टारंहो०मपाद्भोऽआदित्यब्राह्मणाकं।हो०दग्निंवनाध्वर्यूदृत्यध्वर्युं।हो०दग्निंगृहपतिमित्यग्निंगृहपतिंअ
थाध्वर्युर्यजमानश्चहोतरंतद्यजेत्यऋक्षोहोतायजतिस्तुयाज्याश्चसर्वप्रेषेआनवानेभ्यहुतमृतुपात्रेवषट्कारऋमेणभक्षयं
तिसर्वंयस्याध्वर्युणाहूतेसतमेवोपहवमिच्छतिसवैएवतस्यभक्षयतीतयस्यत्रिपक्षेस्थात्तात्स्यात्सएवतस्योपहवयाचनंऋ
ोतिपोतानेष्टान्नीध्रोब्राह्मणछंसीप्रशास्ताहोताहोतेत्येवक्रमःअथपराञ्चुरावर्त्तनेतदाहुरोनाडुपतिसुमस
द्गदृत्यादिसद्दंसिष्यतीत्येतंअथान्यानृत्विजोसंतीति॥॥अनभिहिंकृत्यक्षमान्नोसावोमित्यृत्विक्कात्तूष्णींनोसंतित्रि
पदःभूरग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरित्यादिज्योतिःस्वस्तूष्णींनोसंतिआहूयतूष्णींनोसंतियोःस्वरनेदपिप्राणसंतानेकार्मन्
षट्पदपक्षेतुज्योतिरादेवेवक्ष्यतीतिविरोधेऽपयोरपिपक्षेतूष्णींनोसंतिप्रणवेषुतुनसंतानंतूष्णींनोसं
नेतरंनिविदंअग्निर्देवेभ्यइत्यादेःएतस्याश्चोनामनपदेनप्रणवेनसोऽध्वराकरतिजानतेवेदोघवोदेवायाग्न ४३
+२तंवाएतंदेवनीथंनोसंति।षट्पदपक्षेएकानुब्राह्मणमनुपूर्व्यंनोसंतित्रिपदपक्षेनैवानुब्राह्मणमनुपूर्व्यम०इतिदेवत्राहः+२

---

१ भूरग्निर्ज्योतिःज्योतिरुद्गोज्योतिःभुवोभूर्मेज्योऽयमःप्रणवोनःपठयतेतत्रमूलेगुरुमुखादवगंतव्यंअनुब्राह्मणेवानुपूर्व्य १
१ ह्वेमितिप्रणोयथाप्रवोदेवायादीदिवांसंदक्षसेनःग्नर्मोणिउदीदिवांसंदक्षसेनोब्रह्मन्पसहस्रसातमांउनोसावोदृनूनोरास्वदितिपरिधानीयाःसर्वत्रा
यदेतिसूक्तंपूर्वेसप्तर्चेउपांशुसंतनोतिप्रथमायास्तादृनामुक्तासप्तअर्द्धर्चेवसायेअथवापादेवसायानुछंसप्तदृद
वसायनमुक्ताप्रणवेनावस्यतिहयोर्वचनयोस्तृतीयेनसंदधातिएवमेवमरुत्वतीयवैश्वदेवयोःप्रथमायामेगावानव
जेसोऽध्वराकरतिजानतेवेदोघवोदेवायागूयइतिविःउत्तरासमाप्येवमेवार्द्धर्चेवसानेसामिधेनीधर्मेणतृतीयाएव
स्यसयेतासप्तःग्नर्मोणिउदीदिवांसंदक्षसेनोब्रह्मन्पसहस्रसातमांउनोसावोदृनूनोरास्वदितिपरिधानीयाःसर्वत्रा
स्त्रपरिधानीयास्वाहावोनित्यःउक्थंवाचिघोषायत्वेतिजपतिषट्पदेकत्रिपदेवाप्रतिगरोवाविनोषःऊर्थामोदे
वाऽओथामोदेवाइतिव्यत्यासेनहोषंप्रत्यृतंअग्नइंद्रश्चदाशुषोदुरोणेइतियाज्याअनुवाक्यामनुवषट्कारश्चद्विर्वी
गोजःअथाहृतमुक्त्वाशुंपात्रमध्वर्युणाभक्षार्थेअध्वर्युःप्रहवमिच्छतिभक्षयतिचमसान्नाराशंसान्प्रेक्षयंतिच हिः
मसिनःसमाख्याभक्षवत्अपामसोमंदृनोनाभवत्यथचमसानाप्याययंतिसादयंतिअथैषेतिप्रस्तोताऽओऽओ
ऽआमिहिंकृतेअथाभिहिंकृत्याहूयप्रशंसंतिआहूयवासुरग्नेगाइत्येकाकायवायाहिदृनीतइतिचंअस्याद्यां

त्रिः॒ऋ॒ग्मे॒न॒ऽद्वि॒ती॒यां॒ष॒ड्गा॒इ॒ति॒च्च॒ना॒नू॒नो॒सा॒वो॒३॒हि॒र॒ण्य॒व॒र्त्त॒नी॒त्यृ॒क्१इंद्र॑वा॒यू॒इ॒मे॒सु॒ता॒इ॒ति॒च्चे॒धि॒या॒न॒रो॒३॒नू॒नो॒सा॒वो॒३
का॒व्या॒रा॒जा॒ना॒ऽऋ॒क्१मि॒त्रं॒हु॒वे॒पू॒व॒रु॒णं॒पू॒त॒द॒क्ष॒मि॒ति॒च्चे॒३॒अ॒प॒सो॒नो॒सा॒वो॒३॒दे॒व्या॒अ॒ध्व॒र्यू॒आ॒ग॒त॒१॥ अ॒श्वि॒ना॒य॒ज्व॒री
रि॒ष॒इ॒ति॒तृ॒चं॒रु॒द्र॒व॒र्त्त॒नो॒३॒नू॒नो॒सा॒वो॒३॒मि॒दु॒क्थे॒भि॒र्म॒रु॒त्व॒१इंद्र॑या॒हि॒चि॒त्र॒भा॒नो॒इ॒ति॒च्चे॒। न॒श्च॒नो॒नू॒नो॒सा॒वो॒३॒वि॒दू॒वा॒नु॒द
वा॒ऽऋ॒क्सं॒स॒प॒दा॒।अ॒स्या॒स्त॒तीये॒दु॒चे॒दि॒सा॒य॒पा॒दे॒न॒प॒ण॒इ॒ति॒त्रो॒मा॒स॒श्च॒र्ष॒णी॒धृ॒त॒इ॒ति॒च्चे॒।व॒रु॒णो॒३॒नो॒सा॒वो॒३॒वो॒च
म॒हे॒दे॒वी॒ऽऋ॒क्१पा॒व॒का॒न॒ऽस॒र॒स्व॒ती॒च्चे॒। य॒ज्ञं॒द॒धे॒स॒र॒स्व॒ती॒३॒नू॒नो॒सा॒वो॒३॒म॒हो॒त्रू॒ण॒इ॒ति॒प॒रि॒धा॒नी॒या॒त्रिः॒।उ॒क्थं॒वा॒चि॒१
श्लो॒का॒य॒त्ये॒नू॒इ॒ति॒स्वा॒ज॒पः॒ वि॒श्वे॒भि॒ः॒सो॒म्यं॒म॒धु॒इ॒ति॒या॒ज्या॒।आ॒ज्य॒व॒द्ऋ॒क्वि॒धिः॒स॒मा॒प्या॒म॒न॒व॒र्ज॒ं॒सर्व॒म॒क्षा॒श्व॒म॒सा
भ॒क्ष॒य॒न्ति॒॥ ॥अथै॒वे॒त्यृ॒क्१ो॒ घृ॒ता॒स्तृ॒ः॒ऋ॒ग्भ्रं॒अ॒भि॒हि॒र॒त्या॒ऽऊ॒या॒नो॒मि॒त्रा॒व॒रु॒णे॒इ॒ति॒त्र्च॒स्तो॒त्रि॒यः॒आ॒ऽऊ॒या॒नो॒गं॒त॒ं॒रि॒ना
द॒से॒इ॒ति॒अ॒नु॒रू॒प॒रु॒त्व॒ः॒आ॒ऽऊ॒य॒व्रो॒मि॒त्रा॒य॒इ॒ति॒पं॒च॒र्च॒सू॒क्तं॒प्र॒मि॒त्र॒यो॒र्व॒रु॒ण॒यो॒रि॒ति॒न॒क्त॒ं॒इ॒यं॒वि॒प्रा॒मे॒ध॒सा॒त॒यो॒३॒नू॒नो॒सा॒वो॒३
ते॒स्वा॒म॒दे॒व॒व॒रु॒णे॒इ॒ति॒प॒रि॒दि॒ध्या॒त॒उ॒क्थं॒वा॒चि॒इ॒ति॒त्रा॒स्वा॒ज॒पः॒ आ॒या॒ते॒मि॒त्रा॒व॒रु॒णे॒इ॒ति॒या॒ज्या॒। अ॒स्य॒व्र॒ण॒ऋ॒क्सू॒क्तः॒त्रा॒स्त्र॒स्य
ऋ॒चा॒उ॒च्य॒ते॒।आ॒नो॒मि॒त्रा॒व॒रु॒णा॒३॒नू॒नो॒सा॒न॒मे॒३॒गृ॒णा॒ना॒ऽउ॒३॒नू॒नो॒ऽआ॒नो॒गो॰॒४वि॒दू॒व॒स्य॒हि॒५उ॒प॒नः॒सु॰॒६नू॒नो॰॒प्र॒वो॒मि॰॒७ ॥१॥
सं॒म्रा॒जा॒या॰॒८ता॒नः॒त्रा॒ऋ॒क्॰॒९स्त॒न॒म॒ते॒ने॰॒१०वृ॒ष्टि॒द्यु॒वा॰॒११प्र॒मि॒त्र॒यो॰॒१२या॒धा॒र॒यं॰॒१३ता॒न॒स्त्रि॒षा॰॒१४य॒द्य॒सू॒र॒उ॰॒१५ ४४

सु॒प्रा॒वी॒रस्तु॰॒१६उ॒त॒स्व॒रा॒जो॒ऽअ॒दि॒तिः॰॒१७प्र॒ति॒वो॒सू॒र्य॒॰॒१८या॒हि॒र॒ण्य॒या॒म॰॒१९मे॒ध॒सा॒त॒यो॒३॒नू॒नो॰॒ते॒स्वा॒मे॒ति॒त्रिः॒प॒रि॒दि॒ध्या॒त्बृ॒हृ॒त्
सु॒प॒क्षे॒वि॒न्नो॒ऽमि॒त्रं॒व॒यं॒हु॒वे॒म॒ह॒इ॒ति॒स्तो॒त्रि॒य॒स्त्व॒ः॒ऋ॒तेन॒या॒कृ॒ता॒धो॰॒व॒रु॒णः॒प्रा॒वि॒ता॒सु॒व॒त्॰॒अ॒नु॒रू॒पा॒दि॒स॒मा॒ने॒पू॒र्वे॒।के
वि॒न्मि॒त्रं॒हु॒वे॒पू॒त॒द॒क्ष॒मि॒त्य॒नु॒रू॒पं॒कु॒र्वं॒ति॒॰॒प्र॒थो॒ऽन्यपा॒त्रं॒भ॒क्ष॒य॒ति॒॰॒प्र॒ध्व॒र्यु॒मु॒प॒ह॒व॒मि॒च्छा॒स्त्व॒म॒स॒म्य॒ऋ॒थ॒ब्र॒ह्मा॒दी॒ना॒ं॒च॒म॒सा॰॒
भ॒क्ष॒य॒ं॒ति॒त॒ष्टो॒ऽप॒ह॒व॒मि॒च्छा॒न॒त॒ः॒सर्व॑स॒मा॒र॒व्या॒भ॒क्ष॒य॒ं॒ति॒॰॒अ॒पा॒म॒सो॒म॒न्त्रो॒मु॒वे॒त्या॒त्मा॒ने॒य॒दा॒उ॒न्य॒पा॒त्रं॒न्य॒स्त्र॒स्व॒म॒स॒म्या॒
सि॒ं॒च॒ति॒ना॒हृ॒र॒ति॒त॒दा॒त्व॒म॒सा॒दे॒व॒भ॒क्षः॥ ॥अथ॒ब्रा॒ह्म॒णा॒छं॒सि॒न॒ः॒त्रा॒स्त्रं॒॰॒अ॒भि॒हि॒र॒त्या॒ऽऊ॒य॒आ॒या॒हि॒सु॒षु॒मा॒हि॒ते॒स्तो॒त्रि॒य॒
स्त्व॒ः॒आ॒नो॒या॒हि॒सु॒ता॒व॒त॒इ॒ति॒अ॒नु॒रू॒प॒स्त्व॒ः॒नो॰॒अ॒य॒सु॒त्वा॒वि॒च॒र्ष॒ण॒इ॒ति॒स्त्रे॒स॒प्त॒र्चे॒इ॒इ॒त्वा॒ऋ॒ष॒भं॒व॒य॒मि॒ति॒न॒व॒र्च॒सू॒क्तं
उ॒द्वे॒हृ॒भी॒ति॒ति॒स्त्रः॒आ॒ऽऊ॒य॒॰॒स्या॒प॒रि॒धा॒नी॒या॒॰॒न्यृ॒क्वा॒ची॒ति॒त्रा॒स्वा॒ज॒पः॒इं॒द्र॒क्र॒तु॒वि॒दं॒सु॒त॒मि॒ति॒या॒ज्या॒मै॒त्रा॒व॒रु॒णव॒द्ऋ॒क्
वि॒धिः॒प्र॒ति॒प्र॒स्था॒त॒रु॒प॒ह्व॒य॒स्वे॒ति॒वि॒श्वे॒यः॒अ॒स्य॒त्रा॒स्त्र॒स्य॒ऋ॒चा॒उ॒च्य॒ते॒।आ॒या॒हि॒सु॒षु॒मा॒हि॒ते॒ति॒त्रिः॒आ॒त्व॒ब्र॒ह्म॒सु॒जा॒२
ब्र॒ह्मा॒ण॒स्त्वा॒३॒नू॒नो॰॒मा॒नो॒या॒हि॒४आ॒ते॒सिं॒चा॒मि॒५स्व॒दु॒ष्ट॒६नू॒नो॰॒अ॒य॒मु॒त्वा॒३॒तु॒वि॒र्ग्रा॒वा॒ण॒॰॒इं॒द्र॒ऽइ॒हि॒७दी॒र्घ॒स्ते॰॒८अ॒यं
ते॒९॰॒नृ॒वि॒ः॒१०य॒स्ते॒११इं॒द्र॒त्वा॒१२इं॒द्र॒क्र॒तु॒१३इं॒द्र॒ण॒१४इं॒द्र॒सो॒मा॒ः१५ दधि॒ष्वा॒ऽउ॒१६ नि॒र्व॒णः१७अ॒भि॒ष्टु॒ता॒१८
अ॒र्वा॒व॒तः॒१९य॒दंत॑रा॒२०उ॒हूः॒नि॒२१न॒व॒यो॒२२नू॒नो॰॒स॒न॒इंद्रः॒२३त्रिः॒प॒रि॒धा॒नी॒या॒।बृ॒हृ॒त्प॒ृ॒ष्ठ॒वि॒न्नो॒ऽयः॒इं॒द्र॒मि॒हा॒धि॒

नोबृहद्रथन्तरमित्येतस्मिन्नेव स्तोत्रियस्तस्वः इंद्राग्नी आगतं सुतमिति याज्या बृहत्सप्तदशविन्यासः इंद्राग्नी आगतं सुतमिति स्तोत्रियस्तस्वः तानिनामंतानो भीभिः अनुरूपादिसमानं अस्यनाम्नस्यूचानुषंते। इंद्राग्नी आगतं इंद्राग्नी उ २ इंद्रमु ३ शो ४ इंद्राग्नी अपस्य ५ इंद्राग्नी रोचना ६ शो ७ नोबृहद्र ८ थवामर्चत इंद्राग्नी नव ९ इहेंद्राग्नी १० तायइषु ११ तामित्रस्य १२ उग्रासंता १३ महांता १४ तेनस्तेन १५ इयंवामस्य १६ श्रेष्ठतंऊरितु १७ मापापत्वा १८ इंद्रेअग्ना १९ तानिनानूवं २० तावांगीर्भिः २१ इंद्राग्नी अव २२ मावस्य नो २३ शो ७ नोमहि २४ त्रिरेषोपरिधानीया। आग्नेणछंसिवद्रक्षविधिः समस्तप्रातः सवनेजगतिवर्जमंडस्वरेण अध्वर्युः प्रसुहुत्या हूयन्नास्तारं क्षपर्ततेतिप्रत्यस्तातिसजेत होतादक्षिणेनोदुंबरीमपरयाद्वारागछेत अजस्रामेत्यावरुणादयः अथोत्तरावेदिश्रो णीप्राप्यायोरकार्थंगछंति। अथतत्रैवदक्षिश्रोणि पूर्वित्वयसदः पश्चाल्लिप्त्वा वेद्यांसमस्तान्धिल्मानुपतिष्ठंतेअग्नयः सगरा इतिअथसदोद्वारामपरांगत्वासदोमिश्रांतिउवंतरिक्षंवीहीति। अथद्वार्यदेवीद्वारावितिअथस्रुक्षीघविद्रातिग्रहरूप तिस्तूष्णीमेवयत्रयाश्राध्वर्युः सर्पतेतिब्रूयात्अन्यस्मिन्नपिकालांतरेनिष्क्रमणादिष्वेवमादौविधिःप्रसेतव्यः। संनिष्ठतेप्रातःसवनं॥ ४५

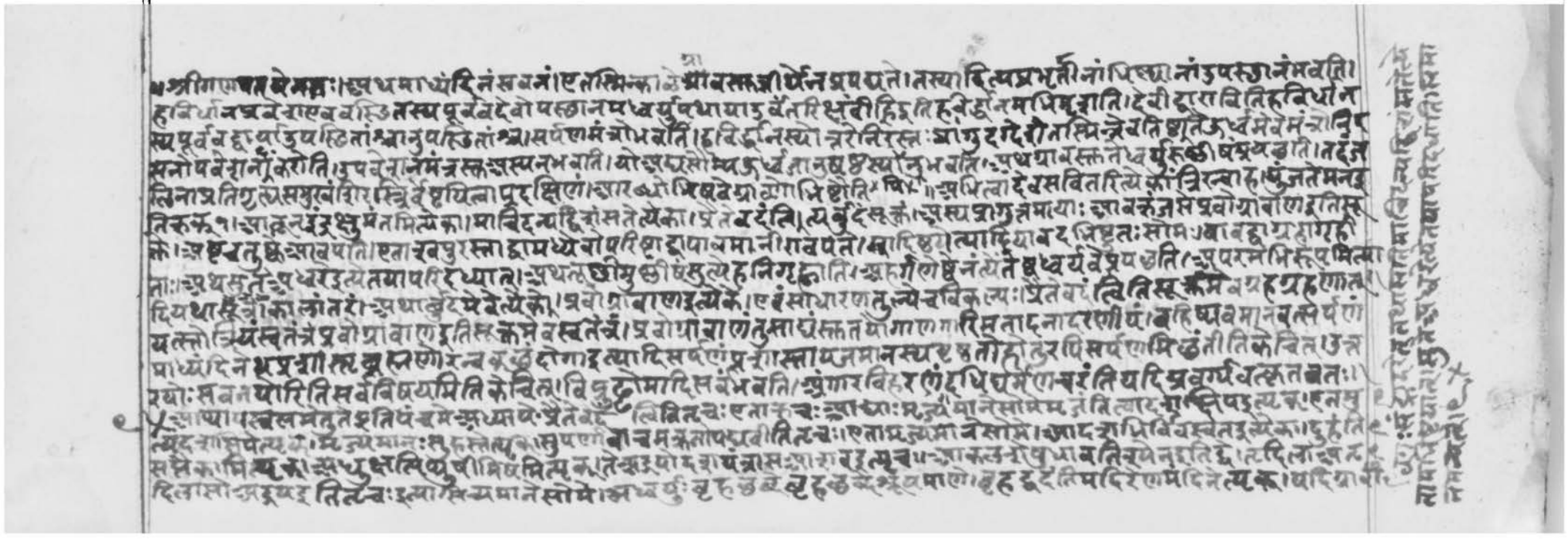

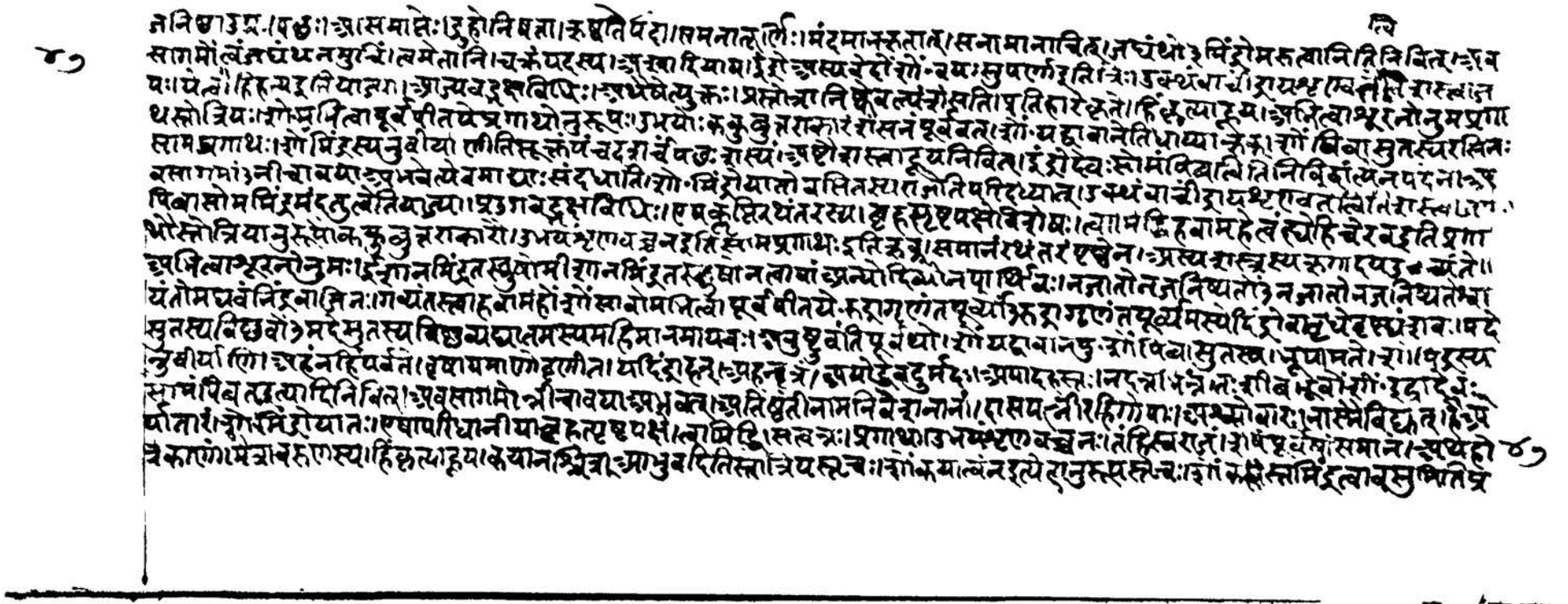

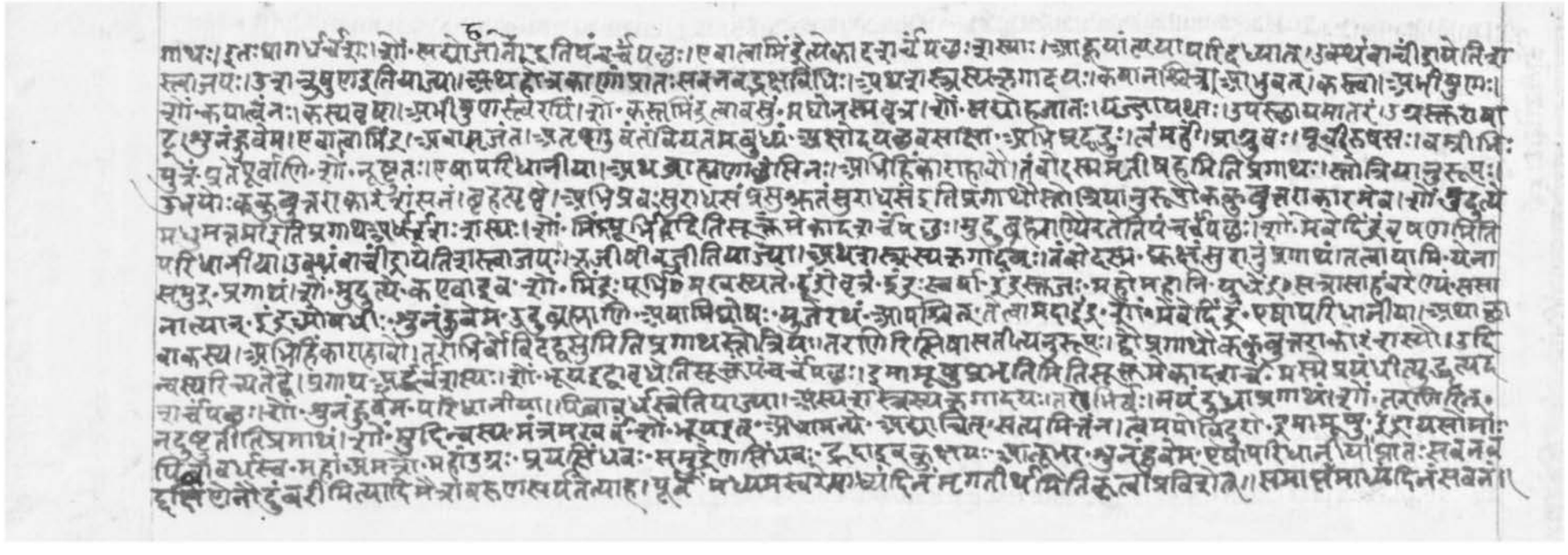

चतुष्पदि वावदितः सोमेहस्यात्। अथध्वर्युः ब्रह्मणेऽध्वर्यवेचतुरहोत्रेचाहोत्रवति। प्रेषतेऽग्नीध्रः अवसुत्यांशहस्रवसुत्यांवाएषांव्रात्यानामिति।
एषोपचतिप्रेषवदेव। अनुथोबहुरहोदित्यग्रहादिहाभिजनपर्यंतंउक्तमेतत्स्रुचोः अथस्रुतंद्रोणकलशेउन्नेत्रादंडलिनाइळामिवघृतेगृह्यास्यसं
मितंधारयेत्। उन्नेतर्युपहविर्निष्टाक्षमाणोभस्मंभसयतिहविषतस्तइत्यनेन। अथाग्नेत्रेद्रोणकलशाघृतिप्रदायात्मानमाधायपयेति। अथाग्नस्रोमरोनोन
वेत्यताभ्यां। यथायेनमार्गेणेवंप्रातःसवनेप्रविष्टास्तेनैवमार्गेणनिष्क्रामतिसरसः। अहोरात्रस्वपरयोरानिष्क्रामति। होताउदायुषोत्यतेनैवोपोत्थाय
निष्क्रामति। अथप्रशास्तृब्राह्मणच्छंसिपोतृनेष्टृआग्नीध्रीयेप्रविश्यविनिःसृप्रातृतीर्जुहतिसर्वे। अथपोतृतइडोदुत्यिवेतिद्वाभ्यां। अथप्रथमस्यसोमदेवताद्वितीयस्यामि
देवता। अथाहवनीयंगत्वायूपस्याधस्तादासीनाइषंवूर्जमित्यभ्यादधाति। सर्वेदेवकृतस्यैनसइत्येवमादिभिर्मंत्रैः। अथस्रुणकलशाद्वानाग्नीध्राद्वावेक्षेरन्। आपूर्या
स्वाःमापूरयतेत्यनेन। धनेनवेत्यतेनाः अथैरस्यकामदुघास्ताइत्यनेनाभिघारयति। अवघ्रायोतःपरिधिदेशेयुधानाः। अपरंतूष्णीमेवाभिघारयति। तेषामेक
एवमंत्रइतिकारणेनाः मंत्रात्मवेतुयुक्तैःप्रजाद्रव्यैर्योगात्। अथतीर्थदेशगत्वासमाहृतोभूताचमसान्प्रतिगच्छंतिचमसिनः। अथस्रुस्यचमसस्य
पश्चादुपविश्यचमसमुपयानिकानिहरितंरूपंनिमृजंति। यावद्रसोमुकुरुतीति। अथचसोदुंबरसिद्धोपाणिभिःस्त्रिःप्रसव्यमात्मानंपर्युक्षंतसर्व्वाभिः
प्रदक्षिणं। स्वधापितरइत्येवमादिभिर्मंत्रैः। अथदक्षिणान्याणीश्चमसेषुनिधायोपोढ्वाघृतिचमसान्। अग्नुभूतस्यदेवसोमतेतिप्राणभक्षान्भक्षयं
ति। माहंप्रजांपरासेचमीत्यात्मनोमुखंश्चमसान्निपिंवंतिनिष्कृतुदकमाचामंवामस्तइत्येतयाभिमृशंति। आग्नीध्रीयेगत्वादधिहविष्कृत्याइनंति।
दधिक्रावणोअकारिषमित्यनेन। अथसर्व्वानिविसृज्यतेउभाकरीत्यनेन। हायोजनभक्षणंप्रभृतिसर्वंहोत्रकाग्रावस्तोत्रासहवेदनंदानिर्युक्तं
ग्रावस्तोतास्वधापितृदिनंकुर्यात्। अथवेदग्रहणादिपत्नीसंयाजांताः। प्रत्येत्यायासुन्वंत्यैनभवति। उन्नरस्यादेवयत्यामापुपदूतइ
त्यत्र। प्रत्यायोअपरानानिनैविद्यंते। ऋताकृतवेदस्यलं। प्रशास्त्रादिभिरुक्तार्थैःसर्वैरायश्चित्तानिब्रह्मत्वानसरुजयः। इतिसर्वेषां
मतं। अथावभृथंव्रजंति। व्रजंतोयत्रप्रस्तोतावभृथसामगायंतितत्रतत्रस्रुवंनिधनंगच्छंति। अथावभृथेजुह्वंतिसावभृथाजायानुषजाताः।

अथस्रुगादापनं। आपोहोत्रियोविदत्स्रुग्घोत्रियोवेतुग्राविग्रंसाधतेयजमानदेवतायोआपः होत्रियोवावभृथाः। इत्यूहेनकृत्वाऽत्सप्यावा। बर्हिर्वेदिंच
तुरःपृथाजान्यजति। उन्नमप्रयाजेस्वाहाग्नेस्वाहासोमस्वाहावरुणस्वाहेत्यादि। अप्सुमंतावाक्यभागौ। अप्स्वग्ने। अप्सुमसोमोऽदात्याज्यभागयोःपुरो
नुवाक्या। येहेग्निमप्सुमंतमप्सुमान्ग्रहःप्रज्यस्यवेतूयेहेसोममप्सुमंतमप्सुमान्सोमस्येत्याज्यस्यहविषोवेतूयेइत्याज्यभागयोर्याज्येनित्यवाक्ये।
प्रधानस्याअवतेहेळोवरुणेत्युदुत्तमंमितियाज्यानुवाक्या। अग्नावरुणेसत्वंनोअग्नेइतिवाक्या। येहेग्नीवरुणोसत्वंनोअग्नेइतियाज्या। ननि
गदःनेष्टा। एतदंताइष्टिः। अनुयाजानां। अनुयाजयक्षेदेवान्राजांसःदेवाऽयक्षिसिषक्षत। संस्तिताग्रेपादाबुदरुंतेवरंयुःनमोवरुणायाभिष्टि
तोवरुणस्यपाशइति। ततआवामिति। भक्षस्यैवमधूयोसीतिप्राशयउदगंगुलीकृत्यअथमेप्रहीवेति। तत्राचम्यभक्षितस्यावभृथोसीत्याचम्यपिबंति। भक्षयंत
स्यावभृथोसीत्याचम्यपिबंतिततःस्रोवार्थमाचम्याचरंते। आपोअस्मान्मातरःशुंधयंतु। इदमापःप्रवहतसुमित्र्यानआपइत्येतेमंत्रैरभ्युक्षरन्बर्हि
षा। अथैतानुन्नयत्यूर्ध्वनेतरुन्नोन्नयतीति। उदुत्योहूयंतमसस्परिसंहसूक्त्वाकोसोमस्यायाःस्वतावृधोनाया। आपोअद्यत्वेवसुमन्वदुक्थिः शंयुस्तोहो
रियोजनप्रयोगस्तूष्णीमवेक्षेत्यजुषेवभक्षः। मनेवयथापुसमादुरुनइत्येतउदीरयंतंतेनैवनिःसर्त्यइहवंतेवांहोतुरथैतेनेपस्तिलमंत्रकर्म। सर्वेहोमाः
समऊर्ध्वधानानीक्षेतमंत्रेणतेतस्तूष्णीमसोहुत्वेति। विनिवेदनमंत्रमीक्षेतजिघ्रेयंतंतोनिवासःसर्वंप्रदोत्यसर्वंचमसेषुकर्मंतद्धिरण्यंक
यतेस्वपेतिप्रेतास्तंतोयस्यसएवकुर्यात्। सर्वेरधिप्रायानसाध्यविसर्गोविदग्रहणंपत्नीयागोभयत्रत्वेवेदरत्नानिनविद्यंते। वेदस्तावोविद्य
तेवानवाच। कर्तव्यएवप्रतिसंधिहोमः। अन्वारंभेरन्नितरथभृथ्यशपथोंकाराद्धेवकुर्युःयदापभुनक्रियतेवेदत्रनभृथ्यकर्मनिः। आवसे
भृथविरोधःसर्वेप्रजनोत्रजेयुःसोमान्यायतक्रीयतजयोदृष्टिः। स्रुगादापनेनबर्हिरंतरुन्नयभागोवरुणस्यायाग्नस्काग्नीवरुणोवरुणोनो
नाम्याज्यानुवंदबर्हिः। ततोनुयाजः सर्वेषांदक्षिणावागृहनंअदीक्षातारान्पुरस्तात्रीतिउन्नेतरुन्नदूमःप्रतीक्षानवमप्रतीक्षाःप्रसस्यक्रांतेः
सविधोगृह्यंवापस्थितंसमिधाप्रसेषणंनविनेवभृथ्यंतदाप्तनेनकुर्युःतेषांपुरस्तान्नचकर्मयोगःतथेवसंस्कारानयकर्मयोग्यास्तेषांपुरस्ता

दधीतेपयस्यांसमाप्यसंस्कृत्यपकर्मकुर्युः॥अथोदयनीयाज्यभागावक्ष्यन्नाह। प्रधानेयुक्तमः॥अग्निःसोमःसविताराधपथ्यास्वस्तिमदितिश्चांते
रेवंक्रमोत्रयाज्यानुवाक्याव्यतिक्रमयेचरन्यतादिपुस्विष्टकृदादिप्रकृत्यात्रप्रायणीयेनसमातिरेत्राः प्रकृत्यथा चेरिहमार्जनं संस्कृता
वासुदयनीयामाग्नेत्रावरुण्यृचंध्यानामस्त्रीपशुर्गोजातिः।तस्याग्नीषोमीयवत्कल्पः॥अग्निर्मुखंविशोयंदेव्याःग्रामेयपतयेमेधं
प्रास्याअग्नेनोमाताउदीचीनांप्रत्याःएकधास्यस्वजमानायेनमस्यक्षः स्थितोषदिवृतिःस्याबंधयस्त्राःप्रनूनंनिष्टजस्या
मारा इतिविशेषः॥ यथायाःप्रावोमित्रावरुणाहव्यदुष्टिमित्यनुवाक्या॥होतायक्षन्मित्रावरुणाबुस्त्रायाबधायामेसोजुषेतां
मितिप्रेषः॥युवंवस्त्राणिपीवसावसाथेइतियाज्या॥उपपुरोळाश्स्याःप्रायातंमित्रावरुणासुशस्तीतिपुरोनुवाक्या॥होतामित्रा
वरुणेपुरोळाश्स्यजुषेतामितिप्रेषः॥प्रवाहवासिसतजीवसेनइतियाज्या॥उपहविषःइनोमित्रावरुणाहव्यजुष्टिमित्यनुवा
क्याहोमित्रावरुणेबुस्त्रायाहविषआत्मानंघस्तानूनंकरतएवंमित्रावरुणेजुषेतामितिप्रेषः॥यद्वंहिसूनाःसिसक्तिपृश्नि
सुदानूइतिमाज्या॥सर्वत्रनिगमेहृन्नीषोमयोस्थानेमित्रावरुणेनिगमेत्॥ढागस्थानेउस्त्रा॥भूलोद्वासनादिसंस्कृतंपात्रं
निरूप्यपशुवत्॥कृत्स्नेप्युपंपशुरुत्तरवेदिसमीपएवकर्तव्यइत्येकेमन्यंते॥यदिपूर्वंसवनीयपशुस्थानेपशुरेकादशिनी
कृतोभवति॥तथासत्यनूबंध्याक्षपायागानंतरंहोत्रेग्रावरुणेग्रामेधीयायतनंसदश्चोरेणगत्वापूर्वयाद्वारापत्नी
शालांप्रविश्यग्राम्यानुबध्नातेत्याहृत्यपशुनाचरंतिपत्नीसंयाजनादिपर्यग्निकरणंतूक्त्वा॥अग्नीषोमीयवत्॥विशोमरुत्व
तेत्रावाहने॥त्वष्टारमग्नआवहइंद्राग्नीभ्यांत्वाजुष्टंप्रोक्षामीत्यादि॥एतादेवताहवनंपर्यग्निकरणंतेएतंपशुमुत्सृजंतिएते
तावानेवपशुधर्माःगोनामजुर्धर्मकर्तव्यः॥यदित्वध्वर्यवेआज्येनसमाप्येयुस्तदास्त्रीदेरपितथाकर्तव्यं॥तस्मिन्य
स्तेअग्निमग्नआवहास्तेमनावहत्वष्टारमावहवनस्पतिमावहदेवांआज्यपांइत्यादिप्रकृतिवत्॥यदाध्वर्युर्ग्रहेषु

MEMORIAL

स्त्री

मधुरेवतादृग्व्याख्याश्चक्रियंतेतदूदेवास्त्रीदेरपिकर्तव्याः॥निपातांस्तुपशुवदेवकुर्यात्॥निपातानामसंस्कृतयूपहितानांपशोरंगसमवेतानिधात्रिमः
त्राज्याभेदेऽपिहृतंपर्यंतेःश्रोणितस्त्यंप्रकाशःसर्वमन्यत्संस्कृतंपांतंनिरूढवत्॥यद्यनूबंध्यायांपशुपुरोडाशानामारंदेविकाहवींष्यन्यानिपतये
पुरोडाशेतेत्रार्यदेवताक्रमःधाताअनुमतिःराकासिनीवालीकुहूरिति॥धाताददातुदाशुषेधाताप्रजानामुतरायईशतिधातुमज्जिन्वानुवाक्येकल्पेते॥इद
मेनोधानुमतिरन्विदनुमतेत्वमितिकल्पेअनुमत्याःनेकादीनांपत्नीसंयाजेराकायाज्यानुवाक्येउपांशुप्रयोक्तव्याःयाज्यासुदेवतादेवा
नकर्तव्यःअन्यायाज्यन्यात्॥अथदेवीनांचेदूर्वीष्वन्यापातयेयुःतत्रस्थयोःद्यौःपृथागोःपृथिवीइतिदेवतातरणिर्विश्वदर्शतः॥चित्रंदेवानां
मितिसर्वस्याःस्मत्पुरंधिर्नआगहीतिदेवीरःषडंतनोधिरग्निमिराहुतीश्रोषायार्याएत्युषसःनतारेएतुरुकादःअभूते
नतानऊतिनदभातितस्करइतिगोःनबलिथपर्वतानांदृळ्हाचिद्यावनस्पतीनितिपृथिव्याः॥अग्नायन्नायीत्युक्तालवुपांशुत्वंनदेवतादे
वाःपश्चलाभेःअनूबंध्यस्थानमेत्रावरुणीपपस्याकर्तव्यासाःआज्यभागप्रभृतिवातिनांताभवतिस्थानभजनेकृतातीर्थेनप्रक्रियउत्तर
वेदिसमीपेनिरसनोपवेत्रानेकृत्वास्त्रुवेणदाधनमाहावार्त्रघ्नाबाज्यभागौ॥प्रधानस्य॥प्रानोमित्रावरुणायद्वृहिंसनातिविदेषुदानूरतिपा
ज्यानुवाक्योपकृत्यासंयाज्ये॥अनिगदेजनावाहनरतिवचनात्॥वातिनमोगोव्याख्यातः॥ऋभिर्लोवातिनंभक्षयेयुः॥एषाश्चलाभजनमतिथ
यश्चाध्वर्युप्रत्ययानुसारेणप्रधानमणप्रभृतिहांतानभवति॥अथदेवीकाहवींष्यनुनिर्वपेयुःदेवीनांचाहवींष्युक्ताःस्तेषांयाज्यानुवा
क्यासंस्थितांसर्वंप्राग्वाघ्रेस्तानिकृत्वासंस्कृत्यपेनोपतिष्ठते॥आग्नीध्रोपिसंस्कृत्यंकरोति॥अथउदवसानीयेष्टिःतत्रपंचदशसामि
धेन्यःवार्त्रघ्नाआज्यभागौ॥प्रधानस्याग्निर्देवताअथाध्यग्नेकृतोभूस्यइतिअनुवाक्या॥अग्निष्टअग्नीघ्रेरंतरेतिमाज्या॥अ
थचिष्टकृतः॥एभिर्नोअर्कैरित्यनुवाक्या॥येयजामहेनिंचिष्टकृतमयश्चग्निरग्नेःप्रियाधामान्ययाइहामेत्यधियाधामान्ययाम
त्रेःप्रियाधामान्ययाद्दशानामाज्यभागानामित्यादिकृष्णेनुसाअध्वराजातवेदानुषतांहविरग्नेतमश्चाघ्नेनस्तोमेआहेवोवृष्टः॥अ
न्यत्सर्वंदर्शपूर्णमासवत्॥पौनराधेयकीअविकृताइतिवचनात्॥घृष्णुकृतिपक्षेहोतुर्नप्रयोगःइत्युदवसानीयासमाप्ता॥अथोदयनीयेष्टिः॥

णलाशुरवीये। सा प्रायणीयो ऋ। विशेषस्त्रूयते। अग्निः सोमः सविता पथ्या स्वस्तिरदितिरितिदेवताक्रमः। यास्तत्रानुवाक्या स्ताद्दहयाज्या। यास्तत्र याज्या। स्ताद्दहानुवाक्याः। स्विष्टकृतिनविपर्यासः। इळासूक्तवत्रप्रकृतिवत्। पार्वणंकर्तव्यं। अस्यामिष्टौतंत्रस्वरोभवति। नप्रायणीयास्वरः। ये प्रायणीयां स्त्र तंत्रंतस्त्रएवऋत्विजः कुर्युः। सर्वमस्याः प्रायणीयावत्। इतिमंत्रनभदीयपद्धतौत्रयोगः। प्रायणीयो क्तोसूत्रेराद्यंतेयमनाज्यभागः। प्रत्यक्कारोध्वद्दर्त्तव्यः। अनाज्यभागश्च। अत्रद्दहप्रहणात्उदयनीयाकृत्स्नासाज्यभागाभवतिइतिवृत्तिः। सिद्धौतभाष्यादिके नतमेवंनप्रासस्वरूपास्योपवेशः। य यस्याहोतारौनांदेवतादेवानंच। यदानूबंध्यायाःपशुंनेवकुर्युः। नादेशंदेविकात्रःतदानीं। आदित्यायत्रिःस्विष्टकृतआगेवेदेलामार्जनांतेसमाप्तिः। अत्रापिहोमप्रतिसंधात्रेःसंस्कृतउपश्रोदवसयागः। उदवसानीयेष्टिपक्षेउदवसानीयेष्टिंकुर्यात्। अदितेदेवतायापोनराध्येधिकीव्याख्याता प्रयाजेषुविभक्तयोभवंतिधात्रेघ्राव्याज्यभागौ। पोनराध्येधिकीचविकारांतंकुर्वंति। पूर्वकारिणःचूर्णकृतिपक्षेनहोत्रप्रयोगःसमाप्तः। का रिकाचुराचुरातनास्तत्रश्लोकमित्रेवसंयमंस्त्रीद्याकुवेस्तोस्त्रियाःस्मृताएकाहिकाःरास्नुरोधांहोत्राणेप्रातरीरिताः। बृहत्पृष्ठाथोधार्यातन थोरथंतरोद्वचःसामप्रगाथउनथमिंद्रस्यतरादिसप्तदशद्वादशाक्षरछंसिनःस्वाहा। स्त्रियोक्तिष्टासमंस्मृतंपक्षयोर्थविधेनाइतिसि। द्धांतिनोमतिः। पुनःसोमप्रयोगत्वंअतिप्रहरणादिना। उद्गातास्तुहस्थेतिसहावपद्धतांसत्रेश्रोंतिष्टादिमरुद्धस्वनिछेबल्येपिबासुतंअ त्रेनवातिनिस्तंतेमदंगणीमसीतिं। तत्वभिप्रगायतस्तोन्विंद्रंस्तोषामेतिंशुद्धावात्वागिरःरथीतिवश्रुधीःश्रुधीहवंतिरभ्यावसिष्ठ नेकाहंविदुःएतावत्यद्विरात्रेस्तसर्वमेकाहिकोवत्। सिद्धांतिनोमतंश्लोकेआश्विनस्यतिद्विरुक्तुस्याअदितेगणनाद्वावेकेप्रहरणंतः प्रायण्यत्रेषुभास्तूक्तोछिद्रादृष्टएतत्रयं। शिरोमहिम्नातोनप्रतीयान्नंगधेसह। ततउद्वत्यंजातवेदसंनवंत्रिंशतंत्रीणीवयस्त्रिंशेनेसमिधाग्निंवहंतुसुष्टुधाग्निःप्रचेतसंवरेण्यंभगंधियः। अग्नेनयसुपथारायेअस्मान्विश्वानिदेववयुनानिविद्वान्। युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनोभूयिष्ठांतेनमउक्तिंविधेम। अग्नेत्वंपारयानव्योअस्मान्स्वस्तिभिरतिदुर्गाणिविश्वा। पूश्चपृथ्वीबहुलानउर्वीभवातोकायतनाशरायेत्यन्यत्रमेग्नयसर्वपत्नीस्त्रियंचतत्। अस्माएनमग्नयेस्यतिशरीरस्यत्वंरसेचरसेचेति। रासस्येत्यधिकृत्यत्वंवस्त्रयांसतिबाहूवदोमणी यो। उपहिंश्रोणीचनित्यनाःकुरुतथाछिंदंतोचवनिष्ठुंतदनंतरं। श्रीनाःसमाप्ताः। अथात्यग्नेष्टोमस्यप्रयोगः। आग्निमारुतं

तमग्निष्टोमवत्सवनत्रयंकुर्यात्। षोडशीवर्जंरात्रेरंसतितत्रोक्तसर्वमंगकर्तव्यं। संस्थायाःसमाप्तत्वात्तृतीयसवनस्यसमाप्तत्वात्। ततोनु याजादिसमानमग्निष्टोमेन॥ ॥अथोअथप्रयोगउच्यते। उक्थ्येराज्ञःपशुः। आवाहनकाले। आज्यभागानंतरंइंद्राग्नीआगच्छतमितिवनस्पतिमाइंद्रंव सुमंतमित्यादित्यस्यप्रयोगस्तूक्तवत्कृत्तिः। आदित्रहण। होःक्षदिंद्राग्नीछागस्यवपायाःश्रुवित्तोमं। याज्या। अथपुरोळाशस्य। आभरतं। होःक्षदिं द्राग्नीपुरोळाशंचनोनीर्मिवंप्रःइतियाज्या। अंगनोंऽभावा। होःक्षदिंद्राग्नीछागस्यहविषोवित्तोक्ता। प्रचर्वणिभ्यःहृत्यादिवनस्पतियागादिआग्निमा रुताद्यैरास्त्राणिस्त्रीण्यधिकानिमेत्रावरुणस्या। अभिहिंकाराहावो। अथयेरोगोसावोएत्यस्यत्रवाणितद्वतिस्त्रस्तोत्रियस्तूचः। रोगो मात्रिरोगमिभारतेयनुरूपास्त्रयः। रोगोचर्षणीधृतमितिपंचस्तूचः। प्रस्तुताराममुरोविश्वरेदाइतिपंचस्तूचः। इंद्रावरुणमुपवमध्वायनइति द्वाचैस्तूकंमरुतःआवांरजानावितिपंचर्चपंचः। अंत्यायाःपरिधानं। इंद्रावरुणमधुमत्तमस्येतियाज्या। उक्थंवाचीद्रायदेवेभ्यइतिशस्त्रा जपः। आहवणगार्हपत्यदक्षिणाग्नेरुपवदं। आदित्यावभक्षविधिः। आस्रवणछंसिनोभिहिंकाराहावो॥ अथयेरोगोः। वयमुत्वामपूर्व्यंतिस्तोत्रियप्रगाथः। रोगोघोनइमंदुरेत्यनुरूपःप्रगाथः। उभयोःकक्षीवंतंस्तोत्रियप्रगाथेनसंसनंरोगःप्रमंहिष्ठायेतिसूक्तेऽष्टर्चपंच चंपंचः। उदपप्तदितिसूक्तेद्वादशर्चपंचः। अंत्यायामेंद्रमितिसूक्तेद्वादशर्चपंचः। मैत्रावरुणवउस्त्रजपः। बृहस्पतेयुवमिंद्रश्चवसइतियाज्या। अथाढावाकस्य। अभिहिंकाराहावो। अथयेरोगोसावो। अथाहीरोगिनंतइतिस्तोत्रियसूक्तः। रोगोंप्रियंतइंद्रोगिर्वणइत्यनुरूपः। रोगोम तुनंनिंत्रीसूक्तंत्रयोदशर्चपंचः। नमर्भुतिसूक्तंसप्तदशर्चपंचः। भवामित्रोनरोग्योपंचर्चपंचः। संरोकर्मणइत्यष्टर्चपंचः। उक्थंवाचीद्रायदेव भ्यइतिशस्त्रजपः। इंद्राविष्णूदृंहितंशंबरंभेदनामितियाज्या। अत्रप्रसस्तायाःसमाप्तः। अथर्गणाः। अनतिस्रोपिसर्वंकृत्वा। अनुयाजायग्नि ष्टोमवत्। अथषोडशिनःकर्म। ॥तस्यैंद्रःपशुः। आवाहनेः। अग्निमग्नःसोमःइंद्रमावनस्पतिमावःइंद्रंसुमंतमित्यादिः। अथयागेः। इंद्रं नरोनेमधितेतिपुरोनुवाक्या। होःक्षदिंद्रमेवस्यवपायाःश्रुवित्तोमंइंद्रंशुभ्रंपुरुहूतिपुरोनुवाक्या। होःक्षदिंद्रपुरोळाशस्येतिप्रैषः। प्रससत्तोसाहिषइतियाज्या। अथोमयाग्नेयो। इंद्रोराजाजगतः। होःक्षदिंद्रमेवस्यहविषःआददयःघसंनूनं

तनाज्येइतितिस्रः॥ उपयंतेऽग्रस्कृदर्यततिस्रः॥ आधृष्टस्मोइतिद्विपदापञ्च॥ प्रतेमहेविदथेशंसिषंहरीतितिस्रः षट्॥ त्रिकद्रुकेषुमहिषोयवाशिरमितितिस्रः॥ एताद्वेधाकारंशंसेत्॥ एकैकामृचंद्वेद्वेचोदुर्यावदृत्यर्थः॥ पञ्च॥ शंसनंतत्संध्यतइतिपञ्चदृत्युक्तं॥ शोषस्मेपुरोरथमितितिस्रः॥ अस्मिन्नपित्वेकैकामृचंद्वेद्वेकरोति॥ अनुष्टुप्गायत्रीकारंचतुर्भिःपादैःप्रथमात्रिभिरुत्तरेइत्यर्थः॥ प्रचेतनप्रचेतयेत्यृक्॥ प्रप्रवस्त्रिष्टुभमिषमितितिस्रः॥ अर्चतप्रार्चतेतितिस्रः॥ प्रोयतीरफाण्यइतितिस्रः॥ उपस्यदेवोरास्त्राहूयतेविदथेः॥ उपस्यमदेजरितरिंदमोमस्यमत्सत॥ उन्नमेनपदेनप्रभर्कोनकुमारकोइत्येतामुपसंनमेनोति॥ आहूमोघहूमस्यविधूपमितिपरिधानीया॥ उक्थंवाचीरायदेभ्यइतिरास्त्वाजयः॥ आश्रावितप्रत्याश्रावितेएवात्येदेवाहोइमितिजपित्वा॥ योःपूर्वेषांहरिवःसुतानामितिध्यायति॥ अथातःतंशोढशिपात्रेभक्षमंतिभक्षकर्त्तारोविधिः॥ विंदतउक्तः॥ षोढशीसमाप्तः॥ प्राणानायम्यदेवाकाजोसेकीर्त्य॥ आसवानपेयेनयक्ष्येसप्तदशस्तोमेनसषोडशिकेनरथंतरसाम्नासप्तदशरथंसप्तदशनःसप्तदशाश्वंसप्तदशाहस्तिंसप्तदशानिष्कंसप्तदशारास्यंसप्तदशाजंसप्तदशावंसप्तवासःसप्तदशोत्तरदक्षिणेनयक्ष्ये॥ अथवाग्नेयेयस्यप्रयोगउच्यते॥ सर्वमग्निष्टोमवत्॥ केचिन्नीलोमीयपशुपुरोनुवाक्यानरेवसुवान्विषामन्नायातनंकुर्वंति॥ अस्मिन्यक्षेतथैवप्रचरितव्यं॥ प्रातरनुवाकमनुयाजप्रभृतिहिरण्यमालिनोऋत्विजः॥ होतुःस्त्रगेवंविधाभवंतिहिरण्मयेःतपुष्कैरःकृतावुत्किंजल्कावाज्यकरणकाले॥ आग्नेयादीन्त्रींश्चरुपात्रेत्यमाहुतींगृहीत्वाप्रयाजानुयाजेषुजुहोति॥ सप्तदशाप्राजापत्यान्॥ अथसारस्वतीमेधीर्वेचैहाविंशतिः॥ एवमुपाकरणंकेचित्॥ अपरेयथाभुवंति॥ आग्नेयादीन्त्रींश्चरुपात्रेत्यमाहुतीस्कारस्वतीपरिव्ययेदः॥ परिव्ययणमेषांतेयुवासुवासाइत्यावर्त्तनेतिकेचित्॥ अपरेरशनीयपरिव्ययणमेषांतंत्रमितिवदंति॥ तस्मिन्यक्षेसकृदेवऋध्यर्युयज्ञानिर्णयः॥ अवाहनकाले॥ अन्यभागायात्यग्निमा॰ इंद्राग्नी॰ इंद्रमा॰ मरुतआ॰ सरस्वतीमा॰ सरस्वंतमा॰ प्रजापतिमा॰ वनस्पतिमा॰ इंद्रंवसुमंतमि

त्यादि॥ एषांपशूनांपर्यग्निकरणेकेषांकृतोसमर्थनिगमाः॥ सर्वेयथार्थमृत्याः॥ अथिग्नोऽक्षयानिपदानिवक्ष्यामः॥ शांशासानोमेधपतिभ्योमेधावद्भ्योऽग्निंभरतस्तृणीतबर्हिरन्वेनान्माताउदीचीनांएषांपशूनांनिधनात्सशरीराणि॥ एकधकधेषांत्वचाछादयतापुरानाभ्योऽधिरासोवपाऽतिवदतादंतरंतरोषणंऽग्नेयमेषांवक्षासिकृणुतात्प्रसाबाहूछलाटादोषणिकग्रीवेवांसानछिद्रःश्रोणीःकवषोरुस्त्वक्पर्णष्ठीवंतःषट्पितिरेषांवंक्रयात्सानुक्थ्योच्यावयातातेमेषामनूनंकृणुतात्वनिधूनेषांमारविष्टोरूकंमन्यमानानेदूस्तोकेइत्यादिसमानं॥ अथाग्नेयेवपाप्रचारः॥ अग्नेनयेत्यनुवाक्या॥ हो॰ एनिंद्रागास्यवपा॰ जुष॰ प्रव॰ भुक्षायेतियाज्या॥ एंद्राग्नस्यआवृत्रहणा॰ हो॰ दिवाश्नीध्रागा॰ वपा॰ जुषेतां॰ शुचिनु॰ अथेंद्रस्यएंद्रनरानेमधिता॰ होतायक्षदिंद्रंवृषेवपायाजुषतांउरुनोलोकः॥ अथमरुतः॥ भुवीवोहव्यामरुत॰ हो॰ मरुतउत्स्रावयावपाया॰ जुषंतां॰ प्रचित्रमर्कमितियाज्या॥ अथसरस्वत्याः॥ एकाचेतत्के॰ हो॰ सरस्वतींमेधांवपाया॰ जुषतो॰ प्रसोदसाधयसेतियाज्या॥ अथसरस्वतः॥ जनीयतोन्वग्रवत्य॰ हो॰ सरस्वंतंमेधस्यव॰ जुष॰ दिव्यंसुपर्णमितियाज्या॥ प्राजापत्यानांतंत्रेणप्रयोगः॥ हिरण्यगर्भःसमवर्त्तताग्रइत्यनु॰ हो॰ त्यजापतिंछागानांवपानांमेदसोजुषतां॰ यस्येमेहिमवंतइतियाज्या॥ अथप्राजापत्यप्रयोगमंत्रोपांशुत्वे॥ चात्वालेमर्जयित्वाइत्यादि॥ एतज्यशास्त्रविशेषः॥ प्रवोदेवायाग्नयइत्येतत्स्थाने॥ अग्निंनरइतिसूक्तंचविंशतिकंऋधर्चंशंसेत्॥ आकूतमेवपऽइतिमाध्यंदिनेछंदसे॥ अथहोत्रकाणंमेत्रावरुणस्य॥ नानःशंसोऽपांधिपस्यतानांसख्यंगृहाणेतिस्तोत्रियानुरूपेशेषेमेकाहिकमेवा॥ आसुणाछंसिनंसुधिंतंनऊतयसुरूपकृलुमूतयेऽयमुतेसमतसिइतिस्तोत्रियानुरूपेसर्वमेकाहिकमेवा॥ अछावाकस्यतमीळिष्वयोःपूर्वेषांआसुतेसिंचतस्त्रियमितिस्तोत्रियानुरूपेशेषमेकाहिकमेव॥ एतेत्रासन्नाणांयथासख्यंस्तोत्रियाइतिवदंति॥ अस्मिन्यक्षेमेत्रावरुणाछावाकयोःपूर्वोक्तस्तोत्रियानुरूपः॥ आसुणाछंसिनंसुधिंतंनऊतयइतित्रयोनुरूपेभवंतिइति

वृहंति। चारणो यंऽउभयस्मिन्यक्ष ऋतुरूपांप्ररुतोऽइतिसिद्धांतिनोमतिः। मध्यंदिनेसवनेदधिघर्मेणप्रचर्य ऋासंघुरोळाशैश्चरंति। प्रथममंत्रेः ऋ
तेवंपारया हो दधिंपुरोळाशास्येतिप्रेषः। यथाविप्रस्येतियाज्या। ऐंद्राग्नस्य ऋाभरतं हो दिंद्राग्नीपुरोळाशा जुषेतां नो भिविप्रः। अथेंद्रस्य य
ंद्रभुक्ष्व हो दिंद्रपुरोळाशा प्रससाहिषेइति। अथमरुतां। दूधिरमरुतो हो न्मरुत्पुरोळाशास्य जुषंतां ऋरंदृवेदरमाऋहवेति। अथसर
स्वत्याः उतस्यानः सरस्वती हो सरस्वतीपुरो जुष पावीरवीतिया। अथसरस्वतः येतेसरस्वऊर्मयः हो सरस्वंतंपुरो जुषसवाहृधेनयेइति। अ
थप्रजापत्यानांतंत्रेणप्रैषयोगः। यऽऋाऽदाबलदा हो प्रजापतिंपुरोळाशानंजुषतां येनद्यौरुग्रेतियाज्या। सवनीयपुरोळाशादि। मरुत्वतीयः ऋ
गाथींतंशास्त्वाहूयकयाशुभासवयसइतिसूक्तेपंचदशर्चेऽस्यसूक्तस्यसुगाऋपश्चकरवऽइत्वाहुत्यैवमंतंशास्त्वाहूयइंद्रोमरुत्वानितिनि
विदंशास्त्वाहूयैकस्यचिन्मइत्यादिसूक्तशेषं। पाहूयनिविदंध्यापरिदध्यात्पऽउंशंसति। नित्ययज्ये। नराशंसभक्षानंतरंबार्हस्पत्येष्टिः।
ऋत्यभागप्रभृतीळांताभवति। ऋत्रबृहस्पतेरारेऽग्नेनकर्तव्यः। वार्त्रघ्नेवाक्येभवतः। प्रधानस्याविष्टकृतः। बृहस्पतिः प्रथमंजायमानइ
त्यादियथासूत्रपठितप्रकारेणैववार्हस्पत्येष्टिः। केचिदेतामिष्टिंनकुर्वंति। अथनिक्षेवल्पंशंसति। ऋभित्वाशूरइत्यादिधाय्यांतंशास्त्वा
हूयत्वामिद्धिहवामहइतिहुचः। बृहस्पतेयोनिमर्धर्चेनाः शास्त्वाहूयपित्रासुतस्येतिसामप्रागर्थंशास्त्वाहूयत्वदिंद्रासुवंतेषुजयेष्विति सूक्त
नेऽर्धर्चेपऽउंशंसति। पंचशस्त्वामिवित्। ऋाहूयेनमयापरिदध्यात्। मैत्रावरुणस्यशस्त्रमैकाहिकमेव। ऋस्यशास्त्रस्यांतेसरस्वतपुरोळा
शप्रचारः। येतेसरस्वऽइत्यनु हो सरस्वंतंपुरोळाशास्यजुषतामितिप्रेषः। सवाहृधेनयेइतियाज्या। प्रजापतेःपुरोळाशस्यानेबार्हस्प
त्यंचरुंनिर्वपत्यध्वर्यवः। बृहस्पतिः प्रथमंजायमानोबृहस्पतिःसमनयद्रुस्तनिर्ऋतियाज्यानुवाक्यो। इन्द्रमन्ने हो दधिंपुरोळाशा ॥श्रीराम॥
नामितिप्रेषः। स्वदस्वहव्येतियाज्या। एवंकेचित्कुर्वंति। ऋाग्नेयादीन्सरस्वतपर्यंतानांस्विष्टकृदंतानांत्वाऽन्तेयमानसूक्तानिकुर्युः। ५५

नेऽचित्तोविष्टकृतीनांचपक्षेनांचरुत्वाप्रधानमुपांशुत्वाच्चपौरोळाशिकाएवकर्तव्याः। अथसारस्वतबार्हस्पत्यसौविष्टकृतीनांमध्येहवि
र्धानप्रचारः। तृतीयसवनेपशुकालेतत्राध्वर्युवशान्निर्णयःसूत्रकारेणपठितसंयाज्या। पूर्वकालेप्रयोगपक्षेत्राह्मणच्छंस्यछावाकशास्त्रेएकहविके।
ऋस्मिन्सवनेऽग्निधानादिविशेषिकाधर्माऽठक्लृप्ताः। ऋथतृतीयसवनेऽग्नीत्यग्रहादिपशुकालेमनोनामसूक्तेपंचदशर्चेये
त्यनुवाक्या। अथाग्नेयस्यपाहिनोऽग्नेपायुभिरुतत्रेः हो दधिंछागस्यहविषऽआददेघसन्नूनंकरदनाधृषंप्रकारवइतियाज्या। अथैंद्र
ग्न्याःउभावामिंद्राग्नी हो दिंद्राग्नीछागस्यहविषऽआत्तोवृत्रहणिभ्यइतियाज्या। अथैंद्रस्यइंद्रोराजाजगतइत्यनुवाक्या। हो दधिंरस्वश्वाग
स्यहऽआददेघसंनूनंकरदेवंरोजुषस्वस्तयेवामिमिश्रुतियाज्या। अथमरुतां। ऋाराहनाजोहवीतिसन्नद्धत्यनुवाक्या। हो न्मरुतऽउत्सा
याहविषऽआददेघसंकरन्नेरमृळतोजुषंतांपावकोर्मराजमानायसंतीतियाज्या। अथसरस्वत्याः। सरस्वत्यभिनोनेषिवस्यहो
सरस्वंतंमेहविषऽआददेघसंकरदेवसरस्वानुषताहयस्यत्रंतपावइतियाज्या। अथप्रजापतेःसप्तदशाहविधीनंत्रेणायःप्राणतोनिमि
षत्सरस्वतीमेषाहविषऽआददेघसंकरदेवसरस्वतीजुषतामितिप्रेषःयस्तेस्तनइतियाज्या। अथसरस्वतःपीपिवांसंसरस्वतः हो ऽयष
एतोमहित्वा हो त्वंप्रजापतिंछागानांहविषाऽआददेघसंनूनंकरदेवप्रजापतिर्जुषतां येनद्यौरुग्रेतियाज्या। ऋाग्नेयंषट्कपालंप्रैषवर्जंसर्वं
यथासत्रेउपांशु। अथवनस्पतेः। देवेभ्योवनस्पतेहो दूनस्पतिमित्यादि। पत्नाग्नेरंगुष्ठस्यहविषःप्रियाधामान्ययाडसोमस्याज्यं जग्नेरंगुष्ठ
स्यहऽछिद्रायाग्नेरंगुष्ठस्यहऽउछिद्रस्यवृक्तबर्हिषः। पाएमरुतामुतस्याहऽउसरस्वत्याग्नेयाहऽसरस्वतीमेषस्यऽग्नेयंत्रसोम। पत्नाग्नेरंगुष्ठ
स्यहऽपत्नेद्राग्न्योरंगुष्ठस्यहऽपत्नेद्रस्यवृक्तबर्हिषः। पत्नमरुतामुतस्याहऽपत्नसरस्वत्याहऽमेषाहऽपत्नसरस्वतोमेषस्यहऽपत्नप्रजापतेरंगुष्ठानांहवि
षः। पत्नवनस्पतेःप्रियपाथोसियत्रदेवानामित्यादि। तत्रैतान्मंत्रान्सूक्तेएकीयमसंस्कृत्यस्विष्टकृतिविशेषः। ऋयाऽग्निरग्नेराज्यस्यहविषःप्रियाधामा ५१

७ प्रथममपर्यायेऽनुनम्प्रथमपर्यायेऽनुनमस्यपरस्यप्रात्वानिरांत्विंदवृतिस्तोत्रियानुरूपेऽनुनमस्यपर

×एतत्रप्रासंगिकंहृद्यहेअतिरात्रोत्थंपन्नभवति।तस्यातिरात्रस्यएवोन्नयनीयइत्यननानाभिकत्वात्×६

हे० सं० ७

नमस्यांनूनंलवानिनुमस्यामारा इत्यादि।ऋतुपशूनांसमुच्चयपक्षेवाजपेयवदग्निः।सारस्वत्यामेधाएकाचेतत्सरस्वतीनदीनामित्या
दिषट्प्रतीकोयाज्यानुवाक्याः।समुच्चयपक्षेपिपूर्वोक्तएवाहुतायांवषट्कायांमित्यादिवाइत्यंतंसमानं।अथषोळशिनऊर्ध्वंत्रियर्यायो
उच्यंते।त्रयःपर्यायाएकैकस्यचतस्रोदेवतृहोत्रकाणांचएकैकस्यएकैकंशस्त्रंसएकपयोयःप्रथमेपर्यायेप्रत्यृचंस्तोत्रियानुरूपेषु
प्रथमानिपदानिद्विरुक्तावस्यति।होत्राप्रथमानृचंप्रकृत्यैवमध्यमपर्यायेसर्वत्रास्त्रिरुक्तानिप्रथमानिपदानिपुरोनुवाक्यायाऋगंतेतः।प्रथ
मंतिनत्रिरुक्तंभः।अछावाकस्यत्रिरुक्तयोस्तोत्रियानुरूपयोश्चतुरक्षराण्यन्यस्यप्रणौति।चतुरक्षरैरुक्थैस्त्वाऽवाकऽइ
तिस्वनात्।अहोनरात्रेपन्यंपन्यमित्तोतारःपन्यइदुगायतेतिएतोगायत्रोप्रथमपर्यायोस्तोत्रियानुरूपेत्रयोद्विपदस्यो
भ्यासः।अथहोतुःशस्त्रं।अभिहिंकृत्यरथंतरंसावोमित्यादिसर्वेषांपांतमावोऽधसइतिस्तोत्रियस्तृचः।तत्रशंसनप्रकारोनिर्दिश्यते।मंहि
ष्ठंवर्णानांपुरुकृतंपुरुष्टुतंगाथान्यसनश्रुतमिंद्रइतिब्रवीतनोमिंद्रइन्नोमहानामिंद्रंनोमहानां।दातावाजानांनृतुर्गोऽअद्रिरिंद्रो
यमोन्नोंमपादुशिध्यंधसइत्यनुरूपः।अत्रापिपूर्ववत्।प्रथमपदाभ्यासः।रोंत्यमुवःसत्रासाहमितिरोंइमिंत्यंमधमितिसूक्तं१५चं
पछुः।शाद्भूयांत्यंयापरिदध्यात्।उत्थायवोचीड्यायेतिशस्त्रोजपः।सर्वेषांचतुरहावाःपर्यायाः।अध्वर्योभरतेडायसोममितियाज्या।
अभित्यंमेवमितिपछुः।अन्यदर्धर्चंवाः।प्रथमेत्रावरुणस्याभिहिंकारहावौ।प्रवइंद्रायमादनमितिस्तोत्रियस्तृचः।अत्रापिप्रथमा
भ्यासः।प्रवइंद्रायमादनंप्रवइंद्रायमादनं।यहर्यश्वायमतसरायःसोमपाऽइंद्रत्यादिरोंप्रकृतान्यृचीविष्णुरित्यनुरूपस्तृचः।
अत्रापिप्रथमपदाभ्यासः।रोंप्रतिश्रुतायपूषणंदितिरितिएतदंतमर्धर्चंवाः।दिवश्चिदस्यत्यष्टंसूक्तंपछुः।शाद्भूयमसनोन्यो
भिरितिपरिधानीयापछुः।अस्यमंदेपुरुवर्पसंविदानितियाज्या।अथब्राह्मणाच्छंसिनः।अभिहिंकृत्यरोंनयमुतातेदिष्टयोवयमु

मैत्रावरुणवद्वृक्षः।सर्वपर्यायेषुसर्वेषां×४

उन्नमेपर्यायेउन्नमानिपदानिपुनरादायतेनेत्रप्रणुवंति।५

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE MEMORIAL
श्रीराम

पुरुहूतंपुरुष्टुतं।

×मइतिस्तोत्रियस्तृचः।अत्रमध्यमपदावृ×दाभ्यासः।उयंतइंद्रस्तोमो×

त्वातदिष्टयाः।इंद्रत्वायंतःसखायःकण्वाऽस्थेभिर्ऋंतोइतिस्तोत्रियस्तृचः।प्रथमपदाभ्यासेनरोंसत।त्रोंवयमिंद्रत्वायवइत्यनुरूपस्तृचः।अत्रा
पिप्रथमपदाभ्यासः।प्रावृषवार्त्रहत्यायत्रावसइतिरोंउन्नमामुद्वरेतइंद्रोऽगमहद्भयमितितृचः।एतदर्धर्चंत्राः।न्यकुवाचमितिसूक्तंरोंचंपछुः।शाद्भू
यांत्यंयापरिदध्यात्।उपस्तुतस्यहरिवःपिबेहेतियाज्या।प्रथमेब्राह्मणाच्छंसिनः।अभिहिंकृत्याद्भूयइंद्रायमद्वनेसुतमितिस्तोत्रियस्तृचः।अत्रापिप्रथमा
भ्यासः।रोंमिंद्रमिद्गाथिनोबृहदित्यनुरूपस्तृचः।अत्रापिप्रथमपदाभ्यासः।इंद्रमानंसिरंधियमितिरोंचंसूक्तंपछुः।एतोन्विंद्रंस्तवामेतितिस्तृचः।मानोऽस्मि
न्मघवंनितिसूक्तंरोंचंपछुः।शाद्भूतयांत्यंयापरिदध्यात्।इंद्रेतुभ्यंसुतोमदायेतियाज्या।प्रथमेतृतीयःपर्यायःप्रथमंहोतुःअभिहिंकृत्यरोंउयंतइंद्रसो
मोनिसूतोअधिबर्हिषि।निसूतोअधिबर्हिषीमस्यद्वापिबेतिस्वमुत्तरयोःरोंमयंतेमानुमुद्यतेनेसोमंहृत्यनुरूपस्तृचः।अत्रापिप्रथमपदाभ्या
सः।रोंमुहुरभिश्रुतामघमितिरोंत्रयस्त्रिंशत्यृचः।उन्नमामुद्वरेत।अहंभुवमितिसूक्तमेकादशर्चंपछुः।शाद्भूयांत्यंयापरिदध्यात्।उपाय्यस्यांधसो
मदायेतियाज्या।प्रथमेत्रावरुणस्य।अभिहिंकृत्याद्भूयशातनइंद्रसुमंतंचित्रमितिस्तोत्रियस्तृचः।एवंप्रकारः।शातनइंद्रक्षुमंतंचित्रंग्राभंसंगृभाय।
चित्रंग्राभंसंगृभायमहाहस्तिदक्षिणेनोएवमुत्तरयोस्तोत्रियोः।रोंमाप्रऽवयरथंतइत्यनुरूपस्तृचः।अत्रापिमध्यमपदाभ्यासः।रोंनत्यन्यंवऽन्ना
करमित्यष्टौ।ईश्वयंतीरप्सयुवमितिपंचर्कः।उहंदांरएतेपूर्व्यचित्तिसूक्तंरोंपछुः।शाद्भूयांत्यंयापरिदध्यात्।पातासुतमिंद्रेऽस्मुसोमंहावृत्रमि
तियाज्या।प्रथमब्राह्मणाच्छंसिनः।अभिहिंकारहावौ।अभित्वाशूरनोनुमइतितृचस्तोत्रियः।अत्रापिमध्यमपदाभ्यासः।उपित्वाशूरधीमहेतेसु
तंसजामिधीतयेसुतंसजामिधीतयेतंत्वाशवोहवामहेइत्यादिरोंमिंद्रोगोपतिंगिरेत्यनुरूपः।अत्रापिमध्यमपदाभ्यासः।रोंमात्रनइंद्रमृळयंगि
तिसूक्तेनवर्चेः।इंद्रेहरयः।अस्यवामस्यप्रथमोह्यध्वनोजुषाणसोमंपिबतिसूक्तंषट्ऋचंपछुः।शाद्भूयांत्यंयापरिदध्यात्।प्रोग्रांपतिंवृष्णइयर्मिसत्यामितियो
ज्या।अथब्राह्मणाच्छंसिनः।अभिहिंकृत्याद्भूयइंदवेसोमंमदइतिस्तोत्रियस्तृचः।अत्रापिमध्यमपदाभ्यासः।एवंप्रकारः।इरंवसोसुतमंधःपिबा
सुभूर्णमुदरंपिबासुभूर्णमुदरंमनोमेपित्रोरिमातोएवमेवोत्तरयोः।रोंमिंद्रेहिमत्स्यंधसइत्यनुरूपस्तृचः।अत्रापिमध्यमपदाभ्यासः।रों·

युक्ष्वाहिरेवदूतमान॰ अधानेसुम्नमीमहे ३ येषु वो अतिथिं॰ अग्नेसुवीरएधतो ३ त्वमग्नेदृहद्भयः॰ हव्यवाहं निषेदिरे ३ मर्त्तास्त्वाहवामहे॰ स्वाधीभिर्वसुवो ३ मग्नेपावकरोचिषा॰ द्युमान्सर्वायविन्दो ३ दूतेवोविश्ववेदसे॰ येनरक्षसिरण्युषो ३ मग्निर्होतापुरोहितः॰ त्वेरेवासएरिरे ३ मग्नेदुळासमिध्यसे॰ त्रिनृभिर्हितः सुमतो ३ प्रवोवाजाअभिद्यवः॰ अग्नेरीद्यंदृहद्भा ३ मुपसद्यायमीकुषे॰ दिवानक्तमरात्र्यो ३ त्वमग्नेयज्ञानां॰ सख्याविभाषजरो ३ मग्नेहंसिन्यत्रिणं॰ यजिष्ठोमानुषेजनो ३ मग्निर्हव्यवनोधियः॰ क्रोधा स्तोत्रेचयोधसो ३ प्राग्नयेवाचमीरय॰ ताभिर्नोयज्ञमिन्वतो ३ मिमंमेअग्नेसमिधं॰ विश्वाअधिश्रियोदधो ३ त्वमग्नेवसूंरिह॰ अहिरासारयाद्वसो ३ त्वंहिस्तेनवद्यजाः॰ जुषस्वहव्यमंगिरो ३ मन्नायोमर्त्यादृवः॰ रथिर्वाजेष्वृतजो ३ होतानोनिषदच्चेतनः॰ यंयज्ञंवस्यमाध्यो ३ त्वोदवाग्न ये॰ वर्धिष्ठमनुषक्षितो ३ मग्नेकरन्तआनुषक्॰ सुवीरंरयिमश्वियं॰ इषः सासह्यामो ३ त्वाम्ग्नेहविष्मतः॰ ३ नेधिहि तनूनपृद्यो ३ हृदृद्वयोहिभानवे॰ नवद्यस्तनन्नेमं ३ यमग्नेवाजसातमं॰ द्युमत्सावकरीहि ३ मडाग्नेभारतेषु॰ पर्वन्नावेवसुक्रतो ३ मबोध्य ग्निःसमिधाजनानां॰ पशुःनरीषतेवृधानः पराग्ने ३ मगन्ममहानमसायविष्टं॰ यूयंपातस्वस्तिभिः सदानो ३ मेनावोअग्निंनमसा॰ कुकुभनरा कारंअग्निर्जनाभरद्यशुषं ३ यंवोयंद्यौरुरूणा॰ विश्वेसमत्रिणंदृहं ३ मग्नेविवस्वदुषसः॰ अग्निर्मायुषसाजनो ३ मरायस्त्वावृधमहे॰ आदि दूतांन्यसादयंतो ३ मयमग्निंसुवीर्यं॰ तुविद्युम्नयन्नस्तवो ३ मग्नआयाह्यग्निभिः॰ अग्नेसेधरक्षसिनो ३ मजुनःपरिषत्तमं॰ नुमृड स्कर्त्तूणां ३ मरन्धिर्गातुवित्तमः॰ पर्षिराधोमघोनो ३ मग्नेवाजस्यगोमतः॰ सनिर्मजन्मरुत्सखादृघतो ३ पुरुवाद्रयान्वोचे॰ प्रप्रेत्तेअग्नेवनुषः स्यामो ३ त्वाम्ग्नेमनीषिणः॰ हव्यवाहमप्नवानं ३ भरतेषु जुह्वतं॰ सतावानासआजाहनदसो ३ मग्निंनमन्येवसुरिहश्रुतं ॥ पक्षिणांसनेइषंस्तोतृभ्याआभरं ३ प्रतिष्यामूनरंजनं॰ उषः शुक्रेणशोचिषा ३ कण्वधियेअश्वसूनृते॰ अस्मेरयिंनिधारयो ३ मुषासंदृढं

२ मनस्यवोपअजनिष्टजागृविः॰ पशुःत्वाभरद्वसस्सुतमंगिरो ३ त्वामग्नेसुतायवः॰ समीधिरेपशुः अग्निंत्वायन्तिधीतिभिर्वसोंरा ३ २

मिमागहि॰ जीर्णिःकण्वास्अकृषतो ३ मिरंग्रेहुंज्योतिषेज्योतिरागात्॰ पशुःआरिनिःसिंधुःपृथिवीउतद्यों ३ दृथूरथोदस्रिणायाअयोजि॰ पशुःसहस्त्रिणं वरुत्रतिनंवाजो ३ ग्नत्यर्वन्तिनारस्याग्रदन्निं॰ सूर्यस्यचेतिरश्मिभिर्दृशानो ३ द्यतद्यामानेबृहतीमतेन॰ पुनर्ज्योतिर्युवतिः पूर्वथाको ३ मुषोवासेनयाद जिनिष्टचेतनाः॰ चंद्रेवभानुंविदधेपुरुत्रो ३ मिरमृत्यतुरतंमंपुरस्तान्निर्द्योश्चधनोदृथिवीवित्तदेवो ३ मृतुश्रियउषसोरोचनाः॰ ३ रुशन्नग्नेधियोदिदीह्यग्नेः स्तुषआवोदिविजाःस्तनयन्नेतिषद्गूःकानिपशुः यूयंपातस्वस्तिभिः सदानो ३ यत्सुअरुर्यायनो॰ आद्यःप्रगाथंकुकुभनराकारंभवतिउषाउदस्त्रियोऽ सहवामेननउषः॰ संवाजेवाजिनीवतो ३ मुषस्त्रिवतमाभर॰ अथानोविश्वासोभगान्यावहो ३ मेनाउत्याउषसः केतुमक्त॰ पशुःगायोनयंजन्युषा आवर्त्तमो ३ मग्नहेनोअद्यवोधय॰ सुजातेअश्वसूनृतो ३ मेषोउषाअद्यस्तुवे॰ अविद्दियानिरूतिभो ३ घानर्युजाविबोधया॰ अश्विनासोमिनोग दोंऽ ३ मनिंवनायजज्ञरीरिषः॰ आयानंकुत्सवर्त्तनो ३ मानिंवनावनस्पतिं॰ परीयामन्पदीयतो ३ गोमद्वपुणसत्या॰ धिष्ण्यावरिवोविदो ३ दुरा रिहेवयत्सनी॰ तानःपृक्षमिषारयो ३ वाहिष्ठावाहसानां॰ वहेयेशुभ्रयावानो ३ मुदीराथामृतायते॰ अश्वादस्त्रांतिषद्गुवामवो ३ मामेहवना सत्या॰ मध्वःसोमस्यपीतयो ३ यदद्यस्थःपरावति॰ पृंचंतिसुतांइष्वो ३ मानोविश्वाभिरूतिभिः॰ अर्वाञ्चोवीभ्यस्परो ३ त्यविद्विमत्तमुरुं ३ उत्तम विष्युधीमहिं ३ मामात्यग्निरूषसामनीकं॰ दस्रान्यद्विष्वान्यमृतासोभगानो ३ ग्नाबाणेवतदितर्यजत्रये॰ पशुः दृहद्वदेमविदथेसुवीरा ३ नासत्या भ्यांबर्हिरिवप्रवृज्ये॰ पशुःविपर्वतोअजरस्यूअयातो ३ धेनुःप्रत्नस्यकाम्यदुहाना॰ पशुःसुतावतोनिकृतमागमिष्ठो ३ कउश्रवत्कतमायहिया नां॰ श्रितःकामोनासत्या युवद्रो ३ रुक्मउनरादिवोअस्यप्रसंता॰ आवांसुम्नैरिमन्मूरिमिष्वा ३ युवोरुजासिसुयमासोऽश्ववाः॰ पशुःविद्या मेषंवृजनंजीरदानेऽकरुषच्चविशंरय्यैण॰ विद्यामेषंवृजनंजीरदानो ३ रुतंयुजायोहरन्तपशुः विद्यामेषंवृजनंजीरदानो ३ मन्तरिक्षप्रतम सस्पारमस्यपशुः॰ यूयंपातस्वस्तिभिः सदानो ३ मिमाउवोदिविष्टयः॰ आद्यप्रगाथंकुकुभनराकारंतनयित्नुमिनमः॰ सोम

ध्र

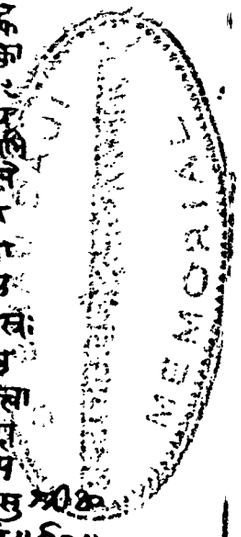

ARCHIVE

अधिक्षितः। नाऽऋवित्वनाकवोऽऽऽ

यात्सन्नऊत्येनिनित्सः।दाशुषोंऽरोंः कस्तमिंद्स्वावसुंदेअर्धर्चः।दुरितोंऽमोषुत्वावाघतश्मनेतिदेऽपदेअर्धर्चः।स्थास्थेनिरीरमन्नआ
राजाश्वि।इहवास्नुपश्रुधि।इमेहितेब्रह्मकृतः।सेतेइंद्रकामं।रघुः।रायस्कामो।पितरंद्रुवोंऽरोंः।सत्रामणसस्तवविश्वजन्या।पं
चकंपछः।वयमन्येकृतानेऽमासत्योयानुमघवोऽरुंशीत्येकविरंपछः।रथ्यःसदासोंऽमेवात्वामिंद्रवक्तिन्त्रेतिएकादशंचपछः
नर्यविवेषोंऽरोंः।नृष्टुनरंतिपरिधानीया।उंशंवाचीडायउरुभुषएहतिमाउया।सत्रामदंसहस्यस्यस्कृमितिसप्तदाआसयो
यात्वित्यहीनस्तूंषष्ठरुस्तोत्रियावदहमिसप्तदशाग्निः।।अथब्राह्मणछंसिनः।हिंनूरोंमध्वर्योरोंमभिप्रवःसुराधसमिंद्रमर्च य
थाविदे।योजरित्रेमोमघवापुरूवसुःसहस्त्रेणेवशिक्षतिशतिनूतानीकेवथतिगातिधक्षुया।हंतिवृत्राणिदाशुषोंऽहंतिवृत्राणिदाशुषे
गिरेरिवप्रसाअस्यपिन्विरेरत्नाणिपुरुभोजसोंऽयद्वाबद्रंतेनूतनंमरुतोरुतस्युः।नत्वावन्द्विन्सहस्रंस्तवाअनुनजातमष्टरो
दसोंनजातमष्टरोदसीनजातमष्टरोदसी।आपप्रथमहिनावृक्मावित्रूंन्विन्द्रवारंविष्टरावसोंऽविघ्नाविष्टरावसाविघ्नावा
नूविष्टरावसा।अस्मांअवमघवन्गोमतिव्रजेवज्रिंचित्रामरंतिभोंऽमभिप्रवःसुराधसमिंतिदेहूर्वद्वृत्रहंतीकारंसेतृपुरुभोज
सोंऽरोंः।यसुक्रतंसुराधसम्वारंक्रमिष्टयेयःसुन्वतेस्तवतेकाम्यंवसुसहस्रेणेवमंहतेंऽसहस्रेणेवमंहतिनरातानीकाअहे
तयेअस्यदुष्टराः।इंद्रस्यसमिषोमहोंऽमिंद्रस्यसमिषोमहीरिंद्रस्यसमिषोमहीः।गिरिर्नभुज्माघवत्सुपिन्वतेयदींसुताअमं
दिषोंऽयदिंद्रयावतस्त्वमेतावद्हमीदृशंयदावसोनपापत्वायरासीयोंऽनपापत्वायरासीयोंनपापत्वाय
रासीय।त्रिरस्मैसप्तधेतिदेवेदिवेराधआकुरुविदिरोंऽशायआकुरुविदिरेराधआकुरुविदिदे।नाहित्वान्यन्मघव॰त्रआ
प्यंवस्योऽस्तिपितास्वनोंऽयसुक्रतमितिसूर्यवत्अमंदिषोंऽरोंः।मुदुस्मेधुमन्नमाशतिदेअर्धर्चः।।प्रियमेधासोअस्वरोंऽमिं

दंत्रिधातुशरणंदेऽर्धर्चः।रोंः योऽग्नएवप्रथमऽइतिसूक्तंपंचदशंकंपछः।सुवीरासोविश्वमावदेमोंऽमस्माद्द्युम्नवसेतुराषेतिसूक्तंऽएपछः।।
ज्ञातम॰क्रधियावसुर्जगम्यांऽसुऽअसाणीतिषट्पछः।अस्मिन्चूरसवनेमादयस्वोंऽरोंः।मेवेदिंद्रेषणमितिपरिरध्यात्।उंशंवाचीडायन्न
जीवंत्रीतियाज्या।स्तोत्रियानुरूपयोः।कदुचुनत्वाकारंकेचिदित्तेतियोजानतीतिसामसूक्तंअस्यादुद्युम्नवसेत्यहीनसूक्तं।अथाछावाकु
स्य।हिंभूरोंमध्वर्योरोंः।नरोमित्रावरुणाविदद्वसुंदेहूर्वद्वृत्रहंतीकारमर्धर्चः।।जरित्रेउस्योंऽरेषतीर्नःसधमादंइतिसूत्रेऽर्धर्चः।नरश्चीभोंऽनरोमि
त्रोविदद्वसुंपूर्ववत्दानाजरित्रेउस्योंऽरोंः।नरोमित्रेरिक्षिषासंतिदेयुजा।आवइंद्रंसुष्टुतीर्हेवहंतीकारंपार्थेदिवोंऽरेवंइंद्रेवनंतिसूत्रः
रश्चीवःरश्वीभोंऽनरोमित्रेरिक्षिषासंतिरिंतिसूर्यवत्।पार्थेदिवोंऽरोंःमुदिन्वस्यस्थिमतेदेऽअर्धर्चः।नास्येव।कर्मणेभुवोंऽमिंद्रमिंद्रेवनात
मुंतिदेऽअर्धर्चः।सुवानासइंदवोंऽरोंः।मरुरेकोरायिपतेरयीणामितिसामसूक्तंपंचकंपछः।श्रावयत्वर्षणिभ्योंऽशासइंद्रंदुहितुर्न
स्यगादित्यहीनसूक्तं२२पछः।वृत्राणिसंजितंधनानोंऽमिमामूषुमुपोनमावंइंद्रंपछः।हर्यश्वप्रयधोंऽरोंः।भुनेक्रवेमितिपरिरध्यात्
उंशंवाचीडायन्।पिबावर्धस्तवघासुतासइतियाज्या।अथप्रतीयसवने।।वेनन्नदेवंहिंभूरोंमध्वर्योरोंऽरोंः।तत्सवितुर्वृणीमहेतिसू
त्रः।रोंः।मयोनोदेवसवितरितिनिसूत्रः।विन्नावामानिधीमहोंऽरोंः।नदेवस्यसवितुरितिषट्पछः।त्रिवरूथंमहसोंऽरोंः।सवितादेवःसोमस्यपिब
तु॰अवद्वह्मण्यावसागमोंऽमागंएवऋतुमितित्येकांपछः।समित्वतोंऽरोंः।मेकयावरूथंमित्रएकाउंपेः।।विहतंविमुचोंऽरोंः।कतराषूर्वा
कतरापरायोः।।पछः।।रक्षतामवोभोंऽरोंः।द्यावापृथिवीसोमस्यमत्सतां॰ऋतंब्रह्मण्यावसागमतोंऽमिंद्यावापृथिवीपछः।।
जीरदानोंऽरोंः।सुरूपकृत्नुमूतयेऽर्धर्चः।।दविद्युतोंऽरोंः।मन्श्वेजातोअनभीशुरितिनवंपछः।मृळवत्तमेतावयोंऽरोंः।मृळवोदे
वाःसोमस्यमत्सत॰अवब्रह्मण्यावसागमोंऽमिहत्नामिहपछः।।रुभवोदरथोंऽरोंः।मयंवेनश्चोदयत्पृश्निगर्भाएकपछः।मतिभीरिहतोंऽ
रोंः।येभोमाताऽपछः।अनुमदस्वस्तयेंऽरोंः।मेवापित्रेऽपछः।पनयोरयीणोंऽरोंः।मिहमिस्थारोदसंऽ२७पछः।दाशुत्सन्तायोंऽघेयज्ञेनदाशु

होत्रं ६५

एण्यासमक्रा४पछः सुमेधसो३विस्रुवसइत्यर्धर्चः। यदुस्रुक्वश्रमामहो३सस्त्रराग्रामणीः१पछः असनामवाजो३सप्तणीनइतिद्वेपछः। येऽग्ना
निवेतारोअमूरो३स्वस्तिनोमिमीताइतितिस्रः। भवनुनो३ओं•विश्वेदेवाः सोमस्यमत्सन्प्रवन्द्रलाएयावसागमो३विश्वेदेवानोअद्या•पा
त्वंहसो३ओं•मदेनिद्योरितिरिणितिपद्मतिवतपरिरध्याद्वेपछौधर्वरः सस्त्र। उन्थंवाविष्णुक्रमेतेवा विश्वेदेवाः शृणुतेमंहवमूतिया
ज्या। अथाग्निमारुतं। हिं३भू•रो३मध्व•वैन्द्रवानरायधिषणामृतावृधइति१५पछः। आद्यांपछंगावानं। उतमेनवचनेनोनरांसंतस्य
वाजिनंहुवे३ओं•मघिवेस्थानरसोमस्य०श्रवद्बृहा०मंदंहोतारं•।रायईमहे३ओं•न्यान्नःकरत्यर्व०।अधर्वन्यूः३ओं•प्रयत्यवोमरु
तइति१०पछः अनुस्थाअवृत्सतो३ओं•मरुतोदेवाःसोम०गमो३यूयमस्मान्नयत०पतयोरयीणां३ओं०अयज्ञायज्ञावोअग्नयेद्वेऋ
क्तिवत्ककुच्चुनराकारं। उतत्रातातनूनो३त्वमग्नेयज्ञानामितितिस्रः अधर्वन्यूः मन्नेषुसुकृतो३यज्ञायज्ञावोऽरंवत्। तनूनो३ओं•
देवोवोद्रविणोदाः द्वेककुच्चुनराकारं। अग्निर्जनायदाशुषेो३त्वामीळेअधद्विते तितिस्रोधर्वन्यूः। विप्रस्यसुष्टुतो३देवोवोद्रविणोदाइ
तिपूर्ववत्। जनायदाशुषेो३ओं•मिमंस्तोममर्हतेजातवेदसइति१६पछः राधसानेस्यामो३ओं सुतनोहिर्बुध्नः२एणेतु१पछः तो३ओं•
देवानांपत्नी२ऽमुतप्रायंतुदेवपत्नी•पछः नो३राकामहं•यास्तराकेएणो३ओं•पावीरवीकन्या•यंसो३पछः ओं•मिमंयमश्वस्तरमाहि
सीद•पछः मारुत्यर्चो३ओं•मानलीकेयेः•पछः मारुतंनो३ओं•मरुद्भिरग्नआगहि•पछः गमिष्ठो३ओं•मि
दंधित्थो•पछः वृजनासुविक्षो३ओं•स्वाहुष्किलायं•पछौदेवोहो३ओं•मयंमेपी०नारो३मयंसयो•क्षो३ओं•ययोरोजास्कभितार
ओंसि•तो३ओं•विष्णोर्नुकं१पछः गायो३ओं•तंतुंतन्वन्०अनो३ओं•मेवानंऽइतिपछः प्रकृतिवत्परिरध्यात्। उन्थं•कृतायत्वा
अग्रेमरुद्भिरितियाज्या। उन्थंतुहोत्रकाणामित्युक्थानिशस्त्राण्युच्यंते॥ मैत्रावरुणस्य। हिं३भू•रो मध्वर्योनिगो३ओं•मेहत

६मग्निर्जनतेवेरः सोमस्यम•वसागमो३त्वमग्नेसोमगत्वस्य उतो३माकोहिष्ठेतितिस्रः जनयथात्वं३ओं३ओ६

पुत्रवाणिनइतितिस्रोधर्वरः अथादुवोवनवसो३मग्नेत्वंनोअंतमइतिद्वौद्विपदापछः ऋमत्तमंत्वांदिवेदिवे३त्वंनोविष्णोदिवेदिवेत्येकाद्विपदापछः।
सवित्र्योमेद्यूषुप्रवाणिनइतितिस्रः। वनवसो३ओं•प्राग्निरगन्नभिभारतेतितिस्रोधर्वरः। बृहन्तंथभानुनो३ओं•मन्नेभवसुमिधासमि
द्धइतितिस्रः द्विपदाः। स्वध्वराकृणुहिजातवेदो३माग्निरगन्नभि भा•बृहन्तंथभानुनो३ओं•मन्निष्वः सुराधसमिंद्रस्यसमिषोमहीः। नृतो
नोकाहतयेऽस्यद्युक्षाइंद्रमवसेथाविदो३ओं•अरित्थोमघवाबृहद्रथंसुतमंदिषुः गिरिर्नभुज्माघवत्सुपिप्युषीद्यौर्नप्रथिनाशवसाबृहत्स्त्रेऐ
चनिक्षतो३इंद्रोविश्वस्यगोपतो३धत्सुक्रतंसुराधसंहंतिवृत्राण्यप्रति। नृतानोकेवप्रतिगातिधत्सुयाचनिरूर्मिष्टयो३घः सुन्व
तेस्तकवेकाम्यंवसुदत्राणिपुरुभोजसः। गिरेरिवप्रसरसोऽस्यपिन्विरेसहस्रेऐवमंहतो३इंद्रोविश्वस्यभूषतो३मात्वासुतासइंदवो
मध्वःसरंतिधीतयः। अनेहसंवोहवमानमूतयेमदायमंद्रंगिर्वणो३मापोनवज्रिन्त्रवोंऽसरउपस्तोत्रेसुदानवे। आत्वावसोहवमाना
सइंदवःएतिस्पृणानधसो३इंद्रोविश्वस्यवेतनं३यंरक्षंतासइंदवोमध्वःस्वादिष्ठमीपिरे। अनेहसंप्रतरणंविवक्षणंमणिंत्रियममंदि
षो३मापोनधायिसवनमआवसोपक्षुद्रेवत्मनाधृषत्। आयंयामंसानःकिरासिनोदुघाद्वोपदाशुषो३इंद्रोविश्वस्यराजतो३आन
स्तोममुपद्रवद्धिरुतिंराधसोमहः। प्रवीरमुग्रंविविचिंधनस्पृतंहिथानोअनुवीरासोनशो३ओं•यंतेस्वधावत्यस्यांतधेनवःसप्तपीपयं
दाशुषेऽऽरीववज्रिन्त्रवतोवसुत्वनाइंद्रकदावसुरातयो३इंद्रोविश्वंविराजतो३मानःसोमेस्वध्वरेविरुतिमसिनावसुं। उग्रन्त्रवीरनमसोप
सादमेयानोअत्यानमो३ओं•यंतेस्वदावत्स्वदंतिगूर्तयः। सरंतीऽधीतयःऽऽरीववज्रिन्त्रवतोनसिंचतेपोरेछंद्यसेहवो३घ्वेतन
प्रवेतयो३यद्गुनंयद्वायद्देवहेळनंवातस्यपिप्रतोरथिरासोहरयोयेतेऽभिधोयद्वाऽधिष्ण्यामधोऽमतोनोयद्गमाश्वभिर्महेमनो
यैर्भिःस्वपीयसेयेभिर्निर्दस्युमनुषोनिषोदयंयुग्रेभिरनुमंदसे। इंद्रधामन्नायनइषो३यद्गुनंपरावतिवाताइवप्रसक्षिणः। अत्रि
रक्षोहण्योयेतआनृचोयद्वाऽधिष्ण्यादिवोम३युजानाइंद्रहरिभिर्महेमतेयेभिर्विश्वंस्वर्दृशे। येभिरप्यंमनुषः परीयसऽ
प्रसक्षभिरमतोभूरावाये। वाजायवज्रिन्नेवो३स्तावत्स्वर्महेदीधर्वीरेदमूनसि। यथाकण्वेमघवन्त्रेधऽआधऽइंद्र

धेऽकृतुंषुनतआनुषक्।वस्तोरिरन्वानीमिर्यतउश्मिनोभरोदानायहत्रहोंइएजासेवैवाहिदेवोंइयसेसधिष्ठोवसेत्तमस्माकंतनकोतो
वयतइंद्रस्तोमेभिर्विधेमतेसामभरेषुतोंइवयंहोचाभिरुतदेवहूतिभिःअस्मेएवायनितोरयोमहिस्थूरंशनाग्योराधोअद्रयंस
सवोसामनामहोंइआयोमन्यायमन्यवोंइसंतेयर्मआदिषेआदित्यामिसहोतिभिःअहहेतेहरिवोबलवाजयुरिंद्रआयु
जेनानोंइमस्मोभद्रस्त्वमघवन्नुपावसेगयुरश्मघोनोत्वामिदेवतमेमसमश्वयुर्धूत्स्वप्नेष्वाभिषोंइपेमन्योयमन्वोइ
पछःरंसनंमभिष्वरःसुराधसमिंद्रमर्वयथाविदे।तिरिन्मुन्नामघवत्सुपिन्वतेयदीसुताअमंदिषोंइआनीकाहेतयोअस्य
दुष्टराइंद्रस्यसमिषोमहीःयोजरित्योमघवापुरूवसुःसहस्त्रेणेवहूयतोंइमिंद्रोविन्वस्यगोपतोंइवसुक्रंसुराधसमवन्निन्नुम
मिष्टयेगिरेरिवधरसाअस्यपिन्दिरेस्त्रोतसिपुरूभोजसोंइएतानीकेवलाहिंगतिंधृष्णुयाहंतिवृत्राणिदाशुषेयःसुन्वतेस्तुवतेकाम्यंव
सुसहस्त्रेणेवमंहतोंइमिंद्रोविश्वस्यभूयतोंइआत्वासुतासइंदवोमदायइंद्रगिर्वणः।आत्वावसोहवमानासइंदवउपस्तोत्रेषुक
धिरोंइमनेहसंवोहवमानमूतयेमध्वःक्षरंतिधीतयः।आपानवज्रिन्नन्धोकंसरःपृणंतिशूरराधसोंइइंद्रोविन्वस्य
चेतनतोंइयदीसुतासइंदवोभिप्रियंमंदिषुः।आयथामंदसानःस्तुत्रेरसनाधृषोंइमनेहसंयतरंणंविवक्षणंमध्वःस्वादिष्ठ
मींपिबाआपानधामिसवनंमआवसेदुधद्वोषद्यमुषेंइमिंद्रोविश्वस्यराजतोंइमानस्तोममुपश्रविद्धियानोअश्वोनसोत
जिःउद्रीववज्रिन्नवतोवसुत्वनासदापीपेथदाशुषेंइवीरमुग्रंविविचिंधनस्पृतंविभूतिंराधसोमहः।यंतेस्वधावन्त्सदमे
निधेनवइंद्रकृण्वेषुरण्यवोमिंद्रोविश्वस्यराजतोंइआनःसोमेस्वध्वरेरण्योनोअत्योनतोशते।उद्रीववज्रिन्नवतोनसिंचतं
सरंत्रीइधीतयोंइसुग्रंतवीरंत्रमसेपरिष्टिमविभूतिमूतिमिषनावुतुंयंतेस्वदंवत्स्वदतिगूर्त्तयःपोरेछंदयसेहवोंइश्वेतनयं
चेतयोंइअकृतूनंयद्वायद्वेयद्वाद्यिव्यामधिवेभिर्निंद्रयुमनुषोनिघोषयोयेभिःस्वःपरीयसेंइरथिरासोहरयोयेतेअस्मि

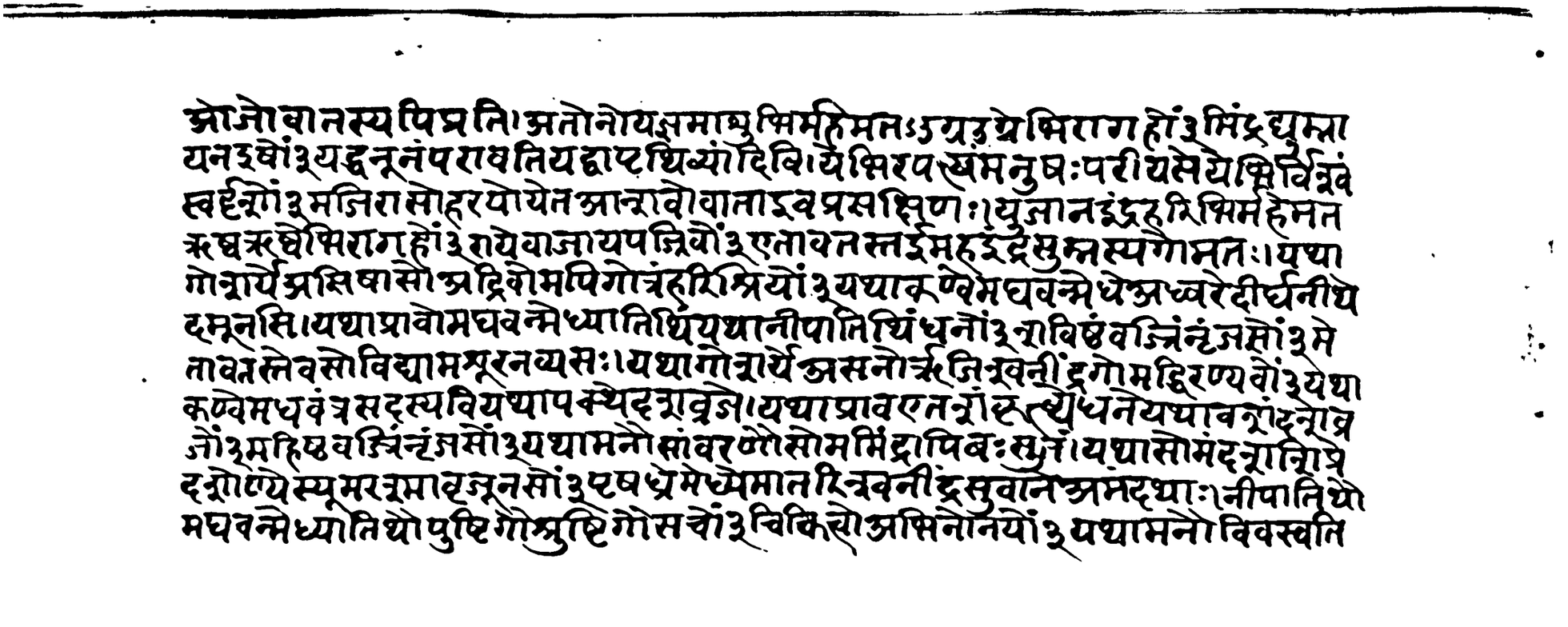

आजोवानस्यपिप्रतिंअतोनोयज्ञमाशुभिर्महेमनःउग्रउग्राभिरागहोंइमिंद्रयुम्ना
यनइषोंइयद्वनूनंपरावतियद्वापृथिव्यांदिविंयेष्विरवंयमनुषःपरीयसेयेक्षिप्रंविन्वंवे
स्वर्दृशोंइमजिरासोहरयोयेतआनवोवाताइवप्रसक्षिणः।युजानइंद्रहरिभिर्महेमत
ऋघऋघोभिरागहोंइगायेवाजायपनयेवोंइएतावतस्तईमहइंद्रसुम्नस्यगोमतः।यथा
गोनार्यंअसिषासोअद्रिवोमपिगोत्रंहरिभ्रियोंइयथाकण्वेमघवन्मेधेअध्वरेदीर्घनीथे
दमूनसि।यथाप्रावोमघवन्मेध्यातिथिंयथानीपातिथिंधनोंइनाविष्ठवज्रिन्नृंजसेंइमे
तावत्तेवसोविद्यामसूरनव्यसः।यथागोनार्यंअसनोर्रुजिश्वनींइगोमद्धिरण्यवोंइयथा
कण्वेमघवंत्रसदस्युवियथापक्थेदशव्रजेयथाप्रावएतनोंइस्तोतृभ्योधनेयथावशोंइदशव्र
जोंइमहिष्ठवज्रिन्नृंजसेंइयथामनोसावरण्योसोमंमिंद्रापिबःसुतं।यथासोमंदशव्रजे
दशोण्येस्यूमरश्मावृजूनसेंइरुषद्मेमेध्यातिरिश्वनींइसुवानेअमंदिषाः।नीपातिथो
मघवन्मेध्यातिथोपुष्टिगोरुष्टिगोसचेंइचिकित्वोअभिनोनयेंइयथामनोविवस्वति

सोमंन्राक्रापिबसुतोंस।हस्राण्यसिषासदृवांमघिस्त्वोतोदस्यवेवृकों३ पार्षद्वाणः प्रस्कण्व
समसादयल्लयानंवज्रिमुद्दिनोंयथाचिनेछंदइंद्रतुजोषस्यायोमादयसेसचो३
मिंद्रोविदेनमुस्तुषों३ यउक्थेभिर्नविंदतेचिकिद्यऋषिचोदनः।नंत्वावयंसुदुघामि
वगोदुहेजुहूमसिम्रवस्यवों३ यस्यत्वमिंद्रसोमेषुचाकनोयाजेवोजिन्वतंनरो।
इंद्रंतमेमावदेनव्यस्यामत्यरिष्यंतन्नभोजसों३ नमूनेयेहवामहों३ यउक्थाकेवलाद
धेयःसोमंधृषितापिबत्सत्विमाविश्वावसुवानिचऋदादिज्जनिष्टपौंस्यों३ य
स्माअर्कंसप्तशीर्षाणमानृचुस्त्रिधातुमुत्तमेपदेायस्मेविष्णुस्त्रीणिपदाविचक्र
मइपमित्रस्यधर्मभिों३ जेतारमपराजितों३ योनोदातावसूनांमिंद्रंतंहूमहेवयं।वस्
यवोवसुपतिंशतक्रतुंस्तोमैरिंद्रंहवामहों३ यस्मैत्वंवसोदानायमंहसेसरायस्यो
षमिन्वति।विद्याह्यस्यसुमतिनवीयसीगमेमगोमतिव्रजों३ सनःपर्षदतिद्विषों३

योनोदातासनःपितामहोंउयईन्नानकृत्।।तत्वावयंमघवंनिंद्रगिर्वणःसुतावंतो
हवामहों३ यस्मैत्वंवसोदानायशिक्षसिसरायस्योषमन्वते।अयामन्नुग्रोमघवा
पुरूवसुर्गोरश्वस्यप्रदातुनों३ ऋतुंछदऋतंदहों३ कदाचनस्तरीरसिनेंद्रसश्चसिदाशु
षे।अस्माकंगिरउतसुष्टुतिंवसोवएववृणुधीहवों३ यस्मैत्वंमघवन्निंद्रगिर्वणःशिक्षा
शिष्टसिदाशुषेउपापेनुमघवन्भूयइन्तेदानंदेवस्यपत्यतों३ सनःपर्षदतिद्विषों३
कदाचनप्रयुच्छस्युक्षेनिपासिजन्भुवी।यदिंद्रंशीभंथयन्नमूदिवमादिज्जनिष्टपार्थिवों३
प्रयोनक्षन्नभ्योजसाकिविंवदंतुछंनिघायवेनं।तुरीयादित्यहवनंतइंद्रियमातस्थौ
मन्तेदिवों३ पूर्वस्ययंतमद्रिवों३ यस्यायंविश्वआर्यादासःशेवधिपाअरिः।संयुक्ता
सःशुचयःसंगवाशिरःसोमाइंद्रमंदिषों३ समिंद्रोराधोहतीरधूनुतसंक्षोणीसमु
सूर्योतिरश्चिद्यंसन्नाभेपवीरवितुष्पत्सोअज्यतेरपो३ सुम्नआधीहनावसा३ भरता
विन्नमपूर्व्यंब्रह्मेंद्रायवाचत।अस्मेरयिंपप्रथच्छश्नावोस्मसुवानासइंदवों३ नुरण्य

वोमधुमंतंघृतश्चुतंविप्रासोअर्कमानृचुः।पूर्वीर्ऋतस्यबृहतीरनूषतस्तोतुर्मेधा
असृक्षतोंइ३पूतिन्नाविष्ठन्नास्यतोंइ३मुपमंत्यामघोनांज्येष्ठंवरुषभाणां।यथा
संवर्तेअमदोयथाकृशाएवास्मेइंद्रमत्स्वोंइ३नक्षंतइंद्रमवसेसुकृत्यायेषांसुते
षुमंदसे।पूर्पित्तमघवन्निंद्रगोविदमीन्नानंरायईमहोंइ३नूनंतंवसन्यसोंइ३मंतंत्व
इंद्रवीर्यगीर्भिर्गृणंतिकारवः।नसावयंहर्यश्वंशतक्रतुंवजंयंनोहवोमहोंइ३य आ
युंकुत्समतिथिग्वमर्दयोदधानोदिवेदिवेतेस्तोमंतऊर्जामावन्घनश्रुतंपौरासो
नक्षंधीनिषोंइ३प्रसोअनस्यवृत्रहोंइ३मानोविश्वेषांसंमघवःसिचंसद्रयः।आपो
वानःपर्वतासोवनस्पतिःशृणोतुपृथिवीहवोंइ३पूषाविष्णुर्हवनंमेसरस्वत्यवं
तुसप्तसिंधवः।येपरावतिसुन्विरेजनेषायअर्वावंतीदवोंइ३समन्यषुब्रवायहोंइ३
मानोविश्वेसनोषसोदेवासोगंतनोपनः।शीरेषुचित्तेमदिरासोअंशवोवायत्रा

सोमस्यनृपसोंइ३विश्वादेवासिजहिचावचाधिविश्वेसन्त्वावसुवसवोरुद्राअवसेन
आगमंद्भूण्वंतुमरुतोहवोंइ३मूरोयोगोषुगछतोंइ३मिंद्रेनदीयएदिहिमितमेधाभिरुतिभिः।वीतोहो
त्राभिरूतदेववीतिभिःससवोसाविशृण्विरोंइ३माजिपतेनृपतेत्वामिदिनोवाजआवक्षिसुक्रतो।आनूंतम
गंतमाभिरभिष्टिभिरास्वापेस्वापिभोंइ३सुखासुत्रावोअद्रयोंइ३यदिंद्राधोअस्तितेमाघोनंमघवन्ममा।प्रसूतिराग्ना
वीभिर्यंतमुक्थिनक्रतुंपुनतआनुषोंइ३माजिनुरसत्पतिंविश्ववारंषणिंरयिंप्रजास्वाप्सगं।तेननोबोधिसधमाद्यो
वृधेभगोदानायवज्रहोंइ३मेवास्त्वेवाहिदवोंइ३यस्तसाधिष्ठोवसतेस्यामभरेषुते।महिरत्नंराजानावरेण्यो
अद्रुयंप्रस्कण्वायनितोनायोंइ३वयंतइंद्रस्तोमेभिर्विधेमत्वमस्माकंशतक्रतावयंहाजौसस्तदेवहूति
भिःससवांसोमनामहोंइ३मायोमर्त्यायमन्यवोंइ३संतिस्वर्यंत्राशिषइंद्रायुज्यानां।त्वामिदेवतमंमम
मरुद्युर्गव्येरयेमधीनोंइ३महंहितेहरिवोब्रह्मवाहसाक्रतुरांसिंयाभिरदोतिभिः।अस्मान्नसमघवन्नुपावस
धुक्षस्वपिप्युषीमिषोंइ३मुपमन्यायमन्यवोंइ३मक्षिप्रवःसुराधसमिंद्रमर्चयथाविदे।यज्ञैत्रिमघवन्पु
रूवसुःसहस्रेणवशिक्षसिनोंइ३ग्रामानीकाहतयोन्यस्यदृशइंद्रस्यसूमियामहीः।गिरिर्नभुज्माघवत्सु
क्षितेयदीसुतान्नमंदिषोंइ३मेंद्रोविश्वस्यगोपतोंइ३प्रसुश्रुतंसुराधसमर्वाञ्चंकर्माभिषेण्य।यःसुन्वतेस्तुवतेका

म्यंवसुसहस्त्रेणेवमहेनो३राजानीकेवप्रजिगातिधृष्णुयाहंतिवृत्राणिदाशुषेगिरेरिवप्ररसाअस्यसिन्धिरेदत्रा
णिपुरूणोजसो३मिंद्रोविश्वस्यभूयतेमाव्यासुनासईंद्वोमदायईंद्रिगिर्वणः।आयानवज्रिन्नवोकंसरःपृणो
तिमूरराधसो३मनेहसंवोहवमानमूतयेमध्वःसरंतिधीतयः।आत्वावसोहवमानासईंद्ववुपस्तोत्रेषुदधिरो३
मिंद्रोविश्वस्यचेतनो३यदींसुनासईंद्वोतिप्रियममंदिषुः।आपोनधायिसवनंमआवसोदुघाइवोपदाशुषो३
मनेहसंप्रतरणंविवक्षणंमध्वःस्वादिष्ठमीपिबा।आयथामंदसानःकिरासिनःप्रसुद्देवत्मनाधृषो३मिंद्रो विश्वस्यराजनो३
मानस्तोममुपद्रवद्धियानोअमूरवानसोत्तपिः।यंतेस्वधावन्त्स्वदयंतिधेनवईंद्रकण्वेषुरातयो३प्रवीरमुग्रंविविचिंधनस्पृतं
मूतिंराधस्कामहेऽउद्रीववज्रिन्नवतोवसुत्वनासदापीपेथदाशुषो३मिंद्रोविश्वेविराजनो३मानःसोमेस्वध्वरइया
गोअस्योनतोनूनो।वयंतेस्वधावन्त्स्वदयंतिगूर्तयःवोरेळंदयसेहवो३मुग्रन्नवीरन्नमसोपसेदिमविभूति
मस्मितावसुं।उद्रीववज्रिन्नवतोनसिंचतेक्षरंतीद्रधीतयो३प्रचेतनप्रचेतयो३यद्नूनंयद्वायद्वेयद्वाएधि
थिव्यामधि।अतोनोयज्ञमाशुभिर्महेमतऽउग्रोमिराग्हो३रथिरासोहरयोयेतेअस्त्रिधःजात्रावातस्य
पिप्रति।येभिर्निदंस्युमनुषोनिघोषयोयेभिरस्यःपरीयसे३मिंद्रयुग्भायनइषो३यद्नूनंयरावतियद्वाएधि ७०
व्यांदिवि।युजानईंहरी भिर्महेमतऋषऋषेभिरागहो३अजिरासोहरयोयेतेअभ्रिवातइवप्रसक्षिणः॥

येभिरप्त्यंमनुषःपरीयसेयेभिर्विश्वंस्वर्दृशे३रायेवाजायवज्रिवो३मतावतस्तईमहेंद्रसुम्नस्य
गोमतः।यथाप्रावोमघवन्मेध्यातिथिंयथानीयातिथिंधनो३यथाकण्वेमघवन्मेधेऽध्वरेदीर्घनी
थेदमूनसि।यथागोत्रंहरिभ्रियो३रावित्थवज्रिन्नजसो३एतावतस्तवसोविद्यामशूरनव्यसः।यथाप्रावेतनायकृत्व्येधनेयथावाजंदशव्रजे३यथाकण्वेमघ
वंत्रसदस्यविपथापक्थेदशव्रजे।यथागोत्रंहरिभ्रियो३रावित्थवज्रिन्नजसो३मंहि
ष्ठवज्रिन्नंजसे३यथामनोसावरणेसोमंमिंद्रापिबःसुतं।नीपातिथेमघवन्मेध्यातिथौ
पुरिगोश्रुष्टिगोसचे३एषध्रेमेध्यमानमिन्द्रवनींद्रसुवानेअमंदथाः।यथासोमंदशव्रा
त्रिप्रेद्रेवाण्यस्मरन्नमाद्भूतसे३चिकित्वोअभिनोनयं३यथामनोविवस्वतिसो
मंशाक्रापिबासुतं।यथात्रितेछंदइंद्रजुजुषस्योयोमादयसेसचा३चार्षद्वाणःप्रस्क
ण्वंसमसादयच्छयानंजिह्मबुध्नं।सहस्राण्यसिषासद्वहन्मृधिस्तियानादस्यु
वेदकं३मिंद्रोविदेतमुस्रियो३यउक्थेभिर्नविंदतेचिकिद्यभिचोदनः॥ईंद्रं

नमश्चावदनयस्यामत्यरिष्यंतंनपोजसो३यस्यत्वमिंद्रस्तोमेषुचाकनोवाजेवाजिंछ
तक्रतोतवावयंसुदुघामिवगोदुहोजुहूमसिश्रविष्टवो३नमूनयेहवामहो३यउक्थै
केवलादधेयःसोमंधृषितापिबत्।यस्मेविष्णुस्त्रीणिपदाविचक्रमुपमित्रस्यधर्म
णो३यस्माअर्कंसप्तरश्मिंबृहतेतक्षुस्त्रिधातुमुत्तमंपदं।सद्मिमाविश्वावसुधना
निचिक्रददाद्दिज्ञनिष्टपोंस्यो३जेतारमपराजितो३योनोदाताधनं।इंद्रंतंहूमहे
वयंविद्मास्यसुमतिंनवीयसीगोमतिव्रजो३यस्मेत्वंवसोदानायत्रिष्टुसिसे
रायस्पोषमिन्वसि।वसूयवोवसुपतिंशतक्रतुंस्तोमैरिंद्रंहवामहो३सनःपर्षदतिद्विषो
वो३योनोदातासनःपिताभूद्ददिर्नोनस्तत्।अयामन्नुग्रोमघवापुरूवसुर्गोरश्व
स्यप्रदातुनो३यस्मेत्वंवसोदानायत्रिष्टुसिसेरायस्पोषमिन्वसि।नत्वावयंमघवन्निं
द्रगिर्वणःसुतावंतोहवामहो३ऋतुछंदऋतंवृहो३कदाचनस्तरीरसिनेंद्रसश्चसि ७१

दाशुषेाउपोपेंनुमघवन्भूयइन्नुतेदानंदेवस्यपत्यतो३यस्मैत्वंमघवन्निंद्रगिर्वणःत्रिष्टो
त्रिक्षसिदाशुषे।अस्माकंगिरउतसुष्टुतिंवसोकण्ववच्छृणुधीहवो३सनःपर्षदतिस्त्रिधो३करा
चनप्रयुछस्युमेनिपासिजन्मनी।तुरीयादित्यहवनंतइंद्रियमापस्थामापस्थाममृतंदिवो३
प्रयोननक्षेअक्तोजसाक्रिविंवधैःशुष्मेनिघोषयन्।यदेदस्तंभीत्प्रथयंनभूंदिवमादिज्ञनि
षत्पार्थिवो३पूर्वस्ययत्तेअद्रिवो३यस्यायंविश्वआर्योदासःशेवधिपाअरिः।निरश्चिदर्यरू
शामेयवीरविनुष्यसोअज्यतेरपिं३समिंद्राणायेहतीरधूनुतसंक्षोणीसमुत्सूर्यं।संशु
क्रासःशुचयःसंगवाशिरःसोमाइंद्रमंदिषो३सुम्नआधेहिनोवसो३भस्ताविमन्नपूर्व्य
ब्रह्मेंद्रायवोचत।पूर्वीरृतस्यबृहतीरनूषतस्तोतुर्मेधाअसृक्षतो३तुरंण्यवोमधुमं
तघृतश्चुतंविप्रासोअर्कमानृचुः।अस्मेरयिंप्रथेहछ्यंत्रावोस्मेसुवानासइंदवो३
पूतिःस्मेवष्टन्नास्यतो३मुपमंहामघोनांज्येष्ठंचवृषपाणं।।५पूर्षित्तमंमघवन्निंद्र

नोविदमीन्नानंरायईमहोंइनक्षंनइंद्रमवसेसुक्षत्रयायेषांसुतेषुमंदसे।यथासंवर्तेन्नमदोयथा
कृन्नएवास्मेइंद्रमत्स्वोंइनूनंतेनव्यंसन्यसोंइमतन्नइंद्रदीर्घंगीभिर्गृणंतिकारवः।तेस्तोमंतऊ
र्जमावन्घृतश्चुतंपौरासोनक्षंधीतिभोंइयआपुंकुत्समतिथिग्वमर्दयोवाशृधानदिवेदिवे।तं
त्वावयंहर्यन्नवेन्नातक्रतुंवाजयंतोहवामहोंइप्रभाजनस्यरत्नभोंइमानोविश्वेषांरसंमध्वःसिं
चत्वद्रयः।येपरावतिसुन्विरेजनेष्वायेअर्वावतींदवोंइपूषाविष्णुर्हवनंमेसरस्वत्यवंतुसप्त
सिंधवः।आपोवातःपर्वतासोवनस्पतिःशृणोतुपृथिवीहवोंइसमन्येषुब्रवावहोंइमानोवि
श्वेसजोषसोदेवासोगंतनोपनः।वसवोरुद्रादेवसेनआगमंछृण्वंतुमरुतोहवंइविश्वेद्वेषांसिज
हिवावशाधिविश्वेसन्वंत्वावसुंनृष्टिषुचित्तमदिरासोअंनवोविश्वेसन्वंत्वावसुंइमं
गोयवोषुगछतोंइमिंद्रनेदीयएदिहिमितमेधाभिरूतिभिः।आनंतमन्नंतमाभिरूतिभिर्हि
रण्यपाणेवियोंइमाजिषतेन्नपतेत्वमिद्धिनोवाजआवक्षिसुक्रतो ७२
धीनीहोत्राभिरूतदे

यत्रासोमस्यतृंपसोंइ

वंवीतिभिःससवांसोविरण्यिरोंइसरवासुन्नोवोअद्रयोंइयदिंद्रराधोअस्तितेमाघोनंमघ
वन्ममतेननोवोधिसधमाद्येधेभागोहानायरत्नहोंइमाजिनुरंमरुतंविप्रवचसंपितुंरुधिप्रजास्वाभ
गंःप्रसूतिरान्नाचीभिर्यंतनुक्थिनः।कृतुंपुनतआनुषोंइमेवास्यवेवाहदेवोंइयस्तेसाधिष्ठोवसतेस्या
मप्रेरयुतोवयंहोत्राभिरूतदेवहूतिभिःससवांसोमनामहोंइयंतेनइंद्रस्तोमंमघविधेमयमस्मा
कंन्नातक्रतोमहिस्थूरंन्नायंराधोअद्रयंप्रत्नंप्रत्नवायनितोन्नयोंइमाबेमन्यायमन्यवोंइसंतिस्थ
आन्नोषइंद्रआयुर्जनानांअस्मांन सत्वमघवन्नुपावसेधुक्षस्वपिप्युषीमिषोंइमहंहितेहरिवोब्रह्मवा
जयुरुक्थियामसदोनिभिः।त्वामिदेवतमेसमन्नृंवयुर्गव्युरश्वयुःशतपथोनोंइमृणोमन्यायमन्यवोंइमसिप्र
वःसुराधसमिंद्रमर्चयथाविदेयोजरित्रेमघवापुरूवसुःसहस्रेणेवत्रिशतोंइशातानीकेवप्रजिगा
तिधृष्णुयाहंतिवृत्राणिदानुषोगिरेरिवप्रसाक्षस्यपिन्विरेवृत्राणिपुरुभोजसोंइमात्वासुना
सइंद्रोमदायइंद्रगिर्वणःआपानवज्रिन्नन्वोकंरसएणंतिपूरवाधसोंइमानस्तोममु

पद्ववद्धियानोअन्नेवानसोन्द्रप्तिः।यंतेस्वधावन्त्स्वद्र्यंतिधेनवइंद्रकण्वेषुरातयो३मुग्नवीरन्न
मसोपसेदिमविप्तूतिमक्षितावसुंउद्रीववज्रिन्नवतोनसिंक्तेक्षरंतीद्र्धीतयो३यद्नूनंय
द्वायन्नेयद्वाएथिव्यामधि।अतोनोयज्ञमामुष्मिंहेमनऊग्रऊग्रेभिरागहो३मजिरासोहरयोयेत
आक्रवोवाताइवप्रसक्षिणः।येभिरयंमनुषःपरीयसेयेभिर्विश्वंस्वर्दृशो३मेनावतस्तईमहइंद्र
सुम्नस्यगोमतः।यथाप्रावोमघवन्मेध्यातिथिंयथानीपातिथिंधनो३यथाकण्वेमघवन्त्रसद्स्यु
वियथापक्थ्यदनाव्रजे।यथागोत्रार्यंअसनोर्ऋजिश्वनींद्रगोमद्धिरण्यवो३प्रसुश्रुतंसुराधसमिंद्रंवेत्या
भिष्टये।यःसुन्वतेस्तुवतेकाम्यंवसुसहस्रेणेवमंहतोदयतानीकाहेतयोअस्यदुष्टराइंद्रस्यसमिषोमहीः।
गिरिर्नभुज्माघवत्सुपिन्वतेयदींसुताअमंदिषो३यदींसुतासइंदवोभिप्रियममंदिषुः।आपोनधायि
सवनेमआवसोदुधाइवोपदामुषो३मनेहसंवोहवमानमूतयेमध्वःक्षरंतिधीतयः।आत्यावसोहवमा
नासइंदवउपस्नोत्रेषुदधिरे३मानःसोमेस्वध्वरइयानोअस्यानोनोनृते।वयंतेस्वधींवन्स्वद्र्यंतिगूर्तयःपोर
ळंद्र्यसेहवो३प्रवीरमुग्रंविविचिंधनस्पतंविप्तूतिंराधसोमहःउद्रीववज्रिन्नवतावसुत्वनासदापीपेथदाभुषो३

यद्नूनंपरावतियद्वाएथिव्यांदिवियुजानइंद्रहरिभिर्मेहेमनऋषऋषेभिरागहो३रथिरासो
हरयोयतेअस्त्रिधश्रोदोवातस्यपिप्रति।येभिर्निर्दस्युमनुषोनिघोषयोयेभिस्वःपरीय
से३मेनावतस्तेयसोविद्यामसूरनव्यसः।यथाप्रावएतनंकृत्व्येधनेयथावज्रेदशव्र
जो३यथाकण्वेमघवन्मेधेअध्वरेदीर्घयेदमूनसि।यथागोत्रार्यंअसिषासोअद्रिवो
मयिगोत्रंहरिश्रियो३यथामनोसावरोसोममिंद्रापिबःसुतं।नीपातिथोमघव
न्मेध्यातिथोपुष्टिगोश्रुष्टिगोसचो३पार्षद्वाणःप्रस्कण्वंसमसादयच्छतानंजिविमु
ष्टिनंसहस्राण्यसिषासद्व्यमृषिस्त्वोनोदस्यवेवृको३यउक्थेभिर्नविंद्रतेचि
किद्यक्षधियोदनः।इंद्रंनमोवाचनव्यस्यामत्यरिष्यंतेनमोजसो३यस्माज्जर्कस
न्नूर्याणमान्द्युस्त्रिधानुमन्नमेधदासत्पितासदिवाप्सुवनानिचिक्रदद्दाशुषे
निरपोंस्यो३योनोदानावसूनामिंद्रंनूनंहवामहेवयंविद्यास्यस्यसुमतिंनवीयसीगमे

MEMORIAL

मगोमतिन्नोंइ॒यस्मेत्वंवसोदानायन्निष्टसिसरायस्योषमश्रुते।तंत्वावयंमघवन्निंद्रगिर्व
णःसुतावंतोहवामहोंइ॒कदाचनस्तरीरसिनेंद्रसश्चसिदाशुषेइ॒योयेंनुमघवन्मूयइन्नुतेद
नंदेवस्यएच्यतोंइ॒प्रयोननक्षेअक्ष्योजसाक्रिविंवधैःसुकृंनिघोषयन्।यदेदर्तंश्रीअथयन्त
मूंदिवमादिज्जनिष्टपार्थिवोंइ॒यस्यायंविश्वआर्योदासःशेवधिपाअरिः।तिरश्चिद्यंर्यशामेप
वीरविनुष्येसोअज्यतेरयोंइ॒तुरण्यवोमधुमंतंघृतश्चुतंविप्रासोअर्कमानचुः।अस्मेरयिःप
प्रथमेहरिवसुरस्मेसुवानासइंदवोंइ॒यथामनोविवस्वतिसोमंशक्रापिबःसुतं॥य
थात्रिनेछंदइंद्रजुजोषस्यायोमादयसेसचांइ॒एषध्रेमध्येमातरिश्वनीद्रसुवानेअमंदथाः।यथा
सोमंदशाभिप्रदशोण्यस्यूमरश्मादृजूनसोंइ॒येतुक्याकेवलादधेयःसोमंघृषिताएबतूयसेवि
छुत्रीणिपदाविचक्रमउपमित्रस्यधर्मसोंइ॒यस्यत्वमिंद्रस्तोमेषुचाकनोवाजेवाजिंछतक्रतो।तं ७४
त्वावयंसुदुघामिवगोदुहेजुहूमसिश्रवस्यवोंइ॒योनोदातासनःपितामहांउग्रइन्नानमस्तृत॥अ

यामंनुग्रोमघवापुरुवसुर्गोरश्वस्यप्रदातुनोंइ॒यस्मेत्वंवसोदानायमंहसेसरायस्योषमिन्व
ति।वसूयवोवसुपतिंशतक्रतुंस्तोमेरिंद्रंयामहोंइ॒कदाचनप्रयुछस्यूमनिषासिजन्मनी।नु
रीयादिस्यहवनंतइंद्रियमातस्थावमृतंदिवोंइ॒यस्मेत्वंमघवन्निंद्रगिर्वणःस्निधोनस्निष्पासिद्म
युषेअस्माकंशिरउतसुश्रुतिंवसाकण्वंघृणुधीहवोंइ॒मस्तावियन्मन्मपूर्व्यंब्रह्मेंद्रायवोचत।
पूर्वीरृतस्यबृहतीरनूषतस्तोतुर्मेधाअसृक्षतोंइ॒समिंद्रोरायोबृहतीरनूषतसंक्षोणीस
मुसूर्यंसंशुक्रासःशुचयःसंगवाशिरःसोमाइंद्रमंदिषोंइ॒मुपमंत्रामघोनोज्येष्ठंवरुषसा
णां।पूर्भिन्नमंमघवन्निंद्रगोविदमीशानंरायईमहोंइ॒यमाहुःकुत्समतिथिग्वमर्दयंवृधानो
दिवेदिवेतंत्वावयंहर्यश्वंशतक्रतोवाजयंतोहवामहोंइ॒मानोविश्वेषांरसंमध्वःसिंचंद्र
द्रयः।येपरावतिसुन्विरेजनेष्वायअर्वावतीदवोंइ॒विश्वाद्वेषांसिजहिचावचाकृधिविश्वे
सन्वंत्वावसुश्रुष्टेषुचित्तेमदिरासःशंतमावोयज्ञासोमस्यतंपसोंइ॒मिंद्रनेदीयएदिहिमि

तमेधाभिरूतिभिः। आनूनंतमनूनमाभिरभिष्टिभिरास्वापेस्वापेष्वाभोऽ३माजिनुरंसम्
निंविन्दूवचर्षणिंकृधिप्रजास्वाभगं। प्रसूतिरान्नाचीभिर्यंतऽऊक्थिनः ऋतुंपुनतआनुषोऽ३
यस्तेसाधिष्ठोवसेतेस्यामपूरयुतेविषंहोत्राभिरूतदेवहूतिभिः ससवांसोमनामहोऽ३म
हंहितेहरिवोब्रह्मवाजयुराजिंयामिसदोतिभिः। त्वामिदेवतममेसमन्वयुर्गव्युरग्रेमथी
नोऽ३मेतन्नइंद्रवीर्यंगीर्भिर्गृणंतिकारवः। तेस्तोभंतऊर्जमावन्द्यूनमूतंपोसमोनक्षंधीति
कोऽ३नक्षंतइंद्रमयसेसुकृत्यायेषांसुतेषुमंदसे। यथासंवर्तेऽअमदोयथाकृतेवास्म
इंद्रमत्स्वाऽ३मानोविश्वेसजोषसोदेवासोगंतनोपनः। वसवोरुद्राऽअवसेनआगमंछृण्वंतुम
रुतोहवोऽ३पूषाविष्णुर्हवनंमेसरस्वत्यवंतुसप्तसिंधवः। आपोवातःपर्वतासोवनस्पतिः शृणोत
तुपृथिवीहवोऽ३यदिंद्राधोऽअस्तितमाघानंमघवत्तमा।तेननोबोधिसधमाद्योवृधेऽमगोहानाय ७५
वृत्रहोऽ३माजिंयतेनपतेत्वमिद्धिनोवाजाऽअवाक्षिमुरुतो। वीतीहोत्राभिरूतदेववीतिभिः ससवां

सोविशृण्यिरोऽ३संतिस्त्यंऽआविषंइंद्रऽआयुर्जनानां। अस्मान्नक्षस्वमघवंनुपावसेधुक्षस्वपिप्युषीमि
षोऽ३वयंतइंद्रस्तोमेभिर्विधेमवृत्रमस्माकंन्नातऋतो। महिस्फूरंरान्नायेराधोऽअद्रयंप्रस्कंध्वायनिनाद्यायोऽ३
प्रतिनेदस्यवेदकराधोऽअदर्यंदृशे। द्यौर्नप्रथिनाशवोऽ३दस्रामस्यंयौतऋतः सहस्रादस्यवेदकः। नित्याद्रायो
अमंहतोऽ३ज्ञातेमेगर्दभानांज्ञातमूर्णावतीनां। ज्ञातंदासंऽअतिस्रजोऽ३तज्ञोऽअपिप्राणीयतपूतऋतायेयक्ष।
अश्वानामिन्नयूथ्योऽ३अचेस्मत्रिश्चिकित्रुर्हव्यवाट्समुद्रथः। अग्निःशुक्रेणशोचिषाबृहत्सूर्योऽअरोचत
दिविसूर्योऽअरोचतोऽ३भूरीदिंद्रस्यवीर्यंव्यख्यमप्यायति। राधस्तेदस्यवेदकोऽ३ज्ञातंदेवासऽईक्षणो दि
वितारोनरोचंते। मक्षादिवंनतस्तभोऽ३ज्ञातंवेणून्छतंमुनिःज्ञातंचर्माणिम्लातानि। ज्ञातंमेबल्बजस्तुकाऽऋ
षीणांचनुःज्ञातोऽ३सुदेवास्कण्वायनावयोवयोविचरंतः। अन्ववासोनचंक्रमतोऽ३मादित्सान्नस्यचर्कि
रन्नानूनस्यमहिश्रवः। ऋषीरनिध्यसन्यथश्चक्षुषाचनसन्नृतोऽ३मिमानिवोमाशंधेयानिसिस्रते। इंद्रा
वरुणाप्रमहेसुतेषुवोऽ३यज्ञेषसेहसवनाशुरण्यथः। यत्सुन्वतेयजमानायनिष्कृथोऽ३निःक्षिध्वरीरोषधी
रपआस्तां। इंद्रावरुणामहिमानमाशातोऽ३यासिस्रतूरजसःपरेऽध्वनः। ययोःऋतुर्नकिरदेवओहतोऽ३

सत्यंतदिंद्रावरुणाकृतास्यवो।मध्व३र्मिंदुहतेसप्तवाणीं३ताभिर्दाश्वांसमवतंसुषस्पती।यो
वामदाश्वोऋषिपातिचित्तिभिं३घृतप्रुषःसोम्याजीरदानवः।सप्तस्वसारःसदनऋतस्यो३याहवामिं
द्रावरुणाघृतश्चुतः।ताभिर्धत्तंयजमानायशिक्षतं३मबोचाममहतेसौभगाय।सत्यंत्वेषाक्यो
महिमानमिंद्रियं३मस्मांस्विंद्रावरुणाघृतश्चुतः।त्रिभिःसप्तभिरयतंसुषस्पती३मिंद्रावरुणा
यदृषिभ्योमनीषां।वोचेमतिंश्रुतमद्वृत्रहत्यो३यानिस्थानान्यसृजंतधीराः।यज्ञंतन्वानास्तपसाभ्यपश्यं३
न्रोंसावो३हंसःशुचिषद्वसुरंतरिक्षसत्।होतावेदिषदतिथिर्दुरोणसो३नृषद्वरसदृतसद्व्योमसत्।अब्जा
गोजाऋतजाअद्रिजाऋतो३हंसशुचिषद्वसुरंतरिक्षसद्धोतावेदिषदतिथिर्दुरोणसन्नृषद्वरसदृतसद्व्यो
ममसत्।अब्जागोजाऋतजाअद्रिजाऋतो३हंसःशुचिषद्वसुरंतरिक्षसद्धोतावेदिषदतिथिर्दुरो
णसंन्नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जागोजाऋतजाअद्रिजाऋतो३हंसःशुचिषद्वसुरंतरिक्षसद्धोतावे
दिषदतिथिर्दुरोणसंन्नृषद्वरसदृतसद्व्योमसत्।अब्जागोजाऋतजाअद्रिजाऋतो३हंसःशुचिष
द्वसुरंतरिक्षसद्धोतावेदिषदतिथिर्दुरोणसन्नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जागोजाऋतजाअ

हंसःशुचिषद्वसुरंतरिक्षसद्धोतावेदिषदतिथिर्दुरोणसो३नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जागोजाऋतजाअद्रिजाऋतो३

द्रिजाऋतो३हंसःशुचिषद्वसुरंतरिक्षसद्धोतावेदिषदतिथिर्दुरोणसो३नृषद्वरसदृतसद्व्योमसत्।
अब्जागोजाऋतजाअद्रिजाऋतो३मिंद्रावरुणामोमनसमदृतोरायस्पोषंयजमानेषुधत्तो३प्रजांपुष्टिं
सुतिमस्मासुधत्तं।दीर्घायुत्वायप्रतिरंतंजीवसेसाधिष्टंनोयजमानमध्वरेवसूयो।हव्येभिरिंद्रावरुणान
मोभि३र्वांघृताचींबाह्वोर्दधानाःपरिष्टृणाविषुरूपाजिगातो३युवोराप्रंहृहरिन्वतिद्यौः।यौसंतमि
ररज्जुभिःसिनीथो३परिणोहेवोवरुणस्यवृज्याः।इरंमदंबृहत्पिबतंदुरोणेको३हृतंनोयज्ञंविदथेषुचा
रुं।रुजंब्रह्माणिसूरिषुप्रशस्तो३मुपोरथिर्देवजूतोनएतु।प्रणस्पार्हाभिरूतिभिस्तिरेतो३मस्मेइंद्रावरु
णाविश्ववारं।रयिंधत्तंवसुमंतंपुरुक्षो३प्रयज्ञंदिवोअन्तमाभिनाति।अमिताभूरोदयतेवसूनां३नो
मावो३मियमिंद्रावरुणामष्टमेगोः।प्रावन्नोकेतनयेनूनुजानां३सुरत्नासोरेवतीतिगमेम।युयंपातंस्व
स्तिभिःसदानो३त्रिः।इतिपरिदध्यात्।उक्थ्यंवाचींद्राधदेवेभ्यः।इंद्रावरुणामधुमत्तमस्येतिपाज्या।
अथन्नास्त्रस्यस्तोत्रियानुरूपादूर्ध्वमविहनंरांसनात्सूर्यमभिप्रवइत्याद्यवसानेषुनोधामोदेवम
देवेतिप्रतिगरः।प्रणवेषुमहामोदेवमथ।सर्वास्वेकयदासुप्रणवांतएवप्रतिगरः।अन्यत्रप्राकृतएव

प्रतिगरः॥ अक्षिप्रवः॒ग्नाताना॑कः॥ प्रसु॒स्रुतं॒ग्नाताना॑केव॥ आत्वा॑सुतासःप्रनेहसंवः॥ यदी॑सुतासः॒प्रनेहसंप्र
तरणं॥ आनः॑सोमंप्रवी॒रंग्रावस्तोमे॥ उ॒ग्रंनवी॑रंयहु॒नूनं॒॥ अ॒ज्रासोयद्ध॒नूनंपरावति॥ रथि॑रासएनावत
स्तईमहे॥ यथाक॒ण्वेमघवन्मे॒धेअ॒ध्वरेएनावतस्तईमहे॥ वसो॥ यथाक॒ण्वेमघवं॒त्रसद॑स्यियघा
मनो॥ एषप्रेयधामनोविवस्वति॥ पार्ष्ट्ठा॒णःयउक्थ्यभिः॥ यस्यत्वमिंद्रयुक्थ्या॥ यस्माअर्कंयो
नोदातावसूनां॥ यस्मेत्वंवसोदानायनिष्क॒मिकदा॑चनस्तरीरसि॥ प्रयोननक्षेयस्यायमिंद्रा
स्तावि॒ष्प्रन्मनुरप्यय॥ उपमंत्वानश्रंते॥ एनत्तेयआयुं॥ आनोविश्वेअ॒आनोविश्वेसजो॒षसः॥
विश्वा॒द्वेषां॑सिइंद्रनदीस्याज्जिपते॥ यदिंद्रजितंयस्तेसाधिष्ठोबसो॒येतसंति॥ त्यहंहिते॥ अक्षिप्र
यः॒सुरा॒ध्संउ॒यन्नवी॑रंनमसोपसेदिम॥ प्रसु॒स्रुतंसुरा॒ध्संप्रवी॑रमु॒ग्रंमि॒षद्धिनस्त्रा॥
यथामनोसांवरणोयस्मे॒वसो॑दानायमहसे॥ उपंत्वामघो॒नांइंद्रनदि॒यएदिहि॥
एतत्तइंद्रवी॒र्यंयदि॑द्रा॒धोअ॑स्मिते॥ पू॒रीदिंद्रस्यवी॒र्यंप्रतितेदस्यवज्रिक॥ ७७
प्रागध्यानिविहृतः॥ इंद्रोविश्वस्यगोपतो३ इंद्रोविश्वस्यफूपतो३ इंद्रोविश्वस्य

चेततो३ इंद्रोविश्वस्यराजतो३ प्रचेतनप्रचेतयो३ इंद्रद्युम्नायनइषो३ राये॒राजा॒यवज्रिवो३ नृवि
ष्ठवज्रिन्नृजसो३ महिष्ठवज्रिन्नृजसो३ चिकित्वोअभिनोनयो३ इंद्रोविदेतमुस्तुषो३ तमूतयेहवाम
हो३ जेतारमपराजितं३ सनःपर्षदतिद्विषो३ ऋतुछदऋतंबृहं३ सनःपर्षदतिस्रिधो३ पूर्वस्य
यत्तेअद्रिवो३ सुम्नआयेहिनोवसो३ पूर्भिःनाविष्ठयास्पतो३ नूनंतनंत्यंसन्यसो३ प्रपंजनस्य
वृत्रहो३ समन्येषुब्रवावहै३ मूरेयोगाषुगछतो३ सरवासुनोवोअद्रयो३ एवास्यवेवाहिदेवो३
आयोमन्यायमन्यवो३ इतिमहावालखिल्यं॥ अथब्राह्मणाछंसिनः॥ अक्षिहिंकृत्य॥ अध्वर्योश्चो
क्तो३ साधो३ वयमुत्तामपूर्व्यस्थुरन्नक्षिद्रंतोवस्यवः॥ वाजेचित्रंहवामहो३ वाजेचित्रंहवा
महउपत्वाकर्मन्नूतयेमनायुवा॥ उग्रश्चक्रामयोधृषो३ मुग्रश्चक्रामयोधृषत्वामिध्मवित्ता
रंवृमहे॥ सखायइंद्रसानसो३ मिमानुयंमुवनासीषधामतितिर्त्स्वहिपदाःपछः॥ अस्माकं
सूत्रविताततनो३ वयमुत्तामपूर्व्यंपूर्ववत॥ इंद्रसानसो३ गो॰योनइंद्रमिदंपुराप्रवस्यआ
निनायतमुवस्तुषेसखायइंद्रमूतयेहवे॥ रंहसमतिंचवृणीमहे॥ सहि

६ उपोमन्यायमन्यवो

ष्मायोऽग्नमंदतोंऽसहिष्मायोऽग्नमंदतानुरंःसवपतिगव्यमूर्ज्यं।स्तोतृभ्योमघवान्नातोंऽहस्वा
यदेवाऽसुरान्यदायन्तितूदिपदेपछः।पर्यमन्नयोमयावाऽजंदेवहितंसनेमेत्येकाद्विपदापछः।सुवीरोंऽयोनइन्द्रमिदंपुरेतिपूर्ववत्।मघवान्नातोंऽग्नोंऽग्नपप्राचेतिसप्तकंसूक्तंतिस्रःपछः।चतुर्थमर्धर्चः।त्रिष्टुपछः।युयोतोंऽविहिसोतोरस्रक्षनेतिसूक्तंत्रयोविंशतिन्यूरवोंऽसनिनर्दंपंक्तिन्नासनं।तत्रैवंन्नांसनप्रकारः।विहिसोतोरस्रक्षत।नेंद्रंदेवमंमंसत।यत्रोमितित्रिमात्रमोकारमुत्कापंचाधोंकारमुत्कापुनस्त्रिमात्रमोकारमुत्कापुनःपंचाधोंकारमुत्कापुनस्त्रिमात्रमोकारमुत्कापुनरधोंकारंस्त्रीनुत्का।ॐऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽमदहूषाकपोऽत्रिमात्रमोकारमुदात्तमुत्कादिमोऽत्रमोकारमनुदात्तमुत्कापुनर्द्विमात्रमोकारंस्वरितमुदात्तंवोढापुनर्द्विमात्रमोकारमुदात्तंमकारांतमुत्कानेनमकारांतेनपदेनोषंसंधायोत्कावस्यन्।यन्यूखगनाऽअधोंकारास्तेसर्वेनुत्तोदोयत्रिमात्रास्तुदात्ताः।

एवं

येन्यूरवंसनिनर्दंपंक्तिन्नांसेन्।एवमेवैतत्सूक्तंवार्षकिपंन्नांसेन्।ऽऽऽऽमर्यःपुष्टेषुमत्सखा।विश्वस्मादिंद्रऽउत्तरोंऽपराहींद्रधावसिःवृषाकपेरतिव्यथिः।नोऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽ

MEMORIAL

प्रमधियंभरस्व।गोविदंवसुविदं।देवत्रमांवाचंश्रीणिहीषुर्नवीरमस्तारं३राज्ञोविन्नवजनीनस्ययोदेवाश्र
मर्त्याअति।वेत्रवानरस्यसुष्टुतिमासुनोतापरिक्षितो३परिष्ठेनःसमकरन्नमासूनुमासरंमरायकुर्वन्को
रव्यंपतिर्वदतिजायया३कतरन्नआहरणिंदधिमंथान्परिस्रुतंजायापतिंपृच्छतिराष्ट्रराज्ञःपरिक्षितो३
मक्षीवर्षप्रजाहानेयवःपक्वःपथांबिलंजनःसमद्रमेधनराष्ट्रराज्ञःपरिक्षितो३मित्रंकाळरमबूबुध।
३त्तिष्ठविचराजनंममदुग्रस्यचर्धिसर्वाइन्नृणादुरो३मिहगावःप्रजायध्वंहनावाइहपूरुषाः।इहा
महस्रदक्षिणोवीरस्त्रीतानिषीदतो३ममाइंद्रगावोरिषन्मोआसांगोपतीरिषत्।मासामग्निर्युजंने
इंद्रमातनईमहेतो३मुपवोनरण्मसिसूक्तेनवचसावयंमद्रेणवचसावयं।चनोदधिध्वनोअंगिरोनदिष्य
मकरन्चनो३यःसख्येविदध्यःसखायज्वाचपूरुषः।सूर्येचामुरिन्नादंसंतंदवाःप्रागकल्पयो३या
जाम्याअप्रवत्तमदघःसखायंनिनिसति।ज्यष्ठायदिप्रचेतसेदक्षायकरथाशितो३यऋक्षस्यपुरुषस्यपुत्रो
भवतिदाध्यृषिः।तंहिषेअप्रवीदृगंधर्वःकाव्यंचवो३यश्चपणिरसुतृप्यायश्चरवाअदाभुरिः।धीरा
णांन्नाश्वतामहंनदयागितिभुम्रमो३येचदेवाअयुजंताचोयेचपरादृशिः।सूर्यादिवमिवगोमघवानं
विरप्शिनं३योनाक्षाभ्यनक्ष्यक्मणिवाअहिरण्यवः।अब्रह्माब्रह्मणस्पुत्रस्तानाकस्पृष्वसमितो३
यआसःस्वध्यक्षःसुमणिःसुहिरण्यवः।सुब्रह्माब्रह्मणस्पुत्रस्तानाकस्पृष्वसमितो३मप्रपाणाचवे

मूंनारेवांअप्रदितिश्चयःअयक्ष्माकन्याकल्याणीतोनाकस्पृष्वसमितो३सुप्रपाणाचवेमूंनारेवांसुप्रदि
श्चयःसुयक्ष्माकन्याकल्याणीतोनाकमोंवावानाचमहिष्यनस्ताचयुधिंगमः।अनामुरश्चआयामीतो
तानो३परिरक्षाचमहिषीस्वस्ताचयुधिंगमःरवाशुरश्चआयंमीतोतानो३यदिंद्रादोदानाराद्रेमानुष
न्यगाहथाःविरूपःसर्वस्मादासीत्सदृक्षावयंचनो३त्वंविषाक्षामघवंनस्पर्यकोरसित्वंहिणं
यास्यत्वंवृत्रस्यामिनशिरो३यःपर्वताच्यदधाघोअपोव्यगाहथाः।योरत्रहंवृत्रहनहंनसमाइंद्रंनसो
स्तुनो३व्रष्टिंधावंतंहयेरिवेश्रवसमब्रवं।स्वस्त्यश्वजैत्रायेंद्रमावाहसुस्तुतो३यत्रावेनोश्चेश्रवसं
हयंयुजंतिदक्षिणं।मूर्धानमस्यवदेवानांविश्वादिंद्रमहीयसो३मेनाअस्यआघृणेप्रतीपंप्रानि
सत्वनं।तासामेकाहरिकूकारिक्रिकेकिमिछसिमाधुंपुत्रंहिरण्मयंकाहकंपरीस्यः।यत्रामूस्ति
स्त्रःत्रिंशिताः।परित्रयःएदाकवः।शृंगंधमंतआसतेअयंमहांतेअवहिमइत्थकेसएयकं
सघाघत्तेसघाघमेगोमीघगोमिनीरपि।पुमान्मूमेनिनित्सति।बभ्रयो३।तावद्वोअघाइ
ति।अजकोरकोविको।अश्वस्यवागोशफः।केतोनीयेनीएनीवा।अनामयोमयोपनिष्किका।
कोअंबकुलिमायुनि।कोअर्जुन्यंपयः।कोअस्मिन्नाक्षाःपयः।एतंएछकुहएछ।कुहाकपर्दकएट

ड।यआयंतिम्वक्षियुभिः।अवुक्ष्यंतःवुभायवः।आमणकोमनीछकः।देवनःप्रतिहूर्यः।पिनष्टियर्तिकाहविः।
शबुह्वदेमथायति।मुगाउस्मा।मालाबिसरवानाविदन्।वशायाःपुत्रमायांतं।इराचेद्रममंदत।इयंनियंनिति।
अथोइयंनिति।अथोज्यायस्तरोभवत्।इयंयकाशालाकका।आभिणोतिनिषद्यते।तस्याअनूनिषद
नं।वरूणोयानिबभ्रुभिः।शतंबेल्वारक्षीग्रावः।शतंकशाहिरण्ययीः।शतंरथाहिरण्ययाः।आहल्लकुः
शावर्तकुः।आयवनेनतेजनिः।शाकेनवीवओहति।वनिष्ठुनोपन्त्सति।इयंमस्यमेदुरिति।तेरक्षाःसह
तिष्ठति।पाकवलिःशाकवलिः।अश्वत्थस्यपुरोधवः।झरकुःपरमशाये।हनडवापपूरुषः।अरोहमि
तपीयूषकं।द्यौचहस्तिनोदृती।अध्यर्धंचपरस्वतः।अलाबुकमेककं।अलाबुकंनिखातकं।कर्करि
कोनिखातकः।नहातउन्मथाइति।कुलायंकरबाइति।इयंबलिन्नादातनोंकएषांकर्करीरिरवत्।
कएषांदुदुम्भिहनत्।यदीहनत्कयंहनत्।देल्लीहनत्यंहनत्।पर्यकारंपुनःपुनोंउवितनोकिरणो
द्यौतावापिनष्टपूरुषः।नवैकुमारितत्तथायथाकुमारिमत्यसोंउमापुष्टिकरणोद्यौनीवीतःपुरुषादृते।
नवैकुमारिःसोंनिर्गृह्यकर्तकोद्यौनिरायत्तसिमध्यमोंनवैकुमारिःसोंउमुत्तानायैशयानायैतिष्ठने
वावगूहसि।नवैकुमारिस्मुत्तानायैशयानायैतिष्ठंनेवावगूहसि।नवैकुमारिःसोंउश्लक्ष्णायांश्लक्ष्णिका

उ२ नवलिखूनातं ५

यांश्लक्ष्णमेवावगूहसि।नवैकुःसोंउमविश्लक्ष्णमविश्लक्ष्णादंतलोमवतिहृदोनवैकुःसोंउमिहेत्थमागपागुदगध
राकूं।अराडाउदमंथतोंउमिहेत्थन्कूं।वत्साःघुघंतआसतोमिहेत्थन्कूं।सवीपुत्सीलिलीवायोंउमिहेत्थन्कूं।स्कालीपा
कोविलीयतोंउमुगित्यभिगतः।शरित्यभिक्षितः।फलित्यपक्रांतः।वीमेदेवाअक्रंसतांध्वर्योस्त्रिप्रवरन्मुनाक्ति
रिट्टंवामस्यतिप्रखिदसोमहोंउमादित्याहजरितरंगिरोभ्योदक्षिणामनयन्।तांहजरितर्न्यस्यादत्तामु
हजरितःप्रत्यायन्।तांहजरितर्नप्रत्यगृह्णान्।तामुहजरितःप्रत्यगृह्णन्।अहानेतसंनःवेचेतांत्रिज
ज्ञानेतसंनपुरोगवासः।उतश्वेतआमुपल्वाउतोपश्वाभिर्जविष्ठः।उतेमाशुमानंपिपर्तिआदित्रा
वसवस्त्वेचते।इदंराधःप्रतिगृह्णीष्वंगिरः।इदंराधोबृहत्पृथुदेवादद्यावरं।तद्दोअस्मुसुचेतनायुष्म
अस्मुदिवेदिवे।प्रस्वगृक्षायतोंउस्मिंद्रब्रह्मणाहव्यंपरावते।विप्रायस्तुवतेवसूनिजुरश्रवसमहोंउह
मिंद्रकोनायछिन्नपक्षायवंचते।रयामाकंपक्वंपीलुचवारस्माअक्ष्णोदृहोंउमरंगरोवावदीतित्रेधा
बद्धोवरत्रया।इरामुहप्रन्नांसलनिरामपबाधतोंउयदस्याअंकुमेचाःपथुस्थूरमुपारातन्।मुष्काउ०००
०००उ०००००००००उ०००उविदस्याएजनोउ०००००उगोत्राफेअन्नाकुल्वाविवोंउयदस्यू
णमृक्षसा।अनुमुष्काउपावधीत्।विष्कोउ०००००००००उ०००००००००उ०००००उचावस्या
प्रदनोउ०००उसिकनास्विवगर्दभोंउयदल्पिकास्वल्पिका।कर्कंधुकेवपच्यते।वासोउ०००००००उ

ꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳꣳ३ꣳतिकमिवतेजनोंꣳ३ꣳꣳꣳ३यक्ष्यमानाविनन्वतोंꣳ३यद्दद्वासोललामगुं।प्रपिष्ठी
नमाषिषुः।सखोꣳ३ꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳꣳ३देदन्नयतोनारोꣳ३ꣳꣳꣳ३सख्यःसाह्वी
वगोयथाꣳ३महाणग्युपब्रूषे।अन्नस्यावेतान्नितपसः।इदोꣳ३ꣳꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳ३
क्यस्यहस्तयोꣳ३ꣳꣳꣳ३सूर्यमजेमहोंꣳ३महाणग्मदन्हि।सोक्रंददत्समासदत्।शाक्वोꣳ३ꣳꣳꣳ
ꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳ३कानानाशाकोꣳ३ꣳꣳꣳ३मन्नाकंसक्ष्युघमोंꣳ३महाणग्यूयूरवले।
मतिक्रामत्यब्रवीत्।यथोꣳ३ꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳ३वतेनवस्यतोꣳ३ꣳꣳꣳ३
पिप्पंतितथेवमोंꣳ३महान्वेमहेबेल्वोः।महान्यक्रउदुंबरः।महोꣳ३ꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳꣳ
ꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳ३अभिशुबाधतोꣳ३ꣳꣳꣳ३महतःसाधुरोदनोंꣳ३कपेनरःकपेनमुद्धात
नाचोदयतरंदनवाजसातये।निष्ट्योꣳ३ꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳ३ग्रः
पुत्रमाच्यावयानयोꣳ३ꣳꣳꣳ३मिदंसबाधइहसोमपीतयोꣳ३यद्धप्राचीरगंतारे-मंडूरधाणि
कीः।हनोꣳ३ꣳꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳꣳꣳꣳꣳ३ꣳꣳꣳ३इंद्रस्यन्नात्रयोꣳ३ꣳꣳꣳ३सवेषुदृ ८२
दृशावोंꣳ३दधिक्राव्णोअकारिषंएकाऋचाअर्धर्चशः।तारिषोंꣳ३सुतासोमधुमन्तमाइतितिस्रो
र्धर्चशः।दिवेदिवोंꣳ३मवद्रप्सोअंशुमतीमितितिस्रःपंचः।समाहोꣳ३मछामइंद्रमनयद्रयेकादशाचपि

ढः।अस्माकेनहजनोजयेयोंꣳ३योंꣳ३हहस्पतिर्नःपरिणयुपश्चादितिपरिदध्यात्।उक्थंवाचीद्रायदेवे
ष्यः।।हहस्पतेयुवमिंद्रश्चवस्यूतियाज्या।अथन्नास्त्रस्यप्रतिगरउच्यते।विहिसोतारस्तुहतेत्य
स्मिन्सूक्तेपूर्वार्धर्चावसानेषुधुतादिःप्रतिगरः।विश्वस्मादिंद्रउत्तरोमित्यादिषुधुतादिर्न्यूखेषुन्यू
खवत्प्रतिगरः।निनर्दपुमदेथमदेवोꣳ३ꣳꣳꣳ३मोथामोदेवोत्यस्यप्रतिगरः।उदजनेत्यादिचतुर्
र्नामचांप्रणवेषुप्रणवांतःप्रतिगरः।अथामोदिवोमित्यस्यप्रतिगरः।प्रयुक्तस्तान्।वितनोकि
रणाविस्यर्धर्चे।दुंमिंमाहन्वनास्यांजरितरोथामोदेवेतिप्रतिगरः।मानुषेकिरणाविस्यर्धर्चे।
कोनाविलजरितरोथामोदेवनिगृत्स्येत्यर्धर्चेरजनिग्रंथेधानांजरितरोथामोदेवोउत्तानोयाइत्य
र्धर्चेउपानहिपादंजरितरोथामोदेवे।गृहमोत्यर्धर्चेउत्तरांजनीमांजन्यांजरितरोथामोदेव।
अलाराउदकंथनोमित्यस्मिन्प्रणवेअलोबूनिजरितरोथामोदेवोमितिप्रतिगरः।वत्साः
प्रुषंतआसनोमित्यस्मिन्प्रणवे।एषातकोनिजरितरोथामोदेवोंसवीपुत्सीलिलीग्रयो
मित्यस्मिन्प्रणवे।अन्नवत्यपलाशाजरितरोथामोदेवोंस्थालीपाकोविलीयतोमित्यस्मि

ओ३म्हो
३३

म्रणवेविकीलिकाजरितरोवेदोरोथामोदेंउ३ भुमित्यभिगतइत्यस्मिन्यदेदे।खाजरितरोथा
मोदेवेतिप्रतिगरः।रामित्यभिहितइत्यस्मिन्यदेवर्णन्नराजरितरोथामोदेवाःफलित्यप
क्रांतइत्यस्मिन्यदे।गोन्नाफाजरितरोथामोदेव।विमेदयाइत्यर्धर्चेपत्नीपीयस्यतेजरि
तरोथामोदेव।सुन्नाक्तिरंगवामस्यतिप्रसिदसिमहोमित्यस्मिन्प्रणवेहोताविष्टीमेनजरि
तरोथामोदेव।आदित्याहजरितरित्यस्मिन्यदेआप्रुताहिःकनइतिकेचित्।एतौमध्यइ
तिवचनात्।तांहजरितरित्यादुपयुपेअस्तुदिवेदिवइत्येतस्यर्तिषुपदेषु।ओंहजरित
रोथामोदेव।तथाहजरितरोथामोदेवतिप्रतिगरौक्रमेणाध्यप्रयोक्तव्यौ।प्रत्येवगमाय
तोमित्यस्मिन्यदेप्रणकूप्रतिगरः।यदस्याअहंडमेद्याइत्यादिषुदन्नास्वसानेषु।ओ
थामोदेवेतिप्रतिगरः।असांन्यूंखेकइत्यादिप्रतिगरः।निनर्दकिमयमिदमाहोंउ३ओ
ओंथामोदेवोमितिप्रतिगरः।अन्यत्रसर्वप्रकृतएवप्रतिगरः।अथाऽऽवाकस्य॥ ॥ ३३

हिंउ३रो३मध्वर्योश्चोंउ३ मधाहींद्रगिर्वणइतितिस्रः।इंद्रवाहावचोयुजोंउ३ प्रवइंद्रायशत्रहेतमा
येतितिस्रोद्विपदाःपञ्चःपुष्पंतोपिंधीमहितमिंद्रोंउ३मधाहींद्रगिर्वणः।इंद्रवाहावचोयुजोंउ३
श्चोंमियंतइंद्रगिर्वणइतितिस्रः।वयाइवानुरोहतेजुषंतयोंउ३विश्वतोदावन्विश्वतोनआप्र
रापंलाभिर्विष्ठमीमहोंउ३समुप्रणीतेनृतमस्यराजसि।मंहिष्ठोवाजसातयोंउ३लंघेकईत्रिये।
सनादमृक्तमोजसोंउ३मियंतइंद्रगिर्वणः।जुषंतयोंउ३श्चोंप्रवोमहेमतयइतिसूक्तेएवयाम
रत्संज्ञकेसन्यूखंसनिग्रहंसनिनर्दमर्धर्चःसांसेन्।प्रवोमहेमतयोयंतुविष्णवेमरुत्वतेगि
रिजाएवयामरुत्।प्रश्चोंउ३ओओओ

योंऽप्रयो दिवोबृहतःपृष्णिरेगिरायुयुक्षानःसुक्वएवयामरुत्।नयोऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽषामिरीसधस्थईएजेंऽऽऽऽऽऽमग्नयोनस्वविद्युतःप्रस्पंद्रासोधुनीनोंऽसचक्रमेमहतोनिरस्रक्रमःसमानस्मात्सदसएवयामरुत्।यदोऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽयुक्तमनास्वदधिष्ठुभोंऽऽऽऽविष्यर्धसोविमहसोजिगातिशोबृधोनृभोंऽस्वनोवयोमवान्त्रेजयद्भषास्त्वषायंयिस्तविषएवयामरुत्।येनोऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽसहंतमंजनस्वरोचिषोंऽऽऽस्कारत्रमानोहिरण्ययास्वायुधासऽष्मिणोंऽमपोरोवोमहिमावद्रुन्नावसत्वेषंन्नावोवत्वेवयामरुत्।स्थातोऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽरोहिप्रसितोसंदृन्निरुद्धनोऽऽऽऽतेनऽरुष्यतानिदःन्नुक्षोंसोनाग्नयोऽतेस्द्रासःसुमखाअग्नयोयथानुविद्युन्नाअवत्वेवयामरुत्।दीर्घोऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽपृथुपप्रथेसप्तयोधिवोऽऽऽऽयेषामजेघाद्दिवःन्नाधांस्यद्भुतेनसोऽमद्दोषानोमरुतोगातुमेतनस्तोताहवंजरितुरेवयामरुत्॥ ८५

महः १

विछोऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽ

द्वित्वं।बृहद्भानोंऽ३ग्नों॰ऽजरमाणःसमिध्यसेत्वं।ऋतस्यदीदिहोंऽ३ग्नों॰अग्निनेंद्रेणेति२०पञ्चः।
धत्तंरत्नानिदाशुषोंऽ३नमोवाकेप्रस्थितेऽअर्धर्चः।दाशुषोंऽ३स्वाहाऽऋतस्यपंत्निर्ऽ३सनंदाशु
षोंऽ३माभात्यग्निरुषसामनीकंपञ्चः।आविश्वान्यमृतासौभगायोंऽ३ग्नों॰ऽ३क्षत्रस्यपति
नेतिपरिदध्यात्।उक्थंवाचि।युवंदेवाः ऋतुनापूर्व्येणेतियाज्या।यथाहोतर्मनुषोदेवता
नेतिवा।अथमैत्रावरुणस्य।हिंऽ३मूर्मु॰रोंऽ३ग्नों॰स्यमुवःसत्रासाहंतिस्रः।उषायइंद्रसूर्योंऽ३
ग्नों॰ऽ३॰मानोविश्वाभिरूतिभिरऽ३अर्वाङ्जीवेभ्यस्परोंऽ३प्रातर्यावाणाप्रथमा५र्चंपञ्चः।
आविश्वान्यमृतासौभगानोंऽ३ग्नों॰क्षत्रस्यपतेमधुमंतमूर्मिमितिपरिदध्यात्।उक्थंवा
चि।युवंदेवास्त्रयएकादशासऽइतियाज्या।अस्मेवृंयद्दावानऽइतिवा।यदद्यकच्चवृत्र
हंनुद्रुदक्षीतित्रयोवास्तोत्रियानुरूपौभवतः।छंदोगवन्नानिर्णयः।अथब्राह्मणा
छंसिनः।हिं॰मू॰रोंऽ३ग्नों॰नद्वोगायसुचोनैतितिस्रः।रुचीभिरग्नेवरोंऽ३ग्नों॰स्तोत्रमिं

MEMORIAL

द्रायगायतेतितिस्रः।माकीब्रह्मद्विषोवनोंऽ३ग्नों॰मानूनमग्निनायुवं२१सूक्तंप्रथमंनवार्धर्च
नाःस्युः।एवेत्काण्वस्यबोधतोंऽ३यद्वोकक्षीवांएकापञ्चः।एवेदतोअग्निनाचेतयथोंऽ३या
तंछदिष्याएकाअर्धर्चनाः।तनयायतोंऽ३यदिंद्रेणसरथंएकापञ्चः।विक्रमणेषुनिष्ठयोंऽ३
यन्नूनंद्यौरुतपृथिवीपञ्चः।यद्वासुम्नेभिरुक्थ्योंऽ३तंवोरथंवयमद्याऽइवेमसूक्तं२७र्चंपञ्चः।प्रतिः
कामोनासत्यायुवद्रोंऽ३ग्नों॰मधुमतीरोषधीर्द्यावआपऽइतिपरिदध्यात्।उक्थंवाचिप
नाय्यंनदग्निनेतियाज्या।स्तीर्णेबर्हिषिसमिधानेअग्नावितिवा।तमिद्वाजयामः
सिमहांऽइंद्रोयओजसस्यचोस्तोत्रियानुरूपौभवतः।छंदोगवन्नानिर्णयः।अथाछा
वाकस्य।हिं॰मू॰रोंऽ३ग्नों॰मिदंविष्णुर्विचक्रमेऽइतितिस्रः।इंद्रस्ययुज्यःसखोंऽ३ग्नों॰नहि
षोःपरमंपदंद्वोःपरमंपदोंऽ३मुतनोधियोगोअग्राः।एका।स्वस्तिमनोंऽ३ग्नों॰मीळ्हुषो
वाएथिवीपूर्वचित्तयेसूक्तं२५र्चंपञ्चः।एथिवीउतद्योंऽ३मुभाउनूनंतदिदर्थयेथे२१र्चं

पछः॥मूतांशोअग्नियनोःकाममप्रोॐशों॰दैव्याहोतारा प्रथमापुरोहितइतिपरिधानी
याउक्थंवाचि॥अयंवांसोमोनिहितोयजत्रेतियाज्या॥परोमात्रयातन्वारधानेति
याज्यावा॥सर्वत्रस्तुयाज्यासुअनुवषट्कारःकर्तव्यः॥अतिरिक्तोक्थान्येतानिअ
ग्नेयैंद्रवैश्चदेववैष्णवानिचेत्॥एवंविधानिस्तुतिशस्त्राणियाज्याश्चस्युः॥सर्वाण्यग्नि
ष्टोमानिचेत्॥युवंदेवाःऋतुनेतियाज्यास्युः॥बालखिल्यासुआम्नाताः॥तासामनधीता
पक्षेपुराणमाकडतिचतस्रउक्तः॥सर्वणीस्तुत्वा॥यज्ञपुच्छादिरात्रेउक्ते॥अग्नोर्यामेॐशस्त्राणि॥एषासर्वस्तोमसर्वपृष्ठस्यस्तुतिः॥समाप्तोऽयंग्रंथः॥त्रिपदापानुर्वमानीस्या
त्तिर्यङ्नायदंभवेत्॥तस्याःस्यात्यानुर्यारःजुरेयादनापदास्मृता॥ ॥ ॥ ॥
शके१६६७क्रोधननामसंवत्सरेआषाढवद्यप्रतिपदासोम्यवासरेदिवसीकानू॥
नाथात्मजधर्मराजस्यसूनुकेनावग्रोत्रीयेनलिखितं॥ग्रंथसंख्या३४००॥ ॥
इतिश्रीहोॐडिलासंपूर्णा॥पूर्वार्धं॥आश्वलायनसूत्रस्यवृत्तिरेषाप्रदीपिका॥

सनात्रैविद्यदैवताल्लंतनिवासिना॥श्रीमहागणपतिःप्रीयतां॥सप्रपृष्ठकटिग्री
वाबद्धमुष्टिरधोमुखं॥कृष्टेनलिखितंग्रंथंयत्नेनप्रतिपालयेत्॥तुष्यंतांअंगिरस्तम॥
आतेवत्सो॰॥अग्निःप्रत्नेषुधामसुअत्रयामतंयस्मैत्वाकामकामायश्रीरामजय

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

॥इतिश्रीअंबिकापूर्णार्द्धःसमाप्तः॥